

NOVOSTI HOBUCI

#1306

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 27. 12. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

522024

ISSN 1845-8955

CitizenGO Home

U zadnjih nekoliko tjedana, peticijska platforma iz Španjolske CitizenGO pokušava utjecati na predsjedničke izbore u Hrvatskoj. Istražujemo na kojim je idejama ova platforma nastala, s kojim je organizacijama povezana i koliko je rašireno njihovo djelovanje

str. 6-7.

Selo moje veće od Pariza

Predsjednik Republike ima značajne ovlasti u vanjskoj politici. Očekivati artikulirane stavove od kandidata je naivno. O dijelu vanjskopolitičkih pitanja – uz pojedine razlike vezane za rat na istoku ili u Palestini – vlada slaganje vodećih kandidata, a isto važi i za regionalne teme

Predsjednik Zoran Milanović u Washingtonu na samitu NATO-a (Foto: Wyld Adrian/CP/ABACA/ABACA/PIXSELL)

VANJSKA politika jedno je od rijetkih područja u kojima predsjednik Republike ima značajne ovlasti, pa bi na prvi pogled bilo logično da će kandidati na predsjedničkim izborima tom

području posvetiti više pažnje. Naročito bi se to moglo očekivati s obzirom na geopolitički trenutak, nemjerljivo izazovniji od onog prije pet godina. U međuvremenu su se dogodili pandemija koronavirusa, invazija Rusije na Ukrajinu, dramatična eska-

lacija na Bliskom istoku, po svemu sudeći izraelski genocid u Gazi i povratak DONALDA TRUMPA, da nabrojimo tek najvažnije. Hrvatska pripada Europskoj uniji, koju sve navedeno – kao i njeni *sui generis* problemi – dovodi pod izuzetan pritisak. EU se

suočava s nuždom višestrukih reformi: na unutarnjem planu to su ukidanje principa jednoglasnosti u vanjskopolitičkim pitanjima, koji Uniji sve više predstavlja uteg o vratu, kao i titanska pitanja o strukturnim ekonomskim nejednakostima ili sve izraženijem zaostajanju u utrci sa SAD-om i Kinom. Na vanjskopolitičkom planu to su barem zaustavljanje rata u Ukrajini, pitanje proširenja – pri čemu je unutarnja reforma izvjesno preduvjet za proširenje – kao i pitanje budućnosti europskih sigurnosnih aranžmana, sve akutnije u svjetlu fakata da su odnosi s Moskvom dugoročno razoreni, a oni s Washingtonom sve nepredvidljiviji. Očekivati u aktualnoj kampanji artikulirane stavove o navedenom ispostavlja uglavnom je naivno. Nekoliko pitanja je dotaknuto, poput (ne)sudjelovanja hrvatskih oficira u NATO-ovoj misiji pomoći Ukrajini te Palestine, no te diskusije više su refleksi dinamike događaja, negoli promišljenog stava. Dobrim dijelom dominiraju vječne teme korupcije i nefunkcionalnosti institucija, kao i dugotrajan osobni sukob ZORANA MILANOVIĆA i ANDREJA PLENKOVIĆA, kao dviju najvažnijih političkih figura.

— Bilo bi dobro da kandidati za funkciju koja posjeduje Ustavom definirane nadležnosti za područje vanjske politike barem dijelom te teme i nameću, pa tako i educiraju građane o njihovoj važnosti. Nije točno da one nikog ne zanimaju. Predsjednik Stipe Mesić je 2003. suprotno stavu Vlade odlučio da Hrvatska neće sudjelovati u američkoj koaliciji za invaziju Iraka. Aktualna kampanja na trenutke više izgleda kao da imamo izbor za najpopularniju ličnost, a ne za predsjednika – kaže SENADA ŠELO ŠABIĆ, analitičarka sa zagrebačkog Instituta za razvoj i međunarodne odnose, napominjući kako među predsjedničkim kandidatima zapravo i ne postoje ključne razlike – 'ideološki, nitko se ne zalaže za izlazak iz EU-a i NATO-a kao najvažnijih organizacija kojima Hrvatska pripada'.

Ipak, određene razlike postoje. Aktualni predsjednik neizmjerljivo je iskusniji od ostalih pretendenta, uključujući i u vanjskopolitičkim pitanjima. Milanović je više puta iznio bitno uravnoteženije stavove po pitanju rata na istoku Europe negoli većina političke scene, izražavajući skepsu prema ulasku Ukrajine u NATO. Gotovo od samog početka prošlogodišnje eskalacije bliskostočnog sukoba osudio je ponašanje Izraela, naglasio kako masovnih pokolja ne bi bilo da je ostvareno palestinsko pravo na državu, a prije nekoliko mjeseci je otvorio i pitanje njenog priznavanja. S druge strane, Milanović se prema EU-u u nekim elementima postavlja krajnje oportunistički, gotovo shvaćajući Uniju kao poklonjeni neiscrpn bankomat: svojevremeno je poručio kako su 'europski fondovi jedini smisao boravka u EU-u', dok je što se ukidanje jednoglasnog odlučivanja tiče rekao kako bi njegovo prihvaćanje 'značilo veleizdaju', zauzimajući prema Bruxellesu za razliku od Plenkovića – uvjetno rečeno – suverenističku poziciju, donekle blisku VIKTORU ORBÁNU. Šelo Šabić napominje kako ideja 'da možete biti član neke organizacije i to članstvo dobro naplatiti, a istovremeno biti protiv te organizacije, znači nepametno riskiranje i

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 27/12/2024

NOVOSTI
#1306

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Guđzević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Marko
Kostanić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišljević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Senada Šelo Šabić (Foto: Valentina Vučković)

reputacije i interesa'. Hrvatskoj je, dodaje, navodno najvažnije pitanje proširenja, a nemoguće je smatrati da EU može primiti pet ili osam novih članica, a da sve ostane isto – stoga bi se Zagreb trebao što prije pozicionirati među zemlje koje se zalažu za odlučivanje kvalificiranom većinom.

DRAGAN PRIMORAC neumoran je u hvatanju svojim međunarodnim iskustvom, gradeći imidž svjetskog čovjeka. Ustvrđuje kako 'osobno ima sjajne odnose s Trumpovim timom', a hvali se i susretom s indijskim premijerom NARENDROM MODIJEM. U stvarnosti, HDZ-ov nestranački kandidat nema nikakvo relevantno internacionalno političko iskustvo. Njegov program sadrži poglavlje podnaslovljeno 'Obnovit ću međunarodni ugled Hrvatske', zanimljiva namjera za kandidata koji ističe i inače odioznu, a u aktualnim okolnostima doslovce nakaznu namjeru da Hrvatsku 'pretvori u europski Izrael' te se hvali poznanstvom s BENJAMINOM NETANJAHUOM, osumnjičenim za monstruozne ratne zločine. Osim izlizanih klišea desnog centra program i nema previše sadržaja: ističe se kako europsko i transatlantsko 'savezništvo nije nešto što možemo uzimati zdravo za gotovo', iskustva iz rata 1990-ih mogu pomoći Ukrajini, dok bilo kakav stav koji odstupa od solidarnosti i potpore 'svjedoči o političkoj nezrelosti te neodgovornosti'. Tu je i zaštita nacionalnih granica, uz – kako drugačije – 'strogo poštivanje međunarodnih standarda i ljudskih prava': kao ni Milanovića, ni Primorca nisu potresli brojni dokazi o masovnom policijskom premlaćivanju izbjeglica na hrvatskim granicama. Vjerojatno ni u anketama trećeplasiranu nezavisnu MARIJU SELAK-RASPUDIĆ, koja je izjavila kako se 'kandidira za predsjednicu RH, a ne spasiateljicu svijeta'. I dok Primorac ipak spominje nužnost otvaranja diplomatskih predstavništava u strateški važnim svjetskim regijama, o osebujnom shvaćanju politike i religije svjedoči rečenica da će podržavati važne inicijative 'poput proglašenja svetim blaženog ALOJZIJA STEPINCA'. Navedimo i da se, osjetivši impuls građana, u međuvremenu svi navedeni žestoko protive ikakvom slanju hrvatskih vojnika u Ukrajinu.

S obzirom na neveliku političku težinu, nije vjerojatno da bi Primorac, makar u početku, prema EU-u zauzeo drugačiji stav od deklarativno proeuropskog Plenkovića – koji je također protiv ukidanja jednoglasnog odlučivanja. Što se regije tiče, osim obaveznog isticanja zalaganja za ravnopravnost Hrvata u susjednoj Bosni i Hercegovini, tu je 'među najvažnijim prioritetima' navedeno i 'rješavanje otvorenih pitanja sa Srbijom i Crnom Gorom'. Primorac je nedavno poručio i kako će 'u suradnji s Vladom' – premda to izlazi iz njegovih ingerencija – blokirati priključenje Srbije EU-u dok Beograd ne ispuní tri vječna uvjeta – otvaranje arhiva JNA, otkrivanje lokaliteta svih masovnih grobnica i povratak dokumentacije vukovarske

bolnice. Ne samo Milanović i Primorac, nego i Selak Raspudić usrdno se natječu u dokazivanju vjernosti tuđmanizmu: izborni program posljednje velikim dijelom predstavlja zbir floskula o 'dostojanstvu RH' i općih mjesta, uključujući i famoznu 'borbu za prava Hrvata izvan Hrvatske'. Konsenzus ove trojke možda se najbolje vidi po pitanju odnosa prema BiH, u čija se unutarnja pitanja Zagreb upliće na način koji pokazuje da je ne smatra posve suverenom zemljom. Doduše, predsjednik je u odnosu na Vladu zauzeo bitno suvisliji stav po pitanju odnosa s Crnom Gorom, pokvarenih tamošnjom deklaracijom o Jasenovcu.

— Naša vanjska politika je etnopolitika. O tome su suglasni i Vlada i predsjednik. Za hrvatske građane i za naše susjede bolje bi bilo graditi svijet koji poštuje međunarodno pravo. No ako vrijednosti i stavimo po strani, iskustvo pokazuje da dosadašnja praksa nije pokazala rezultate. Hrvatska u BiH nije uspjela isposlovati što je htjela. Danas-sutra bi se moglo blokirati pristupanje Srbije EU-u, ali naše iskustvo sa Slovenijom pokazuje kako pokušaji da se po svaku cijenu nešto ušičari nisu najbolji put, u smislu dugoročne suradnje. Potenciranje netrpeljivosti nije dobro za nikog, a Hrvatska bi svakako bila sigurnija i prosperitetnija ako bi i njeni susjedi pristupili EU-u – napominje Šelo Šabić.

Selak Raspudić ovih dana napada Milanovića zbog toga što se po njenoj ocjeni nije dovoljno zauzeo za to da južna plinska interkonekcija te zemlje bude pod kontrolom Mostara, odnosno HDZ-a BiH. Dotična kandidatkinja po Hercegovini je postavila plakate s natpisom 'Za nevjestu', aludirajući na brak s rođenim Mostarcem NINOM RASPUDIĆEM. Prilikom nedavne debate na Fakultetu političkih znanosti izjavila je kako 'ne postoji ikakav empirijski dokaz da bi hrvatsko priznanje Palestine doista pomoglo Palestini', odnosno da bi dovelo do konkretnog priznanja. Student iz publike na to je zapitao smatra li ona da hrvatski

Bilo bi dobro da kandidati za funkciju koja ima vanjskopolitičke nadležnosti barem dijelom te teme i nameću. Nije točno da one nikog ne zanimaju, kaže Senada Šelo Šabić

Božo Kovačević (Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

glas u međunarodnoj zajednici ne znači mnogo, podsjetio da je Hrvatsku među prvima priznao Island te komentirao kako po toj logici 'ako ne glasam za vas, vama to neće značiti, jer što jedan glas znači'.

Hrvatska, međutim, i kao mala zemlja ima bitno više mogućnosti nego što je pokazala zadnjih trideset godina. Za ilustraciju je dovoljno uputiti na primjer Irske, pa i Slovenije. 'Nismo toliko nemoćni koliko sebe predstavljamo – iz razloga samonametnute pasivnosti, politike nezamjeranja, pa i lijenosti. Nemamo nikakav pogled unaprijed ni neke nama važne ideje o današnjem svijetu. Sve je samo tapkanje i pozicioniranje u mjestu u kojem se nalazimo', načelno komentira Šelo Šabić. S takvim se stavovima slaže i BOŽO KOVAČEVIĆ.

— To je posljedica opće provincijalizacije i osjećaja da su nacionalni strateški ciljevi ostvareni ulaskom u NATO i EU. Hrvatske elite ne proizvode ideje o politici, niti aktivno sudjeluju u njihovom definiranju, pa su u međunarodnoj zajednici osuđene na tavorjenje. U kampanji za parlamentarne izbore, SDP-ov IVICA RAČAN izjavio je kako male države ne trebaju imati vanjsku politiku. Čini se da su takvo stajalište prihvatili anti-SDP-ovski kandidati. Osim predsjednika Milanovića, čini se da kandidati nemaju razrađene vanjskopolitičke koncepcije, niti jasne predodžbe o mogućem vanjskopolitičkom djelovanju male članice NATO-a i EU-a – govori bivši diplomat i analitičar međunarodnih odnosa.

Kandidatkinja stranke Možemo! IVANA KEKIN najveći fokus u kampanji stavlja na socijalne teme. Na predstavljanju svog programa je 'kao peti prioritet' istaknula kako će se zalagati da Hrvatska bude zemlja jasnih stavova te kako se država pod Plenkovićevim vodstvom nije u stanju 'zauzeti za mir i prestanak krvoprolića u Gazi', dok premijer agresiju na Ukrajinu zloupotrebljava za unutarnjopolitičke ciljeve. Govorila je i o potrebi stabilizacije susjedstva kroz pristupanje EU-u, kritizirala lokalnu utrku u naoružavanju i napada Milanovića zbog toga što 'saveznike traži među onima koji zagovaraju ratne zločince po udžbenicima', vjerojatno misleći na MILORADA DODIKA. Kekin je navela i potrebu afirmacije Hrvatske 'kao zemlje izgradnje mira', zalaganja za prestanak ubijanja civila u Gazi, kažnjavanja odgovornih za tamošnje zločine te zabrane izvoza oružja Izraelu. Navela je i kako će inzistirati na priznanju Palestine, a spomenula je i oslobađanje okupiranih palestinskih područja.

Sve navedeno je ispravno, pa i pohvalno, no bilo bi bitno uvjerljivije da se, primjerice, Kekin i Možemo! izravnije izjašnjavaju o domaćem mraku devedesetih, ukratko Tuđmanovom nasljeđu, uključujući i rašireno javno negiranje masovnih i pojedinačnih ratnih zločina hrvatske strane. To bi omogu-

čilo i artikuliraniji odnos prema regiji. Navedeno bi bilo uvjerljivije i da u Možemo! nisu zauzeli relativno suvisao stav prema palestinskom pitanju tek nakon priličnog taktiziranja, pri čemu se i dalje kalkulantски izbjegava osuditi Europu – uključujući i njemačke Zelene – zbog *de facto* podupiranja kolosalnog masakra. Da se u Gazi moguće odvija genocid u međuvremenu govori i papa FRANJO, ali ne i predstavnici progresivne hrvatske stranke. O tome smatraju li u izbornom štabu Možemo! inozemnu politiku bitnom ili nečim čime se bave usput – jer, eto, moraju – ponešto govori i činjenica da se na stranici kandidatkinje Kekin vanjska politika spominje u jednoj rečenici. Mimo protivljenja hrvatskim vojnicima u Ukrajini – i zalaganju da Zagreb pomaže u humanitarnim pitanjima – o koncepciji mira u toj zemlji u dosadašnjim istupima nije rečeno ništa ili gotovo ništa konkretno, osim što se pomodno opanjkalo PUTINA kao konzenzualno definiranog zlotvora.

Bilo bi pogrešno prešutjeti MIRA BULJA, ne zato što ima šansi ili suvislih stavova: političar Mosta slavi Herceg-Bosnu i MIRKA NORCA te vodi epsku bitku protiv GEORGA SOROSA. No u kampanji je među etabliranim kandidatima. Bulj jedini govorio o stranim trgovačkim lancima koji eksploatiraju domaće radnike, o uvođenju eura i dobiti banaka. Bulja, izgleda, nitko nije obavijestio o nečemu što su na portalu Bilten istaknuli STEFAN GUŽVICA i DAVID BILIĆ: barem što se ekonomskog položaja u suvremenom kapitalizmu tiče, Tuđman nije bio prvi, nego posljednji predsjednik nezavisne Hrvatske. Pitanje je zašto o tim temama ljevica više ne progovara.

— Tradicionalna ljevica izgubila je svaki kredibilitet. Tijekom procvata liberalne globalizacije prihvatila je neoliberalne kriterije normalnosti, izgubila se u mnoštvu identitetskih politika te u potpunosti zanemarila odnos rada i kapitala kao ključno pitanje razlikovanja ljevice i desnice. Europska ni naša socijaldemokracija o ovome nemaju jasna stajališta. Socijaldemokracija je ta pitanja posve prepuštala desnici, koja se njima ne libi baviti, jer znaju da neće biti proglašeni komunistima, čega se socijaldemokrati boje – komentira Kovačević.

Načelna vanjskopolitička orijentacija, veličanje ili ignoriranje toksične prošlosti, izbjegavanje propitivanja suštine kapitalizma: uz pojedine razlike – primjerice, o ratu na istoku ili u Palestini – o dijelu vanjskopolitičkih pitanja vlada slaganje nekoliko vodećih kandidata, pri čemu za većinu to važi i što se regionalnih pitanja tiče. A tu je i nepostojeći iskorak iz aktualne paradigme bezidejnosti i izostanka interesa za globalna pitanja.

— Rekao bih da Kekin ipak iznosi neke koncepcije o odnosu države i privatnog kapitala te upozorava na zloupotrebe javnih resursa u interesu privatnih poduzetnika u zdravstvu. No to je samo kamečić u nepostojećem mozaiku socijaldemokratske politike – zaključuje Kovačević. ■

Dragan Primorac na proslavi 75. godišnjice osnivanja Izraela u Zagrebu (Foto: Jurica Galoić/PIXSELL)

Troje s argumentima

Izdvojeno mišljenje Lovorke Kušan, Andreja Abramovića i Gorana Selanca razobličilo je potpunu neutemeljenost odluke Ustavnog suda o produženju već maksimalno produženog mandata za deset ustavnih sudaca i sutkinja

KAD je riječ o funkcioniranju ustavnopravnog poretka i demokratskog sistema u Republici Hrvatskoj, prošle godine – i ne samo prošle godine – vjerojatno nije objavljen važniji i dramatičniji tekst od izdvojenog mišljenja troje ustavnih sudaca (LOVORKE KUŠAN, ANDREJA ABRAMOVIĆA I GORANA SELANCA) na famozno 'Izješće' kojim je uvjerljiva većina donedavnog sastava Ustavnog suda 6. prosinca sama sebi do daljnjeg bila produžila već maksimalno produženi mandat. Pa ipak, taj tekst objavljen 13. prosinca na web-stranici Ustavnog suda prošao je relativno nezapaženo u ovdšnjim medijima: izašlo je nekoliko članaka u novinama i na news-portalima, a politički akteri gotovo da se uopće nisu osvrnuli ili referirali na tih 25 stranica gustog i povremeno uznemirujućeg pravno-političkog štiva. Kušan, Abramović i Selanec vrlo argumentirano ustvrdili su da deset sudaca i sutkinja – od kojih je četvero i u aktualnom sazivu (MIROSLAV ŠEPAROVIĆ, predsjednik Suda, MATO ARLOVIĆ, RAJKO MLINARIĆ I MIROSLAV ŠUMANOVIĆ) – ne razumije ni hrvatski politički sustav, ni parlamentarnu demokraciju, ni Ustav, a pogotovo ne razumije, ili namjerno pogrešno tumači, ulogu Ustavnog suda u pravnoj i političkoj arhitekturi ove zemlje. Ne radi se o razilaženju oko neke više-manje sporedne pravne nijanse ili nekog svjetonazorskog

Goran Selanec (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

pitanja, nego o dijametralno suprotnim mišljenjima o temeljnim postavkama sistema.

'Činjenica da Hrvatski sabor uživa izravni demokratski legitimitet dok, istovremeno, Ustavni sud uživa drugačiju vrstu legitimiteta koja je uvjetovana voljom tog istog Sabora, ukazuje da je Ustavotvorac, izričito ograničavajući period produljenja mandata koji je istekao, procijenio da rješenje političke i ustavnopravne krize koja nastupa neispunjavanjem dužnosti izbora ustavnih sudaca treba potražiti primarno u okviru demokratskih mehanizama koji su definirani Ustavom kao dio političke sfere odgovornosti. Drugim riječima, u hrvatskom ustavnopravnom poretku rješenje ovakve krize mora se naći prvenstveno primjenom demokratskih instrumenata unutar političkog sustava', piše u izdvojenom mišljenju. Većina sudaca, međutim, izrazila je nepovjerenje u demokratske instrumente. 'Ono što zabrinjava je činjenica da se među onima kojima bi ustavno pravo trebalo biti glavno područje stručnosti, demokracija zbog 'političke prirode' svojih institucionalnih rješenja nerijetko smatra manje učinkovitim oblikom rješavanja ustavno problematičnih situacija od 'čisto pravnih'. Ovo je sigurno bio faktor koji je utjecao na postupanje većine u ovoj situaciji', konstatiraju Selanec, Kušan i Abramović, i nastavljaju: 'Većini nije bila prihvatljiva mogućnost da utjecaj Ustavnog suda mora imati svoje granice, te da mora postojati trenutak u kojem će Ustavni sud 'pustiti' potragu za rješenjem drugim subjektima koji uz njega čine sastavni dio ustavnopravnog poretka.'

Na čemu su Šeparović i družina izgradili svoju odluku o produženju već produženog mandata sucima, odluku donesenu na hitno zakazanoj i tajnoj sjednici, odluku koja je pritom bila zatajena i od Sabora i od javnosti do trenutka kad je Sabor, u subotu, 7. prosinca, ipak izabrao nove suce? Ukratko, ni na čemu što bi bilo održivo u pogledu Ustava i zakona. Pozvali su se, ponajprije, na članak 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu koji glasi ovako: 'Ustavni sud jamči poštivanje i primjenu Ustava Republike Hrvatske i svoje djelovanje temelji na odredbama Ustava Republike Hrvatske i Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.' Pozvali su se i na članak 125. Ustava u kojem su nabrojane ovlasti Ustavnog suda, a prizivaju i članak 3. Ustava koji navodi temeljne i najviše vrednote ustavnog poretka. Abramović, Kušan i Selanec na to odgovaraju ovako: 'Ne vidimo granice ovakvog tumačenja. To posebno stoga jer većina ničim ne obrazlaže svoja izuzetno dalekosežna stajališta koja se odnose na ulogu koju Ustavni sud ima u našem ustavnopravnom poretku, a koja uključuje čak i mogućnost njegove gotovo neograničene moći u odnosu na ustavotvorni postupak, koji je Ustav odredbom svog članka 1. položio u ruke

Lovorka Kušan (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Andrej Abramović (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

Hrvatskom saboru kao izravno demokratski legitimiranom predstavničkom tijelu građana. Naime, osim što je iznijela svoja stajališta pozivajući se na načelne odredbe i temeljne vrednote, većina za njih nije ponudila uvjerljive ustavnopravne razloge. To se posebno odnosi na onaj dio njenih stajališta u kojima se iznose tvrdnje o gotovo pa nesagledivim posljedicama koje bi navodno slijedile ako bi Ustavni sud izgubio funkcionalnost čak i na relativno kratko razdoblje. To sigurno ne slijedi ni iz tekstualne, a niti iz povijesne metode tumačenja Ustava.'

Naročito bizaran argument za kojim je posegnula većina u Ustavnom sudu jest neobvezujuće stručno mišljenje Venecijanske komisije na temu mogućnosti produženja mandata sucima Ustavnog suda Bosne i Hercegovine uslijed blokade izbora novih sudaca zbog tamošnjih političkih nesuglasica. To je sasvim promašeno, jer hrvatski Ustav – za razliku od Ustava BiH – u članku 122. jasno i nedvosmisleno regulira produženje mandata ustavnim sucima i ograničava ga na najviše šest mjeseci. 'S obzirom na ogromne razlike u temeljnim postavkama ustavnog uređenja među dvjema državama, jednostavno nije moguće, niti je primjereno, koristiti to Izješće kao potporu tvrdnji da Ustav Republike Hrvatske dopušta Ustavnom sudu da samostalno dodatno produži već jednom produženi mandat sucima i sutkinjama Ustavnog suda', piše u izdvojenom mišljenju troje sudaca, i zaključno se kaže ovo: 'U Ustavu ne postoji odredba iz koje bi na bilo koji način proizlazilo da Ustavni sud ima ovlast izuzimati iz primjene one odredbe Ustava zato što njihove učinke smatra nepoželjnim. U mjeri u kojoj se radi o tijelu koje ima ovlasti nezavisnog i nepristranog suda, takvo postupanje nije moguće pomiriti s načelom vladavine prava. Štoviše, svojim postupanjem većina nije tek izuzela iz primjene jasnu odredbu Ustava. Većina nije tek uklonila ograničenje produženja na šest mjeseci. Ona je ujedno samostalno uvela novi temelj za 'produljeno produženje' isteklih mandata ustavnih sudaca. (...) Naš

Ono što zabrinjava je činjenica da se među onima kojima bi ustavno pravo trebalo biti glavno područje stručnosti, demokracija zbog 'političke prirode' svojih institucionalnih rješenja nerijetko smatra manje učinkovitim oblikom rješavanja ustavno problematičnih situacija od 'čisto pravnih', piše troje sudaca

ustavnopravni poredak je puno otporniji na krize izazvane neodgovornim postupanjem tijela državne vlasti, uključujući i predstavničkih tijela građana, nego što mu je to većina sudaca i sutkinja ovog sastava Ustavnog suda na zalazu bila spremna priznati.'

Deset ljudi, od kojih su četvorica i dalje ustavni suci zahvaljujući volji HDZ-a, diglo je ruku za protuustavno i protudemokratsko rješenje, ali kao da ništa nije bilo. Lojalnost HDZ-u odavno je legitimirana kao licenca za samovolju, neodgovornost i bezumlje u svim sferama društva, pa zašto tako ne bi bilo i u Ustavnom sudu. ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

U nekoliko prijedodnevni sati ovog hladnog novembarskog petka ispreplele su se dvije nezapamćene tragedije. Ono što smo godinama čitali kao tipične američke priče – o oružanim upadima u škole i ubojstvima učenika – sada se dogodilo i u Zagrebu i Beogradu

Prvi ili posljednji put

UPETAK, 20. prosinca ujutro otac devetnaestogodišnjeg L. M. odveo je sina u psihijatrijsku bolnicu Sveti Ivan na Jankomiru. Mladić koji je s roditeljima živio u zagrebačkom kvartu Prečko imao je više dijagnoza i dužu povijest mentalnih problema, a na društvenim mrežama pokazivao je opsjednutost noževima i sabljama, nabavivši i dva metra dugačku mačetu: 'ovaj nož nije dovoljno oštar', jednom je prilikom tako komentirao na internetskoj stranici koja prodaje lovačke noževe.

Prije mjesec i pol dana, početkom studenog, L. M. je rastrojen oduzeo ocu i majci mobitele i ključeve i zatočio ih u stanu, pokušavši na koncu sebi oduzeti život, prije nego što je hospitaliziran na zatvorenom odjelu jankomirske psihijatrije. Nakon toga više je puta bio na promatranju u dnevnoj bolnici, pa ga je otac i tog petka u devet sati ujutro odveo na Jankomir.

Za to vrijeme, istog tog petka u devet ujutro, četiri stotine kilometara istočnije, pred zgradom Višeg suda u Savskoj ulici u Beogradu počeli su se okupljati novinari i znatiželjnici. Za deset i pol bilo je zakazano posljednje ročište sa završnim riječima tužiteljstva i obrane u suđenju MILJANI I VLADIMIRU KECCMANOVIĆU, čiji je maloljetni sin K. godinu i pol ranije, 3. svibnja 2023., kao trinaestogodišnjak upao u Osnovnu školu Vladimir Ribnikar, te naoružan s dva očeva pištolja ubio devetoro učenika i školskog zaštitara, teško ranivši još petoro djece i nastavnicu povijesti. Sve otada, K. se nalazi na zatvorenom odjelu Klinike za neurologiju i psihijatriju za djecu i omladinu.

Dok su novinari u Savskoj čekali da oca Vladimira iz pritvora dovedu pripadnici pravosudne policije, u zgradi Višeg suda prva se u društvu odvjetnika pojavila njegova supruga Miljana, cijela odjevena u crno. Malo kasnije, u devet sati i pedeset minuta, na suđenje su počeli dolaziti roditelji i članovi obitelji ubijene djece.

U isto vrijeme, u devet sati i pedeset minuta, četiri stotine kilometara zapadnije, devetnaestogodišnji L. M. iznenada se pojavio pred Osnovnom školom Prečko, koju je do prije pet godina i sam pohađao. Odjeven u crno ušao je u blok B školske zgrade i u hodniku pretukao jednog učenika, pa uletio u prvu učionicu koja mu se našla na putu, u kojoj je šezdesetdvogodišnja učiteljica držala nastavu za učenike 1b razreda, svoju posljednju generaciju pred odlazak u mirovinu. Devetnaestogodišnjak je tada izvadio nož i napao djecu, teško ranivši jednog sedmogodišnjeg dječaka i učiteljicu koja je djeci priskočila u pomoć, pa u svom mahovitom pohodu školskim hodnicima izbo još nekoliko djece, koja su se upravo vraćala s pauze za doručak. Učenici su počeli panično bježati kroz prozore, a u općem kaosu napadač je i sam pobjegao iz zgrade, napavši na koncu jednog učenika na vratima ubodima u vrat i leđa.

Desetak minuta kasnije pred zgradu škole u Prečkom stigla je policija zajedno sa šest timova medicinskih službi, na školsko igralište sletio je i helikopter Hitne pomoći, i dok se tragalo za napadačem ozlijeđena djeca i nastavnica prebačeni su u zagrebačke bolnice. Uz pomoć građana policija je L. M.-a uskoro loci-

rala u Domu zdravlja Prečko preko puta škole, gdje je istim nožem kojim je izvršio napad na učenike pokušao samoubojstvo. Pronađen je u zahodu ambulante, odakle je u deset sati i trideset minuta prebačen u Kliničku bolnicu Sveti Duh.

U isto vrijeme, u deset sati i trideset minuta, posljednje ročište pred sudskim vijećem Višeg suda u Beogradu započelo je završnom riječju obrane roditelja maloljetnog ubojice K., koji su izjavili kako 'svakog jutra mole za poginule' i ponovili kako 'nitko, ni oni ni okolina, nije primijetio da s njihovim sinom nešto nije u redu'. Vladimir i Miljana Kecmanović zajedno sa svojim odvjetnicima svoju su završnu riječ iznosili do jedanaest sati i dvanaest minuta.

Za to vrijeme, u jedanaest sati i dvanaest minuta, četiri stotine kilometara zapadnije

Forenzičari ispred Osnovne škole Prečko (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Hrvatska televizija objavila je kako je sedmogodišnji dječak, žrtva napada u Osnovnoj školi Prečko, preminuo tokom reanimacije u učionici. Istovremeno, mediji su objavili kako je teško ozlijeđena učiteljica s trideset i jednom ubodnom ranom operirana u bolnici Sveti Duh. Konačno, u podne se novinarima obratila i nova ministrica zdravstva IRENA HRSTIĆ, objavivši da je u napadu u Osnovnoj školi Prečko pored preminulog sedmogodišnjaka ozlijeđeno još pet osoba, od kojih troje djece i dvoje odraslih, i da su svi izvan životne opasnosti.

U isto vrijeme, u podne, četiri stotine kilometara istočnije svoju je završnu riječ iznio i tužitelj Višeg javnog tužiteljstva, zatraživši za majku Miljanu jedinstvenu zatvorsku kaznu od pet godina i pet mjeseci za kazneno djelo držanja i nošenja vatrenog oružja, odnosno zapuštanja i zlostavljanja maloljetnog djeteta, a za oca Vladimira zbog istih kaznenih djela, odnosno teškog kaznenog djela protiv opće sigurnosti, ukupno četrnaest godina i jedanaest mjeseci zatvora. Sudsko vijeće nakon toga je objavilo kako će konačnu odluku i presudu donijeti do kraja godine. Sve je bilo gotovo do trinaest sati.

Za to vrijeme, četiri stotine kilometara zapadnije, u trinaest sati novinari su pronašli majku zagrebačkog napadača L. M., koja je reporteru 24sata ispričala kako njen sin ima 'emocionalno nestabilnu ličnost, i uz to dvije dijagnoze', i kako se 'i prije rezao'. 'Prije mjesec i pol dana ponovo je završio u Jankomiru, molila sam doktora da ga ne pušta, jer on nije za van, a on ga je hladnokrvno pustio da se mi brinemo o njemu', rekla je napadačeva majka.

'Noćima smo spavali u strahu, napravili smo sve što smo mogli da se to dijete spasi.'

Tako su se u nekoliko prijedodnevni sati ovog hladnog novembarskog petka ispreplele dvije nezapamćene tragedije. Ono što smo godinama čitali kao tipične američke priče – o oružanim upadima u škole i ubojstvima učenika – sada se dogodilo i u Zagrebu i Beogradu, na prostorima gdje su takvi slučajevi posljednji put zabilježeni još u Drugom svjetskom ratu. Sve sličnosti dviju tragedija, isprepletenih tog petka ujutro, svele su se tako na zajednički nazivnik s upitnikom: što nam se dogodilo?

Dvije priče bolno očiti paralela – sadašnji, odnosno bivši učenik upada u osnovnu školu i oružjem se obračunava sa svojim demonima – završavaju stoga i paralelnim zaključkom društva i politike: obje tragedije bile su 'izolirani slučajevi', 'strašni incidenti', ali ipak 'incidenti', nešto dakle što se dogodilo 'prvi put' i što se inače ne događa kod nas, nego u Americi, pa se valjda samo nekom strahotnom kozmičkom greškom umjesto u kakvim pospanim gradovima na američkom Srednjem zapadu dogodilo u Zagrebu i Beogradu. Posve zanemarujući jednostavnu logičku premisu po kojoj je svaki 'prvi put' po prirodi stvari 'izolirani slučaj' i da iza svakog 'prvog puta' dolaze drugi, vrlo neizolirani.

Takva 'strahotna kozmička greška' – od onih na koje društvo i politika nemaju utjecaja – u Beogradu je, recimo, otkrivena u roditeljskom domu, gdje je maloljetni K. živio pod golemim pritiskom očekivanja majke i utjecajem oca, koji ga je uveo u svijet oružja i vodio u lokalnu streljanu da vježba pucanje iz pištolja. Kao maloljetan – u trenutku napada imao je samo trinaest godina – K. tako neće kazneno odgovarati za masovno ubojstvo, pa su i sudski postupak i sutrašnja presuda apsolutni pravosudni presedan: prvi put u Srbiji roditelji će ići u zatvor za nešto što je učinilo njihovo dijete.

Iako formalno punoljetan, ni zagrebački ubojica neće u zatvor: kao duševno rastrojen, već je uostalom bio pod nadzorom nadležnih službi. One – dakle Država – zaključile su, međutim, kako nije opasan za društvo. Ne prije godinu ili dvije, nego prije jedva mjesec dana, a moguće – istraga će utvrditi, mada to neće previše promijeniti na stvari – i toga jutra, kada ga je prema majčinih riječima otac u devet sati opet odveo u dnevnu bolnicu.

Ono što su u završnoj riječi u Beogradu rekli roditelji dječaka ubojice – 'nismo primijetili da s njim nešto nije u redu' – u Zagrebu će tako morati obrazložiti Država. Kao što je morala obrazložiti u bezbrojnim 'strašnim incidentima' do sada, kada je iz dnevnih bolnica, psihijatrijskih klinika, zatvora i istražnih pritvora 'hladnokrvno puštala' ubojice vlastitih demona. Strašna činjenica da je jedan takav na koncu upao u osnovnu školu bukvalno je jedino što ovu tragediju razlikuje od stotina sličnih, u kojima su – više nije pretjerano reći – sustavno ubijane bivše ili sadašnje žene, ljubavnice, roditelji, susjedi, pa čak i djeca, ili tko god su već bili njihovi demoni.

'Prvi put'? Ne. Ovo je, nažalost, bio samo posljednji.

Za sad. ■

Udarna desnica

U zadnjih nekoliko tjedana, peticijska platforma iz Španjolske CitizenGO pokušava utjecati na predsjedničke izbore u Hrvatskoj. Koristeći mailove više desetaka tisuća hrvatskih građana konzervativnih svjetonazora, pod egidom 'izbori' vrše pritisak na kandidate 'centra i desnice'. Šalju im poruke u kojima od njih traže da se očituju na osam sugestivnih pitanja

UZADNJIH nekoliko tjedana, peticijska platforma iz Španjolske CitizenGO pokušava utjecati na predsjedničke izbore u Hrvatskoj. Koristeći mailove više desetaka tisuća hrvatskih građana konzervativnih svjetonazora, pod egidom 'izbori' vrše pritisak na kandidate 'centra i desnice'. Šalju im poruke u kojima od njih traže da se očituju na osam sugestivnih pitanja. Hoće li se zalagati za donošenje zakona protiv pobačaja, glasi jedno. Nakon toga, CitizenGO je građanima čije mailove posjeduju obznanio dosadašnje rezultate: na sva pitanja zadovoljavajuće su odgovorili MIRO BULJ i NIKO TOKIĆ KARTELO. CitizenGO stoga konstatira da 'njihovi odgovori pokazuju spremnost na transparentnost i odgovornost prema vama'. Ostali – od BRANKE LOZO do MARIJE SELAK RASPUDIĆ – nisu se javili. Što je više potpisa građana na zahtjevu za očitovanje, to je veći pritisak na kandidate da se očituju. Peticiju je dosad potpisalo više od 3,5 tisuća ljudi. 'Kandidati koji ne prihvate ove vrijednosti riskiraju negativan publicitet i gubitak podrške birača', poručio je CitizenGO.

Identične metode koriste u zadnjih nekoliko izbornih kampanja. Na lokalnim izborima, koji su održani 2021. godine, na slična pitanja pozitivno su im odgovorili MIROSLAV ŠKORO, kandidat BERISLAV MLINAREVIĆ kojeg je podržavao Domovinski pokret te Miro Bulj i BOŽO PETROV iz Mosta. Nakon prvog kruga izbora, napali su TOMISLAVA TOMAŠEVIĆA i upozorili da će kroz prireze 'prisiljavati zagrebačke doktore i medicinsko osoblje na ubijanje nerođenih u gradskim bolnicama' i 'financirati kontroverznu LGBTIQ ideologiju'. 'U Zagrebu imamo alternativu ljevičarskom ekstremizmu!' poručili su uoči drugog kruga, misleći na kandidata Škoru.

Budući da je riječ o političkoj agitaciji u režiji organizacije koja uopće nije registrirana u Hrvatskoj, tražili smo očitovanje Državnog izbornog povjerenstva. Odgovorili su da 'nisu mogli nedvojbeno utvrditi izboru promidžbu pojedinog kandidata', zbog čega smatraju da navedena kampanja 'ne bi predstavljala oblik financiranja izbornih sudionika'. U prijevodu, da su sugestivno drukali samo za jednog, onda bi možda nastao problem. U većini evropskih zemalja tako CitizenGO sudjeluje na izborima.

Prema izvješću Evropskog parlamenta o vjerskim fundamentalistima i antirodnim

lobijima, osnivač i predsjednik IGNACIO ARSUAGA se hvalio da bi CitizenGO 'mogao poslužiti kao tajni kanal financiranja krajnje desničarskih stranaka prije izbora 2019. godine', poput Voxa (Španjolska), Fidesza (Mađarska), Lege (Italija) ili Prava i pravde (Poljska). Nije pritom mislio na novac, već upravo na ovo što trenutačno rade u Hrvatskoj: besplatno promoviranje biračima onih koji pristaju na njihove ideje i negativno portretiranje onih koji to odbiju učiniti ili se jednostavno ogluše na zahtjev. Ekstremizam za koji se zalažu tako lagano postaje agenda političkih stranaka.

I u drugim zemljama mailovi hrvatskih građana koriste se za razne političke kampanje. Na svojoj stranici CitizenGO upozorava one koji su potpisali neku peticiju da njihovi osobni podaci mogu biti dani drugim neimenovanim 'lokalnim subjektima CitizenGO', ali i organizaciji HazteOir.org sa sjedištem u Španjolskoj, koja je osnovala CitizenGO. Hrvatski građani pritom nisu svjesni da im podaci odlaze u smjeru organizacije koja je prije deset godina optužena da služi kao mrijestište tajne paravojne sekte El Yunque.

Dapače, osnivači CitizenGO-a, kao i aktualni voditelj Ignacio Arsuaga, razotkriveni su kao njeni članovi.

El Yunque je antidemokratska organizacija koja je osnovana sredinom 1950-ih godina u Meksiku kako bi se borila protiv komunista i Židova. U brojnim kampovima trenirali su djecu potpunoj poslušnosti i korištenju oružja. Metode njihova aktivizma bile su brutalne i nasilne. Uključivale su otmice, bombaške napade i naručivanje atentata, s ciljem uspostave teokratskog režima. Sredinom 1970-ih godina došli su u Španjolsku, nedugo nakon smrti fašističkog diktatora FRANCISCA FRANCA. U vakuumu političkih reformi tamošnjeg društva, frankisti su bili idealan kadar za novačenje. Trebalo im je nekoliko desetljeća da se infiltriraju u društveno-politički život Španjolske. Prvu dekadu 21. stoljeća ondje su predvodili kampanje protiv pobačaja, građanskog odgoja i gej prava. Ciljevi su ostali postojani: uspostava katoličkog kalifata u Španjolskoj i na Zapadu.

Zbog sumnje u postojanje sekte u više udruga, uključujući HazteOir, najprije se desio raskol na konzervativnoj aktivistič-

Ignacio Arsuaga se hvalio da bi CitizenGO 'mogao poslužiti kao tajni kanal financiranja krajnje desničarskih stranaka prije izbora 2019.' (Foto: HazteOir.org/wikimedia commons)

koj sceni. Shvativši da rade za interese zloglasnog udruženja, ideološki istomišljenici, pojedinci i kolektivi koji su suorganizirali njihove hodove za život počeli su se distancirati. Najveći razlog za brigu: čuli su da regrutiraju bogobojaznu djecu po vjerskim školama i nevladinim organizacijama. Vatikanski zakon zabranjuje tajna društva, posebno ona koja prisiljavaju članstvo na potpunu pokornost. Zato su prije 15 godina španjolski biskupi naručili studiju o rasprostranjenosti El Yunquea. Godine 2010. opsežno istraživanje dostavio im je FERNANDO LÓPEZ LUENGOS, katolički intelektualac i profesor filozofije.

Luengos je utvrdio da je sekta doista 'posvećena pripremanju aristokracije duha koja mora voditi i upravljati Španjolskom prema evandeoskim diktatima', dok članovi moraju 'posvetiti svoje živote uspostavi Kristove vladavine na zemlji'. Na putu do takve vlada-

vine – koja je, u prijevodu, kršćanski fašizam – imaju jasne strategije: zauzimanje područja političke moći i medijskog utjecaja bez otkrivanja pravih ciljeva. Uznemiravanje, pritisak i destabilizacija političke vlasti u cilju uspostave zakona u skladu s naukom Katoličke crkve, odnosno Kraljevstva Kristovog na zemlji. I stvaranje mreže za regrutaciju mladih ljudi i adolescenata za organizaciju.

Luengos je opisao i metode infiltracije i manipulacije konzervativne javnosti. 'Kako bi uspostavili javnu prisutnost, (sekte) stvaraju niz organizacija i inicijativa otvorenih za suradnju s drugim pojedincima i organizacijama. Yunque ne pokazuje svoj identitet i namjere, već utječe na društvo kroz paravanske institucije', napisao je, precizirajući strategiju njihovih javnih kampanja. Ako je inicijativa uspješna, nesvjesne volontere iskoristavaju za rad na terenu, nikada ne ispuštajući iz ruku konačno donošenje odluka. Preko takvih operacija su imali značajne uspjehe u 'mobilizaciji protiv zakona o pobačaju i građanskog odgoja u Španjolskoj', opisao je. Nakon osnivanja brojnih organizacija, El Yunque se u Španjolskoj infiltrirao 'u druge strukture moći: u niz medija, političkih stranaka, fakulteta, pokreta povezanih s crkvom i u dijecezanska tijela'. Kao jednu od ključnih udruga u kojoj operiraju članovi sekte imenovao je HazteOir.

Studija je dospjela u javnost i izazvala šok. HazteOir je podnio tužbu protiv Luengosa za povredu časti, tvrdeći da se radi o lažima. Vjerojatno nisu računali da će niz svjedoka obrane potvrditi postojanje sekte. I imenovati najprominentnije članove. Jedan od ključnih svjedoka bio je JOSÉ RICO PAVÉS, pomoćni biskup Getafea, koji je izjavio da su informacije u izvješću istinite i da zna za veze Arsuage s El Yunqueom. Štoviše, pismom ga je naknadno zamolio da se udruga kojom on predsjedava (HazteOir) suzdrži od odlaska u ustanove njegove biskupije.

VICTORIA UROZ MARTÍNEZ, bivša supruga LUISA LOSADE PESCADORA koji je suosnovao HazteOir, potvrdila je da su njen suprug i ključni ljudi ove organizacije članovi El Yunquea. Otkrila je da neke njihove operacije financiraju članovi sekte iz Meksika. Na javno istupanje najviše ju je potaknula činjenica da su novačili i obučavali maloljetnike. U tome je navodno sudjelovao i njen suprug.

Jedan bivši član upravnog odbora HazteOira pod zakletvom je posvjedočio da mu je sekta bez njegova znanja 'zarobila' dvoje maloljetne djece, koja su prošla paravojnu obuku u planinskom lancu Grazalema (Cádiz).

Arsuagino ime na suđenju spomenula je INMACULADA GARCÍA, bivša članica El Yunquea i kći nekadašnjih članova HazteOira. Svjedočila je da ga je vidjela u 'ograncu za odrasle' El Yunquea, nadležnog za držanje tečajeva mladim članovima. Kao člana, spomenula je pritom i ALVARA ZULUETU, blagajnika HazteOira i prvog direktora platforme CitizenGO, kojeg je meksički novinar ALVARO DELGADO nazvao 'ključnim čovjekom El Yunquea u Španjolskoj'.

'Bilo je jako teško; nastojali su me usavršiti kao vojnika sposobnog za borbu', ispričala je, otkrivajući da je u tri i pol godine aktivizma u El Yunqueu, u koji je ušla kao maloljetnica, regrutirala mnogo djevojaka. 'Ja sam njima napravila ono što su drugi napravili meni. Ali sam uspjela pobjeći. One još uvijek nisu.' Ispričala im se, kao i roditeljima koje je iskoristavala, krala od njih. 'Tražim oprost i od vjerskih ustanova i župa u koje sam se pokušala infiltrirati. I Katoličkoj crkvi, zato što sam bila član El Yunquea.'

Drugi član je imao 16 godina kada je uvučen u sektu. 'Isprali su mi mozak, ali toga nisam bio svjestan (...)' Pa što ako moram lagati svojoj obitelji, kolegama, cijelom svijetu, ako se zauzvrat osjećam kao vođa, odabranik,

spasitelj? Čak sam pratio svoje roditelje, jer je organizacija bila najvažnija', ispričao je za medij El Confidencial.

Preko iskaza i tekstova u novinama otkriveno je i da je postojalo više ćelija, s tim da jedni nisu bili svjesni drugih. Pripadnici sekte redovno su se sastajali i razmjenjivali informacije o potencijalnim novim članovima, kao i vlastitim roditeljima. Organizacija je pohranjivala indiskrecije i podatke korisne za buduće ucjene ljudi u aktivističkim krugovima, akademskoj zajednici, medijima, crkvi...

Nakon što su sudska svjedočenja izašla u javnost, Arsuaga je optužbe nazvao lažima (kao i ostali članovi organizacije), najavljujući novu tužbu protiv svjedokinje García i Uroz. Tužbu nije podnio. Luengos je oslobođen sredinom 2014. godine, pod obrazloženjem da su 'informacije koje je iznio suštinski istinite i od javnog značaja'.

Suprotno očekivanjima da će svjedočenja uzrokovati krah HazteOira, desilo se suprotno. Svega pola godine prije suđenja navodni pripadnici sekte započeli su globalnu ekspanziju. U kolovozu 2013. osnovan je CitizenGO. U izvršna tijela ušli su Zulueta, Losada i Arsuaga.

Losadina bivša supruga, VICTORIA UROZ, opisala je pokretanje platforme CitizenGO njihovim 'pokušajem da internacionaliziraju ciljeve El Yunquea i promijene brand u jeku objave informacija koje su povezivale HazteOir sa sektom'. Španjolski novinar SANTIAGO MATA, koji je napisao dvije knjige o sektu, smatra da kroz CitizenGO žele 'povećati kontakte

Budući da je riječ o političkoj agitaciji u režiji organizacije koja uopće nije registrirana u Hrvatskoj, tražili smo očitovanje DIP-a. Odgovorili su da 'nisu mogli nedvojbeno utvrditi izbornu promidžbu pojedinog kandidata', zbog čega smatraju da navedena kampanja 'ne bi predstavljala oblik financiranja izbornih sudionika'

Željka Markić čeka rezultate referenduma o ustavnoj definiciji braka kao zajednice žene i muškarca, 2013. (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

u zemljama gdje Katolička crkva još nije zauzela gard protiv Yunquea: u Ekvadoru, Panami, Argentini i drugim američkim zemljama, kao i Francuskoj, Poljskoj, pa čak i Rusiji'.

Hrvatska je bila jedna od prvih zemalja u koje je došao CitizenGO. U drugoj polovici 2013. godine udruga U ime obitelji pokrenula je s drugim organizacijama peticiju za referendum o ustavnoj definiciji braka kao zajednice muškaraca i žena. Prema dokumentima koji su 2021. godine procurili u WikiLeaksu, CitizenGO je za 'menadžera kampanje u Hrvatskoj' te godine bio namijenio 17.675 američkih dolara. Budući da nije navedeno o kojoj kampanji je riječ, pitali smo ŽELJKU MARKIĆ je li CitizenGO uplaćivao novčana sredstva organizatorima referendumske inicijative. Do zaključenja teksta, nije nam odgovorila. No nekoliko dana uoči referenduma više evropskih organizacija poslalo je otvoreno pismo hrvatskim eurozastupnicima, potičući ih da 'stanu uz svoje građane' i podrže pozitivno izjašnjavaње. Među potpisnicima, u ime četiri različite španjolske organizacije pojavili su se Arsuaga i Zulueta te LEONOR TAMAYO i NORBERTO DOMINGUEZ. Svi su u španjolskim medijima bili povezani sa sektom El Yunque.

Nekoliko dana nakon završetka kampanje, CitizenGO je pozvao hrvatske građane da potpišu pismo zahvale koje će onda oni poslati udruzi U ime obitelji. Bila je to vjerojatno jedna od prvih epizoda prikupljanja mailova u Hrvatskoj za buduće kampanjske inicijative. Od tada do danas, u Hrvatskoj i ostatku Evrope nije postojala svjetonazorska tema oko koje CitizenGO nije vodio agresivne kampanje. Platforma i njeni predvodnici, navodni članovi sekte, infiltrirali su se i u najveće globalne organizacije konzervativnog usmjerenja, sudjelujući u stvaranju njihovih prominentnih mreža. Sukreirali su Političku mrežu za vrijednost, na čije je čelo nedavno došao STJEPO BARTULICA. Bili su na osnivačkim sastancima mreže Agenda Europa, koju koordinira i strateški savjetuje Željka Markić. U mreži su sudjelovali Stjepo Bartulica, LADISLAV ILČIĆ i MARIJANA PETIR.

Deset godina nakon osnutka, Arsuaga i CitizenGO uspostavili su kvalitetan odnos s većinom krajnje desnih stranaka u Evropi i Briselu. Interesi su obostrani: jedni dobivaju besplatnu podršku preko međunarodnih kampanja, a CitizenGO i HazteOir lokalnu prisutnost ideja kao što su zabrana pobačaja, zakonska zaštita embrija ili demonizacija LGBT zajednice. Politički ambijent je takav da su ideje osnivača platforme CitizenGO zahvaljujući i njihovom neumornom radu postale sve prijemčivije na desnici: donedavno, one su pripadale rubu političkog života.

Sudeći po izbornim kampanjama u Hrvatskoj, njihovi istomišljenici nalaze se najčešće u Domovinskom pokretu, Mostu i Hrvatskim suverenistima.

Na sva je pitanja zadovoljavajuće odgovorio – Miro Bulj (Foto: Ivana Ivanović/PIXSELL)

CitizenGO nastao je na ideji internacionalizacije ciljeva El Yunquea, sekte čije su metode uključivale otmice, atentate i bombaške napade u cilju uspostave teokratskog režima. Hrvatska je bila jedna od prvih zemalja u koje je došao. Do danas su uspostavili kvalitetan odnos s većinom krajnje desnih stranaka u Evropi i Briselu

Danas CitizenGO kreira kampanje na 12 jezika i utječe 'na institucije, vlade i organizacije u 50 različitih zemalja'. Tvrde da komuniciraju s više od 18 milijuna ljudi putem mailova. Gotovo svakog tjedna u Hrvatskoj proizvedu novu peticiju. Prije koji dan primijetili su da je gost emisije 'Nedjeljom u 2' nazvao muškog partnera 'suprugom' (nakon što je prije toga 'napustio obitelj'), 'čime je grubo zanemario hrvatski Ustav koji brak definira kao zajednicu žene i muškarca.' U tekstu peticije zatražili su od Domovinskog pokreta, koji je dio vladajuće koalicije, 'pokretanje inicijative za hitnu reviziju programskih smjernica HRT-a kako bi se uklonila LGBTQ+ propaganda i drugi ideološki sadržaji nespojivi s vrijednostima većine hrvatskih građana'. Peticiju, koju će poslati političkim saveznicima u Domovinskom pokretu i na HRT, dosad je potpisalo 5.442 ljudi.

Hrvatskim primateljima mailova ovoga se tjedna javio i Ignacio Arsuaga. Pohvalio se da su minule godine 'spriječili uključivanje Sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja u UN-ov dokument' i da uspješno blokiraju 'namjeru globalnih elita da pobačaj učine takozvanim 'univerzalnim pravom''. Za budući rad zamolio je jednokratnu donaciju, između deset i 300 eura. Potpisnik ovoga teksta, koji godinama prima mailove CitizenGO-a, pitao je Arsuagu povratno i u svojstvu novinara je li član El Yunquea i je li CitizenGO zapravo paravanska organizacija navedene sekte. Do zaključenja teksta, nije nam odgovorio. ■

Stranci u mračnom krugu

U Hrvatskoj su u posljednjih desetak godina porasle predrasude, ksenofobija, doživljaji prijetnje i negativan odnos prema doseljavanju stranaca, posebice prema konkretnim skupinama. U 11 godina udio onih koji smatraju da će nam stranci pogoršati život povećan je za 50 posto. S druge strane, strahove građana iskorištava desni populizam

Tena Šimonović Einwalter,
Abdoulie Jobe i Salam Al-Nidawi u
CMS-u (Foto: Tamara Opačić)

INTEGRACIJA je ključ svega, a ovdje se, nažalost, nedovoljno radi na tom procesu – govori Iračanin SALAM AL-NIDAWI, koji je u Hrvatsku stigao 2016. kao tražitelj azila. Devet godina kasnije Salam živi u Zagrebu, prevoditelj je za arapski jezik i kulturni medijator zaposlen u Rehabilitacijskom centru za stres i traumu (RCT). U međuvremenu je magistrirao na Fakultetu političkih znanosti, i to baš na temi integracije osoba s međunarodnom zaštitom, kojima je danas primarno posvećen u svom djelovanju.

— Kroz rad s njima dolazim u dodir s različitim iskustvima. Nažalost, među tražiteljima azila ima jako puno onih koji su u Hrvatskoj doživjeli neki oblik diskriminacije – govori 35-godišnji Salam, prisjećajući se razgovora s jednom ženom.

— To je jedna od najtežih situacija s kojom se susreo kroz rad u RCT-u. Jako je teško kad čuješ takve stvari, kako ju je bilo strah, kako je proživjela katastrofalne situacije u zagrebačkom javnom prostoru, tramvaju i autobusu, jer nosi hidžab. Ima puno onih koji su prošli kroz slične stvari, a da ide nagore vidim i na osobnom primjeru. Samo ove godine doživio sam četiri-pet neugodnih situacija. A nije bilo tako ranije – dodaje on.

Njegove riječi potvrđuje ABDOULIE JOBE, magistar sociologije i engleskog jezika te suosnivač Panafričkog društva u Hrvatskoj. U Zagreb je iz Gambije došao prije 11 godina, a sada je kroz spomenutu udrugu posvećen promoviranju afričkih vrijednosti i pomaganju oko različitih problema s kojima se suočavaju Afrikanci u Hrvatskoj.

— Najčešće im treba pomoć oko posla i stanovanja, a javljaju se i zbog rasizma, izbacivanja iz klubova ili rasne profilacije. Prije se to događalo daleko rjeđe. Razumijem da nas sada ima dosta ovdje, ali nedopustivo je da te policija zaustavi na ulici ili aerodromu i bez ikakvog objašnjenja traži dokumente na uvid – ističe Abdoulie koji je sa Salamom prošle srijede, na Međunarodni dan migranata, sudjelovao na okruglom stolu u povodu predstavljanja preliminarnih rezultata istraživanja Centra za mirovne studije (CMS) 'Stavovi prema strancima i manjinama u hrvatskom društvu u 2024. godini'.

Istraživanje, koje je provela agencija Ipsos na nacionalno reprezentativnom uzorku od 978 građana, istovjetno je istraživanjima koje je CMS objavio 2013. i 2017., a pokazuje da su u Hrvatskoj u posljednjih desetak godina porasle predrasude, ksenofobija, doživljaji prijetnje i negativan odnos prema doseljavanju stranaca, posebice prema konkretnim skupinama migranata.

Kako su istaknuli autori istraživanja SARA LALIĆ i DRAGO ŽUPARIĆ-ILJIĆ, u proteklih 11 godina hrvatsko se društvo suočilo s mnogim promjenama, poput ulaska Hrvatske u Europsku uniju, šengensko područje i eurozonu, s inflacijom i povećanjem životnih troškova, kao i posljedicama prirodnih katastrofa. Na međunarodnom planu svjedočili smo ratovima u Siriji, Afganistanu i Ukrajini, kao i genocidu u Palestini. Sve to utjecalo je na migracijska kretanja, a ubrzano iseljavanje mladih i drugih radno aktivnih iz zemlje dovelo je do nedostatak radnika u Hrvatskoj. Zbog toga je posljednjih godina država liberalizirala uvjete za dolazak stranih radnika. Uza sve to, domaća vlast se nakon prolaska većeg broja izbjeglica i drugih migranata tokom 2015. i 2016. godine odlučila za izrazito restriktivnu politiku prema migracijama. Preslika je to EU-praksi, pa je od zatvaranja tzv. Balkanskog koridora postupanje prema migrantima obilježeno nasilnim kršenjem njihovih ljudskih prava, osim u slučaju ukrajinskih izbjeglica, koje u članicama EU-a imaju status privremene zaštite.

— U međuvremenu smo od područja s kojeg se ljudi odseljavaju postali ono u koje se i useljavaju. Dogodio se i zaokret koji uključuje antimigrantsku retoriku. I u aktualnoj predsjedničkoj kampanji vidimo da neki političari na tome pokušavaju ušćariti političke poene, a istodobno nam nedostaju imigracijska i integracijska politika – rekao je sociolog Drago Župarić-Iljić s Odsjeka za sociologiju zagrebačkog Filozofskog fakulteta.

— Ovo razdoblje velikih promjena, uz nedostatak kvalitetnih i koherentnih politika suzbijanja rasizma i ksenofobije te uz jačanje aktera koji raspiruju strah i mržnju radi pokojeg političkog poena, dovelo je, nažalost, do toga da danas, više nego prije 11 godina, građani Hrvatske osjećaju strah prema manjinama i ljudima koji su ovdje došli u potrazi za sigurnošću ili boljim životom – dodala je Sara Lalić iz CMS-a.

Tako se 42 posto ispitanika ove godine složilo s tvrdnjom da se boje kako će se s porastom useljavanja stranaca naši životi promijeniti nagore, dok je isto vrijedilo za 36 posto ispitanika 2017., odnosno za 27 posto 2013. godine. Nadalje, 39 posto ispitanika smatra da Hrvatska treba u potpunosti zatvoriti granice za izbjeglice, dok je isto smatralo 29 posto ispitanika 2017. godine. S tvrdnjom dodanom 2024. 'Brine me da će strani doseljenici u narednim desetljećima postati većinsko stanovništvo u našoj zemlji' složila se gotovo polovina ispitanika.

Istraživanje pokazuje i kako građani i građanke Hrvatske nisu protiv svih stranaca, pogotovo ako sa sobom donose pare: 81 posto smatra da RH treba biti otvorena za turiste, 71 za povratnike iz dijaspore, 69 podržava doseljavanje stranaca koji ovdje dolaze na školovanje, 54 posto digitalnih nomada, a 47 posto nema ništa protiv dolaska migranata iz bogatih zemalja koji ovdje dolaze zbog rada ili umirovljenja. Tražitelji azila imaju najmanju podršku među navedenim skupinama – svega 34 posto.

Kao i 2013. i 2017. godine, i ovaj put su ispitanici konkretni negativni stavovi prema određenim nacionalnim, vjerskim i političkim skupinama. U odnosu na 2017. godinu, uočen je porast straha, odnosno osjećaja ugroženosti vezan uz sve ranije istraživane skupine, osim u vezi Srba iz Hrvatske, gdje se bilježi pad straha od 2013. do 2017. godine, a potom stagnacija 2024. Sada najveći udio ispitanika ima negativne stavove prema Arapima (45 posto) i muslimanima (44 posto), a udio negativnih stavova prema tražiteljima azila pao je s prve pozicije 2017. godine na treću. Od novih skupina najlošije su pozicionirani Palestinci (42 posto), a najbolje Ukrajinci (21 posto), spram kojih građani osjećaju najmanje straha, dok je u odnosu na Rome on porastao u odnosu na 2017., ali je smanjen u odnosu na 2013. i sada iznosi 37 posto.

— Ipak, pozitivno je da sve te skupine najmanje polovica ispitanika ne smatra prijateljom, što ipak pokazuje da živimo u društvu u kojem je dio građana i građanki otvoren za različitosti – rekla je Lalić.

— Nadu nam daje i činjenica da 58 naših sugrađana iskazuje da bi stranci u Hrvatskoj trebali imati pravo na zaštitu od diskriminacije i 56 posto je onih koji smatraju da bi stranci trebali imati pravo na jednaku plaću za jednak posao kao i građani RH. Također, 74 posto ispitanika iskazalo je da bi država trebala kažnjavati one koji krše odredbe radnog zakonodavstva i stavljaju migrante u poziciju prekarnoga rada, a isto tako relativno visokih 68 posto smatra da bi država trebala kažnjavati stanodavce ako stranim radnicima pružaju nehumane uvjete stanovanja – objasnio je Župarić-Iljić.

Najmanja razina podrške strancima tiče se političkih prava, slobode govora, javnih istupa i posebice prava glasanja na izborima,

Sara Lalić i Drago Župarić-Iljić
(Foto: Josip Regović/PIXSELL)

a kada je u pitanju demografska struktura, negativnije stavove imaju ispitanici stariji od 60 godina, oni s manjim prihodima i razinom obrazovanja. Očekivano, simpatizeri desnice imaju negativnije stavove od liječara, a katolici tvrde od ateista i agnostika. Iznenađujuće je da su nešto negativnije stavove imale žene, kao i stanovnici Zagreba i okolice. Varijabla kontakta bila je ipak najveće iznenađenje – mahom najnegativnije stavove iskazivali su oni koji tvrde da su imali susrete sa strancima.

— Bitno je naglasiti da nije važna samo učestalost kontakta, nego i njegova kvaliteta. Drugim riječima, zaista je važno raditi na stvaranju prilika za kvalitetniji susret i upoznavanje sa strancima, a koji je puno više od toga da su oni ovdje samo radna snaga koja nam pruža određene usluge i servise – rekao je Drago Župarić-Iljić.

MARGARETA GREGUROVIĆ s Instituta za istraživanje migracija istaknula je kako su je potonji podaci, vezani uz kontakt sa strancima, najviše iznenađili. Dodala je kako rezultati CMS-ovog istraživanja ukazuju na veliku razinu neinformiranosti građana o situaciji u kojoj živimo te da upućuju na važnost senzibilizacije i informiranja javnosti. Pritom se, upozorila je, ne smijemo bazirati samo na entuzijazmu nevladinih organizacija. NIKOLA BAKETA s Instituta za društvena istraživanja kazao je pak kako ga iskazani stavovi ne iznenađuju ako znamo da se unutar našeg obrazovnog sustava o interkulturalnosti gotovo isključivo podučava u sklopu stranih jezika, pripremajući tako mlade zapravo za odlazak iz zemlje.

Razumijem da nas sada ima dosta ovdje, ali nedopustivo je da te policija zaustavi na ulici ili aerodromu i bez ikakvog objašnjenja traži dokumente na uvid – kaže Abdoulie Jobe, magistar sociologije i engleskog jezika te suosnivač Panafričkog društva u Hrvatskoj

Poslodavci strane radnike doživljavaju kao potrošnu radnu snagu (Foto: Kristina Štedul Fabac/PIXSELL)

— Kada pogledamo povijesnu perspektivu od devedesetih pa do danas, jasno je da nismo dovoljno radili na integraciji Roma, imali smo i prognanike, ljude iz Hrvatske, koji su također nailazili na otpore, a slično su prošle i izbjeglice iz BiH. Drugim riječima, mi u 30 godina nismo napravili puno da naučimo kako prihvaćati druge i drugačije – rekao je Baketa.

— Posebno me brine što prilikom napada na strance jako rijetko čujemo poslodavce kako ustaju u obranu svojih radnika, onih koji im nose posao. To pokazuje da ih poslodavci doživljavaju kao potrošnu radnu snagu koja je slobodna otići ako joj sve to smeta jer će sutra neki novi radnik doći na njihovo mjesto – dodao je.

Svoja iskustva s okupljenima je podijelila SUNČICA BRNARDIĆ iz Saveza samostalnih sindikata Hrvatske. Kako je objasnila, odgovornost prije svega leži na državi koja je prvo omogućila da se strani radnici nekontrolirano uvezu, potom ih prepustila (ne) milosti poslodavca i ostavila da se bace s problemima, koji podrazumijevaju i predraude 'domaćih' kolega.

— U tom kontekstu u prvom redu upućujemo na fundamentalne vrijednosti sindikalnog pokreta: poštovanje i jednakost, nediskriminaciju. Inzistiramo na tome da smo zajedno jači, da nas logika kapitala ne dijeli, odnosno da nema 'njih' i 'nas', da je u srži problema pohlepa poslodavaca te da je u našoj državi, u kojoj nema razvijenih industrijskih odnosa, zapravo svaki radnik samo resurs, pa tako i onaj strani – rekla je Brnardić.

Da se radi o mračnom krugu koji s jedne strane podrazumijeva negativne stavove prema određenim društvenim skupinama, a s druge desni populizam koji iskorištava strahove građana i onda ih reproducira u formi teza o 'zamjeni stanovništva' i zazivanja vojske na granici, smatra pučka pravobraniteljica TENA ŠIMONOVIĆ EINWALTER.

— Manifestacije takvih djelovanja vidimo u govorima u javnom prostoru, koji mogu sezati i u kaznenu sferu, a reflektiraju se i

Od područja s kojeg se ljudi odseljavaju postali smo ono u koje se i useljavaju. I u predsjedničkoj kampanji neki političari na tome pokušavaju ušćariti političke poene, a istodobno nam nedostaju imigracijska i integracijska politika – ističe Drago Župarić-Iljić

na različita područja života: rad i zapošljavanje, obrazovanje, stanovanje i zdravstvenu zaštitu. Tu su i najgore manifestacije kao što su fizički napadi, odnosno zločini iz mržnje. Dakle, ovi stavovi itekako vode do postupanja u stvarnom svijetu kroz povrede različitih prava i u vidu strukturnih problema koje imamo, kako u društvu tako i državi kao takvoj – poručila je pravobraniteljica i istaknula da se na prevenciji postojećih problema trebalo raditi ranije.

U tom smislu, važno je da se kao društvo založimo za interkulturalno obrazovanje, bolje medijske politike, profesionalniju edukaciju zaposlenih u pravosuđu i policiji, a nasušno nam je potreban i državni akcijski plan za integraciju koji u Hrvatskoj ne postoji od 2019. godine. Budući da je vlada ANDREJA PLENKOVIĆA apsolutno nezainteresirana za to područje, trenutno ne postoje ni naznake da bi takva vrsta strategije uskoro mogla biti donesena.

— Naravno da treba istodobno djelovati na više razina: pokrenuti kampanje kroz koje će se ljudi upoznati s našom kulturom, obrazovanje u školama koje podrazumijeva podučavanje mladih o različitostima i štetnosti rasizma, a tu je svakako i edukacija zaposlenih u javnim institucijama. Na neki način bi se trebali povezati s MUP-om, organizirati neku vrstu alternativne nastave za njih jer možda nisu ni svjesni da je profilacija temelju rase zapravo diskriminacija – zaključio je Abdoulie Jobe. ■

FRANJO HABULIN Mladi zaslužuju da znaju o NOB-u

Zna se zašto mladi nisu toliko prisutni u radu, zato što ne znaju previše o NOB-u i Drugom svjetskom ratu. Ti su naslovi izostali iz udžbenika povijesti ili im je posvećen vrlo skroman prostor

POVODI ZA RAZGOVOR S FRANJOM HABULINOM, predsjednikom Saveza antifašističkih boraca i antifašista RH (SABA RH), bili su rekapitulacija brojnih aktivnosti antifašista, desnici usprkos, kao i negiranje da je genocid u NDH počinjen i nad Srbima, što su predstavnici hrvatske vlasti ove godine više puta izrekli.

Kako u pogledu svojih aktivnosti ocjenjujete godinu koja je na izmaku?

Aktivnosti smo provodili prema planu i programu koji donosimo krajem prethodne godine. Otežavajuća okolnost je sve jači utjecaj povijesnog revizionizma koji je posljednjih mjeseci ojačao, a ta retorika očituje se i u kampanji za izbor predsjednika Hrvatske. Sve to radi veliku štetu i doprinosi podjeli u hrvatskom društvu. Iako su deklarativno svi za to da se prekine s podjelama, upravo se s te ekstremno desne strane potenciraju podjele koje nije moguće zaustaviti. Nismo mi tu nekakav poseban slučaj – nema države u Evropi u kojoj se fašizacija ne događa. Svatko vjerojatno smatra da je kod njega najgore, iako mislim da prednjači Italija, njoj uz bok je Mađarska, dok se Njemačka bori za bolji plasman. Ni kod nas situacija nije dobra.

Koliko se napadi desnice odražavaju na rad lokalnih i regionalnih antifašističkih udruga?

Sve ovisi od sredine do sredine: tamo gdje općinu, grad ili županiju vodi netko iz lijevog dijela spektra, našim udrugama je malo lakše. Tamo gdje lokalnu samoupravu vode ljudi koji pripadaju desnoj strani, od sredine do sredine ima raznih situacija, ali je našim udrugama na terenu teško uspostaviti kontakte, a izostaju i podrška i financiranje aktivnosti koje bi htjele provoditi. Pozitivni primjeri su Hrvatsko zagorje, Istra, Primorje, Gorski kotar, Bjelovarsko-bilogorska i Koprivnička županija. U brojnim sredinama postoji sinergija antifašističkih udruga i udrugama koje predstavljaju narode stradale u Drugom svjetskom ratu, a tu mislim na Srbe i snv, kao i na romsku i židovsku zajednicu, pa su to olakšavajuće okolnosti i svojevrsni putokaz kako raditi – treba sudjelovati jer smo zajedno jači. Spomenut ću i Veterane Domovinskog rata i antifašiste, to

Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL

je udruga branitelja i antifašista, nije član SABA RH, ali na lokalnom nivou u Dalmaciji i nekim drugim gradovima postoji suradnja.

Kakva je situacija u Dalmaciji?

Dalmacija je, zna se, oslobođena 1944. i u ovoj godini obilježavale su se 80. obljetnice oslobođenja otoka Visa, Brača, Korčule i gradova Splita, Dubrovnika, Makarske i drugih, ukupno 13, koje su bile uspješno organizirane. Završna svečanost oslobođenja Dalmacije održana je u Solinu, uz izaslanicu predsjednika ZORANA MILANOVIĆA kao pokrovitelja te uz gradonačelnika Splita i velik broj (grado)načelnika iz regije. U Šibeniku imamo udrugu koja je aktivna i ima podršku aktualne vlasti, radi i Muzej oslobođenja Dalmacije, čak je proširen nekim novim programima i sadržajima. Dakle, udruge rade, ali se uvijek može više i bolje, samo što fale mladi. Zna se zašto mladi nisu toliko prisutni u radu, zato što ne znaju previše o NOB-u i Drugom svjetskom ratu. Ti su naslovi izostali iz udžbenika povijesti u školama ili im je posvećen vrlo skroman prostor, pa je samim tim skromno i znanje mladih ljudi. Mnoge stvari mogu čuti u obiteljima, gdje

se govori o NOB-u i ima puno slučajeva da samostalno posežu za literaturom vezanom za Drugi svjetski rat i da žele naučiti više nego što su naučili u školi. Mladi zaslužuju da ne budu osiromašeni i zakinuti za znanja iz povijesti o NOB-u. A to treba objasniti na njima prihvatljiv način, profesori su i pedagozi i trebali bi znati kako to učiniti jer im je to posao.

SABA se bavi i izdavaštvom i evropskim projektima?

Ove godine izdali smo knjige ANTE LEŠAJE i TOMISLAVA JAKIĆA, a u pripremi imamo i Lešajinu knjigu o knjigocidu. Nažalost, ni uz promocije nismo, uz časne izuzetke, praćeni u medijima, niti se govori o našoj izdavačkoj djelatnosti. Ipak, te knjige dopijevaju u ruke onih koji će ih pročitati. Bilo bi bolje kad bismo ih smjeli prodavati, ali kako se financiraju iz proračunskih sredstava, nemamo ih pravo prodavati, no možemo ih poklanjati. Na donacije nismo išli, za razliku od pojedinih antifašističkih udruga koje su izdavale knjige vezane za svoje sredine ili generalno NOB.

SABA RH je drugi put unatrag četiri godine ušla u projekt koji se sufinancira iz EU-a. Prvi put partneri su nam bili iz Slovenije i BiH, a ove godine naši partneri su organizacije antifašista u Sloveniji i Italiji, kao i udruga Documenta. Projekt namijenjen mladima dobro funkcionira, a njegovo provođenje završava zajedničkim trodnevnim kampom na kojem će biti mladi ljudi iz naše tri države. Uspjesi tih projekata potiču nas da i dalje konkuriramo za evropska sredstva.

Kakva je situacija s domaćim natjecajima?

Ministarstvo branitelja je svake godine raspisivalo natječaje putem kojih se financiraju aktivnosti braniteljskih udruga, ali i predstavnici stradalih naroda i antifašista, pa je SABA imala mogućnost da se natječe za sredstva i njima financira projekte. Ove godine natječaj u tom dijelu nije objavljen. Očekujemo razgovor s predsjednikom Vlade o tome, ali i o statusu zgrade u kojoj se nalazimo, a koja je u vlasništvu države, odnosno Ministarstva za državnu imovinu. Nužna je obnova i adaptacija zgrade stradale u potresu, a prioriteti su krov koji je u lošem stanju i narušena statika, pa je krajnji čas za obnovu. SABA ima i svoj virtualni muzej i portal. Nastojat ćemo naći sredstva iz nekih donacija kako bismo financirali informativnu i izdavačku djelatnost makar u skromnijem obliku, jer nam je portal mogućnost da se predstavimo u javnosti. Već sam rekao da ćemo se ponovno javljati na projekte koje nudi EU vezano za razvoj demokracije, ljudskih prava i sloboda. Ima još tema oko kojih bismo se mogli javiti na druge natječaje.

Što planirate naredne godine?

Planiramo završiti Lešajinu knjigu i projekte financirane iz EU-a te obavljati redovne aktivnosti. Obilježiti ćemo i 80. obljetnicu pobje iz Jasenovca, oslobođenja i pobjede nad fašizmom, kao i formiranje Desetog korpusa zagrebačkog. Lani, kad je bila okrugla obljetnica, obilježili smo ga tamo gdje je formiran, a 2025. obilježiti ćemo ga u Zagrebu. Nadam se da će nam Starogradska vijećnica i dalje biti otvorena. Posebno težište stavljamo na antifašizam danas. Partizani su svoju borbu s nacifašizmom završili 1945., kad smo mislili da je on pobijeđen, ali se vratio. Naš dio posla je borba protiv nacifašizma u obliku kakvom se pojavljuje danas. Nema države u Evropi gdje toga nema. Najgore je što neki pitaju pa gdje je fašizam, jer ga ne vide, ali kad će se vidjeti, bit će kasno. Želim vjerovati da se to neće dogoditi i da je ostalo iskustva i pameti da se ne dozvoli njegova eskalacija, kako ne bi izazivao tragedije kao u vrijeme Drugog svjetskog rata.

Hrvatska nikako da prizna genocid nad Srbima?

Genocid nad Srbima je nešto što je odavno dobro poznato. Na kraju krajeva, od stradalničkih naroda u drugom svjetskom ratu najviše je stradalo Srba, počevši od Gudovca, pa do Jasenovca, Kozare, Siska, Jastrebarskog... Priznaje se Holokaust nad Židovima i genocid nad Romima (Samudaripen), dok se tvrdi da nad Srbima nije bilo genocida. Tim stavom se aktualna vlast u Hrvatskoj stavlja u obranu zločina koje su činile vlasti NDH, što ne možemo prihvatiti jer smo odavno rekli da se radi i o genocidu nad Srbima. Današnja Hrvatska nije sljednica NDH i ne trebamo se poistovjećivati s ustaškim režimom i braniti njihove postupke. Ustaški režim napravio je sramotu Hrvatima, a upravo su partizani spasili ugled Hrvatske jer su stali na pravu stranu boreći se protiv okupatora i svih u njegovoj službi. ■

Hrana bez brana

Unutarnji sukob hrvatskog političkog vrha očituje se i u problemima oko sporazuma s Mercosulom. Logično je da tim dokumentom europsko-južnoameričko tržište hrane, tehnike, sirovina, poslova općenito priželjkuju Njemačka ili Brazil, ali Hrvatska bi lako mogla antologijski nastradati

NAPADNO velika razlika u reakcijama koje u Hrvatskoj bilježimo na europsko-komisijско prihvaćanje slobodnotrgovinskog sporazuma s udruženom glavninom zemalja Južne Amerike, o našoj ekonomiji i ekonomskoj politici, pa i dominantnom javnom shvaćanju toga kazuje mnogo, takoreći sve. Za početak, u medijima je već uočeno da se Ministarstvo vanjskih poslova raduje sporazumu, dok ga Ministarstvo poljoprivrede kritizira. Drugdje se o njemu govori isključivo u komparaciji stajališta pojedinih članica EU-a. Na primjer, svi tako prenose da je Njemačka doslovno oduševljena, a Francuska da je ogorčena, pa se ogled utoliko nudi pomalo u revijskom tonu, i zabavno-kompetitivno, kao da je posrijedi Mundijal ili Eurosong.

No taj sveobuhvatni protržišni aranžman bi mogao prouzročiti izuzetan stres u Europi, ponajprije kad je riječ o stabilnosti ovdašnjih nacionalnih poljoprivreda, ali i onoj ukupnoj kontinentalnoj. Proces odvagivanja sporazuma nije se u Europskoj uniji slučajno protegnuo na danas već punih četvrt stoljeća. Valja tolike zemlje i ekonomije izložiti kušnji bescarinskoga robnog prometovanja, dakle 27 europskih i, s druge strane Atlantika, sedam punopravnih i još toliko pridruženih u savezu koji se naziva Mercosul ili Mercosur, na portugalskom ili španjolskom.

Ujedno bi se radilo o tržištu od 450 plus oko 300 milijuna ljudi, što sporazum čini najvećim slobodnotrgovinskim u povijesti, naročito otkako je DONALD TRUMP za svojega prošlog predsjedničkog mandata potopio TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership),

sličan dokument u pregovorima između SAD-a i EU-a. I premda se činjenica da slobodna trgovina odgovara isključivo konkurentnijim proizvodnim subjektima ubraja u elementarni ekonomsko-politički abecedarij, u najvećem dijelu hrvatske političke i medijske javnosti to još uvijek predstavlja čistu ezoteriju. Ipak, pogledajmo što se po tom pitanju zbiva na velikoj slici, a onda se vraćamo na domaći teren.

Njemačka i Francuska, rekosmo, poslužile su za ilustraciju konfliktna prirode europsko-unijskog sporazuma s Mercosulom, s obzirom na njihove presudne proizvodne te izvozne značajke. Njemačka najviše izvozi automobile; najviše u pogledu udjela u cjelokupnoj joj izvoznj vrijednosti, i najviše od zemalja EU-a. Francuska pak ima navodno, po istim osnovama, najjači agrar, iako se i tamo naveliko prave te izvoze automobili. Južna Amerika nema svoju automobilsku proizvodnju, ali se ističe onom poljoprivrednom, tako i izvozom, zbog čega joj Europa izgleda više nego obećavajuće za plasman govedine i piletine, soje i drugih mahunarki, šećera i riže. Francuzi, naročito njihovi poljoprivrednici, stoga su jako nezadovoljni, što se vidi i po nizu protestnih okupljanja s tim motivom. Nešto satisfakcije koja im ostaje za tamošnjju automobilsku industriju pokazuje se premalenom da bi taj sporazum vidjeli kao generalno isplativ. Otprilike tako nekako stoji njemački poljoprivrednici koji su također protestirali, ali su ostali u sjeni autoindustrije razgaljene perspektivom. Istovremeno, svima je negdje iz vidokruga nestala spoznaja da je Njemačka inače veći izvoznik hrane od Francuske, a da su najveći u EU-u po tome

Nizozemci koji se protiv igre s Mercosulom zadugo nisu izraziti pobunili.

To naprosto hoće reći da moramo ući dublje u proizvodnu strukturu EU-a, da bismo shvatili kako i zašto su raspoređene bitne reakcije u vezi s ovim sporazumom. Za jednu Nizozemsku je lakše objasniti slučaj – ona gotovo jednu trećinu svoje goleme poljoprivredne proizvodnje drži u ukrasnom bilju, a time se Južna Amerika bavi razmjerno slabo, i neće ju ugroziti. Nadalje, nije Njemačka samo veći izvoznik hrane od Francuske, nego je i najveći svjetski uvoznik, a od toga preko 70 posto uzima na tržištu EU-a, u velikoj mjeri od Francuske. Pritom upravo Francuska ulaže najviše javnih sredstava u razvoj agrara, pa je spram južnoameričke bescarinski uvezene hrane izložena dvostruko. Uz prigovore na račun žrtvovanja europske poljoprivrede općenito, međutim, dolazi i bojazan oko sudbine Europskog zelenog plana. Za primjer se može istaknuti europsko-unijski standard dobiti životinja u uzgoju. Hrvatska država, recimo, farmerima djelomično nadoknađuje ono što izgube uslijed smanjenja broja životinja po jedinici smještaja. To je u Argentini ili Paragvaju puno neizvjesnije, što njihov proizvod čini jeftinijim, ali i ponudu koja stiže u Europu čini manje zdravom od ovdašnje.

Zauzvrat veliki proizvođači, ali i veliki kemijsko-tehnološki koncerni s glavnim udjelima na tržištu pesticida i sjemena, po Europi vrše pritisak za odustajanje od nekih već usvojenih standarda u smjeru čišćeg i zdravijeg kontinenta. Konačno, s tim proturječijima i uvjetovanostima na stolu, Europska će unija idućih mjeseci zacijelo dosta burno

odlučivati o završnom obliku sporazuma i ratifikaciji po nacionalnim parlamentima. Predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN već ga je blagoslovila, a njemački kancelar na odlasku OLAF SCHOLZ još i više, ali nije sve gotovo. U najvećoj mjeri ishod će ovisiti o francuskoj inicijativi kontra ujedinjenja s Mercosulom. Francusku bi mogle slijediti Italija i Poljska, Austrija i Belgija, možda i spomenuta Nizozemska itd. Među većinom drugih više se čuju industrijski proizvođači, jer su intenzivnije posredovani velikim kućama i brendovima i lobijima, a poljoprivrednici imaju stanovitu političku snagu tek kad traktorima zakrče ceste. Čak i u Hrvatskoj, utisak je kako u ovoj prilici ustvari prevladavaju industrijalci, mada s popriličnim razlogom u javnosti vlada uvjerenje da hrvatske industrije na sceni nije ostalo ni za lijek, izuzev Belupa, ali razumjeli smo se. To podsjeća na nerazmjerno velik direktan politički utjecaj hotelijera u RH, u odnosu na male iznajmljivače koji drže kudikamo veći dio ukupnog turističko-smještajnog kapaciteta.

Ako bi se nekom sve to doimalo kao nered atipičan za EU, nije posrijedi zabuna, nego pogrešno kontekstualiziranje, pošto se u tržišnoj ekonomiji za bolju poziciju ne natječu, ako treba do istrebljenja, samo oni proizvođači i trgovci koji ciljaju na istu publiku. Tu je i ljuta konkurencija među posve različitim sektorima, za bolji tretman od strane državne politike ili neke međudržavne asocijacije kao što je EU. Nama je razlika između pozicija hotela i tvornice, kroz zadnja tri desetljeća, vjerojatno najpoznatiji pokazatelj takvog odnosa.

Materijalno-proizvodnu industriju potkopavale su vlasti u RH na razne strateške načine, od monetarne i tečajne politike do svakovrsnih olakšica parazitima koji su isisali životne sokove tolikim korifejima domaće izvoza da na ovoj stranici nemamo ni mjesta kako bismo ih sve pobrojali. Ne računamo li krajnje specifičan građevinski sektor, naslonjen o razuzdani nekretninsko-mešetarski biznis s otvorenom rasprodajom prostora, ostala je iz te priče u biti ponajviše poljoprivreda. Sve rasturenija i sama, uz depopulaciju sela, ali kontinuirano koliko-toliko subvencionirana na valu europsko-unijske razvojne i prehrambeno-sigurnosne politike. Takva fiskalna podrška domaćem agraru svejedno je uporno praćena brojnim drugim Vladinim mjerama koje funkcioniraju izravno nauštrb samih poljoprivrednika. Otud potječe faktična podvojenost u političkom djelovanju hrvatskih vlasti s kojom se i prepuštanje neuspješnoj i nepravednoj europsko-unijskoj politici odvija glatko, s tek manjim neravninama. S jedne strane naklonjene su ekskluzivno jednom sektoru, s druge poduzimajući štošta da ga zatru. Zapuštanje infrastrukture, odustajanje od razvoja državne agrobanke, podrivanje vlastite proizvodnje umjetnih gnojiva, sudjelovanje u upropaštavanju najvećeg novijeg prehrambeno-proizvodno-trgovačkog koncerna, prošpekulantsko upravljanje državnim zemljištem, i još mnogošta drugo – da se ne zna čega se prvog dohvatiti.

Unutarnji sukob hrvatskog političkog vrha očituje se tako i u problemima oko sporazuma s Mercosulom. Logično je da tim dokumentom zadano europsko-južnoameričko tržište hrane, tehnike, sirovina, poslova općenito, priželjkuju Njemačka ili Brazil, ali Hrvatska bi u istom krugu lako mogla antologijski nastradati. Mnogi tu moraju izgubiti da bi neki dobili više, ako se prednost ostvaruje razlikom u startnom potencijalu. I nije poanta u tome što će netko ovdje možda i zaraditi na izvozu ponečeg, nego što ćemo na domaćem tržištu preplavljenom jeftinom robom izgubiti s onim u što smo već puno uložili. A jasno da imamo razloga strahovati da će naši narodni zastupnici ratificirati tu podvalu kako je i servirana. ■

INTRIGATOR

Povratak
države

Država u Petrokemiji ponovno ima 25 posto dionica plus jednu, a umalo je bila ostala bez tog kontrolnog paketa. Moguće je da turskom Yildrimu odgovara partnerski odnos s državom

TURSKI većinski vlasnik kutinske Petrokemije očito je dobio nekačke ustupke od Vlade RH, čim je ovako ljubazno pustio hrvatsku državu da se uopće vrati u igru s tim poduzećem. Naime, sad ona tamo ponovno ima 25 posto dionica plus jednu, a umalo je bila ostala bez tog kontrolnog paketa. Još nismo zaboravili, a i nećemo tako lako, onaj šok kad je proljetos državni predstavnik jednostavno, ali i raritetno glupo uprskao suvlasnički omjer preuranjenom dokapitalizacijskom uplatom iz javne blagajne. Ta pogreška tjednima zatim izazvala je čistu nevjericu, jer slična situacija ovdje nikad nije viđena, pa smo se živo pitali kako će se okončati još jedna mučna saga oko Petrokemije, tko zna koja već u ovom stoljeću.

Zato, kad čujemo ministra gospodarstva ANTU ŠUŠNJARA kako se ovih dana hvali da se u Kutini više ništa neće moći poduzeti mimo glasa države, znajmo da se razmeće pozicijom koja je imala cijenu, a još nije poznato i koliku. Nitko nije imao razloga da ovoj hrvatskoj vladi samo tako oprostimo iskazanu zapanjujuću nesposobnost. No moguće je da turskom Yildrimu svakako odgovara partnerski odnos s državom, zbog osiguranja domicilnog političkog i infrastrukturnog oslonca. Bilo kako bilo, a saznat će se vremenom kako jest, poželimo suvlasnicima kvalitetan zajednički rad u Kutini, na dobrobit tamošnjih radnika, kao i domaćeg sveposnijeg agrara.

Petrokemija je, međutim, prikupila impozantan gubitak kroz proteklo razdoblje nakon pandemije – samo lani oko 62 milijuna

eura. Ipak, turski je većinski vlasnik dosad u modernizaciju pogona uložio veoma ozbiljna sredstva koja ukazuju na to da želi tamo održati proizvodnju na primjerenom razini, a ne špekulirati na bilo koji način. Pritom nije došlo do vala otpuštanja radnika, nego je čak novih došlo nekoliko desetaka više negoli je otišlo starih. Tu valja znati da se radnike tamo u najvećoj mjeri ne može zamijeniti nekvalificiranom te bitno jeftinijom stranom radnom snagom. Sindikalni povjerenik DAVOR RAKIĆ iskazao je stoga prošli tjedan zadovoljstvo sadašnjim trenutkom, samo da tako i ostane.

No tako će ostati ako se obnovi proizvodnja, a obnovit će se s obzirom na borbu oko cijene plina, državne mjere oko umjetnih gnojiva, stanje na međunarodnom tržištu itd. To znači da neće ništa napredovati samo od sebe, nego uz ekstranapore udruženih vlasnika, a kod te činjenice zadržat ćemo skepsu vezano barem za jednog od njih. Usput, napominjemo da izvlačenja više neće i ne može biti, jer je za državno predstavništvo dodana jedna stolica više u upravi, a zato je mijenjan i statut kompanije. No iskustvo nas uči, ne samo od proljeća, niti samo otkako je većinski vlasnik bio PAVAO VUJNOVAC, nego za sve one godine državnog upravljanja, da naše vlade baš ne ljube Petrokemiju, kao ni industrijsku proizvodnju općenito.

Previše je primjera koji ukazuju na to, iako nemamo pojma, niti ga možemo imati, što sve sadrži novi, odnosno izmijenjeni međudioničarski ugovor Yildrim-RH. Vratimo se stoga na znane tvorničke postavke u Kutini, gdje Hrvatska posjeduje izuzetnu tehnologiju kakvu bi u slučaju odustajanja izgubila praktično zauvijek. Bez nje bi objektivno bilo teže ionako dramatično

Potpisivanje ugovora o dokapitalizaciji i restrukturiranju Petrokemije (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

iscrpljenom hrvatskom poljoprivredniku i seljaku, pa još treba pažljivo vidjeti kako vratiti Petrokemiju u viši produkcijski ritam. Također, kako joj dobiti što povoljniji plin od kojeg se pravi dušično gnojivo, kako tim gnojivima zatim ponovno nahraniti domaće njive, i kako vagonima s izvoznom robom opet oživjeti danas već zamrlu Luku Šibenik.

■ Igor Lasić

Sedlarove
istine

ORGANIZACIJE Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Akcija za ljudska prava iz Podgorice priopćenjem prosvjeduju zbog novog filma JAKOVA SEDLARA u kojem se negiraju ratni zločini počinjeni u Lori.

Tvrditi nakon tri desetljeća da u Lori nije bilo ratnog zločina, prije svega je poricanje pravne države, kakvu, valjda, žele i zagovaraju svi građani Republike Hrvatske, pa tako i pojedinci, za koje se navodi da su sudionici filma '72. bojna VP – istina'. U pitanje se dovodi rad policije i Državnog odvjetništva koji su okončali istragu te nadležnih pravosudnih tijela Republike Hrvatske. Županijski sud u Splitu, Visoki kazneni sud u Zagrebu i Vrhovni sud Republike Hrvatske su na zakonit, nepristran i profesionalan način utvrdili tko su žrtve počinjenih ratnih zločina, tko su počinitelji, kao i vrijeme i mjesto počinjenja kaznenih djela.

Kako navode udruge, iznesene tvrdnje u filmu suprotne su utvrđenim činjenicama. Podsjetili su da su pred Županijskim sudom u Splitu vođena dva postupka, 'Lora 1' i 'Lora 2'. Prvi za kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, a drugi za kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika. U oba kaznena postupka okrivljenici su proglašeni krivima i osuđeni na bezuvjetne kazne zatvora, navele su organizacije. Počinitelji su osuđeni za protuzakonito zatčenje 12 civilnih osoba uglavnom srpske nacionalnosti. Pritom su ih fizički i psihički zlostavljali, mučili i tjelesno kažnjavali. Ljudskopravaške organizacije istaknule su da su od posljedica zlostavljanja umrli GOJKO BULOVIĆ i NENAD KNEŽEVIĆ.

Drugi kazneni postupak protiv petero okrivljenika proveden je za kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika. Stavljeno im je na teret ponižavanje, fizičko, psihičko i seksualno zlostavljanje, mučenje, tjelesno kažnjavanje 37 ratnih zarobljenika. Od posljedica zlostavljanja umrla su tri ratna zarobljenika: BOJAN VESIĆ, DUŠAN JELIĆ i VLADO SAVIĆ.

'Dodatno zabrinjava nagovještaj mogućih pomilovanja pravomoćno osuđenih počinitelja navedenih ratnih zločina od Predsjednika Republike Hrvatske. Ponovo se pokušava zamagliti istinu koja je utvrđena i dio je povijesti Republike Hrvatske, sviđalo se to nekome ili ne', poručile su organizacije.

■ Anja Kožul

Od narcizma
do nacizma

Šibenski gradski vijećnik stranke DOMINO Mario Kovač obrušio se na vaše predavanje 'Bog, krv i tlo' koje ste održali na Fališu prije čak tri godine, kazavši da je bilo nestručno, manipulativno i uvredljivo. Isti bi ukinuo dotacije festivalu, jer da je protivan 'duhu građana grada i hrvatskog naroda'?

Naravno, napad MARIJA KOVAČA na mene, moj rad kao i na sam Fališ nije nikakav novitet. To je klasična retorika prisutna kod hrvatskih i srpskih etnonacionalista koji su, kako bi EMIR IMAMOVIĆ PIRKE rekao, 'od narcizma malih razlika, uspjeli stvoriti nacizme velikih sličnosti', što je ujedno i razlog zašto ih uvijek razmatram zajedno. To što oni hine međusobnu različitost u teoriji, u praksi to nema efekta, jer se manifestiraju kao 'udruženi zločinački poduhvat pamfletista', čije manipulativno djelovanje neprestano urušava demokratski kapacitet hrvatskog i srpskog društva, te duhovni kapacitet hrvatske katoličke i srpske pravoslavne zajednice, te njihovu međusobnu suradnju. Upravo u tom smislu, možemo iščitati i njihov odnos spram školovanih ljudi i našeg rada, no mi naprosto ne možemo probuditi čovjeka koji se pravi da spava.

Na prozivke ste odgovorili na Facebook stranici Festivala, i promptno dobili poruku u kojoj vam vijećnik želi 'puno zadovoljstva u ljubavnom zagrljaju s ovim tjednikom, tj. Novostima'?

Kovač je u svojoj političkoj karijeri bio sve – od komunista, liberala do nacionalista – da bi se na koncu, na njegovu veliku žalost, politički ostvario kao ništa. Proziva me da su meni njegovi stavovi 'odiozni i neprihvatljivi'. Ne, to nije točno, posve je legitimno biti konformista i šotobandjer. Međutim, vijećnik Kovač nije nikakav etnonacionalista, on to naprosto nema u sebi, ali njegova bjeso-mučna politička potraga da se uklopi u bilo što, pa i u nacionalizam, dovodi ga do toga da lupa ovakve etnonacionalističke floskule.

Što spremate za novi Fališ?

Radni naslov je 'Nasljedje antifaišizma i trjumb etnonacionalističke volje', a program će govoriti o ljudima na ovim prostorima koji su posramljeni, kojima je oteto dostojanstvo, te čija se čovječnost ismijava od strane onih koji su izniknuli kao važne društvene figure primarno iz prakse privrednog kriminala i prakse etničkog čišćenja. Mi evociramo u ljudima spomenuto nasljedje, kako bi se ono moglo što jasnije i konkretnije sociopolitički artikulirati, a negatori istog neka dođu i poslušaju zašto je to ljudski kapacitet koji će ih neminovno poraziti. Opet.

■ Dragan Grozdanić

Preživljavanje neizvjesno

Izveštaj Euronews o procjeni preživljavanja od raznih vrsta karcinoma u zemljama EU-a jedan je od mnogih po kojima je Hrvatska na samom dnu

NEGDJE između vijesti o bivšem ministru zdravstva kojeg EPPO sumnjiči za zločinačko udruživanje na štetu hrvatskih bolnica, otkrivanja tople vode o čudesnim liječnicima koji istovremeno operiraju u državnim bolnicama i više privatnih poliklinika te bizarnog uvlačenja zdravstva u predsjedničku kampanju, probio se izvještaj Euronews o procjeni preživljavanja od raznih vrsta karcinoma u zemljama EU-a, jedan od mnogih po kojima je Hrvatska na samom dnu. Podaci uključuju 24 države EU-a, odnosno sve zemlje članice osim Grčke, Mađarske i Luksemburga, te pet drugih europskih zemalja, Ujedinjeno Kraljevstvo, Švicarsku, Norvešku, Island i Tursku.

S deset posto šanse za preživljavanje raka pluća, Hrvatska je pri dnu ljestvice, odmah iza Litve i Bugarske. S rakom prostate, kod kojeg je stopa preživljavanja visoka, stojimo na petom mjestu na dnu (80,9 posto), nakon Poljske, Rumunjske, Slovačke i Bugarske, dok smo po liječenju raka dojke sedmi najgori (78,6 posto). Po procjeni preživljavanja od raka jetre (9,3 posto), Hrvatska je osma najgora članica EU-a i obuhvaćenih zemalja, a s rakom želuca je posebno dramatično (20 posto) – od nas su gore samo Danska i Bugarska. Peti najgori smo po preživljavanju raka jajnika (36,0 posto), a sedmi u liječenju melanoma (77,2 posto).

Procjene preživljenja od raka odnosi se na udio onkoloških pacijenata koji ostaju živi nakon određenog razdoblja, obično nakon pet godina, a dr. MICHEL COLEMAN iz Londonske škole za higijenu i tropsku medicinu, istraživačima je potvrdio da one ovise o brzini dijagnostike i dostupnosti najvažnijih

metoda liječenja raka, poput radioterapije. U Hrvatskoj su u nekim bolnicama uređaji za zračenje zbog kvarova bili izvan funkcije više od sto dana godišnje.

Prema podacima OECD-a i Eurostata iz 2019. godine, rak pluća uzrokovao je 24 posto smrti od malignih bolesti među muškarcima i 15 posto među ženama, dok je rak debelog crijeva uzrok 12 posto smrtnih slučajeva za oba spola. Od raka prostate umire deset posto onkoloških bolesnika među muškarcima, dok rak dojke odnosi 16 posto žrtava među ženama. Rak gušterače izazvao je šest posto smrtnih slučajeva kod muškaraca i osam posto kod žena. Preživljenje od raka debelog crijeva kretalo se od 51,1 posto u Hrvatskoj do 72,1 posto na Cipru, s prosjekom EU-24 od 60 posto.

Preživljenje kod raka gušterače i jetre u EU-u i dalje je vrlo nisko u usporedbi s mnogim drugim vrstama raka. Za rak gušterače, preživljavanje se kretalo od 5,5 posto na Malti do 13,7 posto u Latviji, s prosjekom EU-24 od približno devet posto. Preživljavanje od raka jetre variralo je od 4,2 posto u Estoniji do 20,7 posto u Belgiji, s približnim prosjekom za EU od 12 posto. Preživljavanje raka želuca i dalje je vrlo nisko, prosječno oko 24 posto.

Procjena preživljavanja za rak jajnika u EU-24 bila je u prosjeku 39,2 posto. Švedska je na vrhu s 46,5 posto, a slijede je Cipar, Latvija i Norveška, gdje su procjene premašile 45 posto. S druge strane, Malta i Irska prijavile su najniže stope preživljavanja, ispod 33 posto. Preživljavanje od melanoma kreće se od 60,7 posto u Turskoj do 93,6 posto u Švicarskoj. EU prosjek za preživljenje limfoma iznosi 61 posto, a najlošije su Rumunjska i Bugarska. Maligne bolesti su drugi vodeći uzrok smrti u Europskoj uniji, u kojoj je 2021. godine umrlo 1,1 milijun onkoloških bolesnika.

Postpandemijska Hrvatska glumi zdravstveni Hollywood, povećava zdravstveni

budžet, masovno obnavlja bliješteće bolničke zgrade, troši EU fondove, kupuje sofisticiranu tehnologiju i skupe lijekove, sve to da bi statistika ogolila davno poznatu činjenicu: važna je dostupnost. Nešto čemu nijedna zdravstvena administracija ne daje značaj.

■ Nataša Škaričić

‘Kolektivac’ na HRT-u

REPREZENTATIVNI sindikati Hrvatske radiotelevizije (HRT) nakon intenzivnih pregovora, postupka mirenja i provedbe izjašnjavanja članstva, većinskom odlukom članova potpisali su 20. decembra novi Kolektivni ugovor. Sindikati su u proces mirenja ušli u novembru, ali moglo bi se reći da je taj proces permanentan, jer se uprava HRT-a izbezumi uoči svake nove godine kada se odlukom Vlade tradicionalno povisuje minimalna plaća. Problemi su na HRT-u godinama brojni, ali jedan od većih jesu minimalne plaće, pa tako 614 od 2.700 radnika zaposlenih na HRT-u trenutano prima plaću manju od onolikog minimalca koliko će iznositi od početka 2025. godine. U toj najpotplaćenijoj grupaciji radnika, najviše je snimatelja, montažera, tonaca i drugih tehničkih stručnjaka i stručnjakinja.

Novim Kolektivnim ugovorom izborena su djelomična poboljšanja materijalnih prava i uvjeta rada te skraćeni rokovi za implementaciju dogovorenih mjera. Međutim, sindikati ističu kako se radi o kompromisu i samo jednom koraku u daljnjoj borbi za bolje uvjete rada i očuvanje dostojanstva radnika i radnica HRT-a. Sindikati su tijekom pregovora istaknuli da je nužno povećati bruto vrijednost boda za 25 posto, čime bi se osigurala pravednija raspodjela plaća i omogućilo usklađivanje s inflacijom.

Osim borbe za materijalna prava radnika, tijekom nedavnih okupljanja i razgovora postavljeni su širi zahtjevi za unapređenje javnog servisa. Radnici i radnice HRT-a posebno su istaknuli opasnosti autsorsanja ključnih poslova i ukidanja vlastite proizvodnje sadržaja, što ne samo da ugrožava radna mjesta unutar kuće, već povisuje troškove te narušava kvalitetu programa. Rasipanje javnih resursa na autsorsing, nepostojanje jasno definirane strategije upravljanja, i potplaćivanje ‘kućnih’ radnika dugoročno ne može nego potpuno urušiti javni medijski servis.

Iz Sindikata novinara Hrvatske (SNH) ističu da će samo sustavne promjene i dugoročno planiranje omogućiti HRT-u da ispunjava svoju misiju. Podsjećaju na ono što svi navodno jako dobro znaju, a to je da se uloga javnog servisa ne smije svoditi na profitni model, već zadržati svoju osnovnu funkciju i biti u službi građanima. Potpisivanjem novog i kvalitetnijeg Kolektivnog ugovora napravljen je bitan korak, ali – *la lotta continua*.

■ Ivana Perić

Radnici zagrebačke Klinike za tumore nedavno su štrajkali
(Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Smart prodavaonica

TA trgovina, jednog od ovdje najpoznatijih i najraširenijih trgovačkih lanaca, postoji u takvom formatu otprilike već godinu dana. Smještena je u užem centru Zagreba, a indikativno je da su je željeli imenovati *smart prodavaonica*. No nije tako ispalilo jer im se desila omaška, u kontekstu projekta smiješno znakovita, pa na ulaznim vratima velikim slovima piše *smart prodavonica*.

Nisam znao za trgovinu sve donedavno, dok me prijateljica nije upozorila na njezinu specifičnost. Funkcionira, naime, po principu maksimalne samodostatnosti i izolacije potrošač(ica). To u praksi znači da prilikom ulaska u dućan, na ulaznom aparatu telefonom skeniramo mobilnu aplikaciju dotičnog trgovačkog lanca, a ako ju nemamo, vrijedi i bankovna kartica. Tako se direktno povezuje s našim bankovnim računom na kojem se automatski kreira startni depozit utroška u visini od deset eura. Potom se otvara mala ulazna rampa kako bismo mogli ući u prostor dućana i kupovina može početi.

Tu zapravo započinje i najzanimljiviji dio cijele priče. Uzimamo artikle koje želimo i direktno ih odlažemo u svoju vrećicu ili torbu, te na kraju potrošačke balade naprosto samo izademo iz trgovine. Deseci, vjerojatno i stotine manjih i većih kamera, gusto raspoređenih na stropu i zidovima dućana, bilježe svaki naš korak i kretanju. Svaki artikl koji smo uzeli snimljen je, a njegova cijena upisana na naš račun. Na kraju dobivamo obavijest o sumarnom iznosu, to jest ukupnom utrošku kupovine. Nema prodavača i prodavačica, nema blagajni, nema redova i zadržavanja. Samo mi, artikli koje uzimamo i odsutno (sve)prisutni bankovni račun. Tek je na primjeru tog tipa prodavaonice ona poznata krilatica – bez računa se ne računa, plasirana sa svrhom popularizacije i navikavanja na preuzimanje fiskalnih računa – poprimila svoje pravo i puno značenje, ali na neki drugi način i u nekom drugom kontekstu.

U ovoj rubrici već smo pisali, iako prije već podosta vremena, o modelu samoposlužnih blagajni u trgovinama, kritizirajući ga bilo iz perspektive eliminacije radnih mjesta, tako iz perspektive spremnosti suvremenih potrošača da se pri činu kupnje pretvore u svojevrstne neplaćene radnike na blagajničkoj mini tekućoj traci. Modelom o kojem pak pišemo ovom prilikom idemo nekoliko koraka dalje. Eliminirani su svi vidljivi oblici naplate, nakon blagajnica nestale su i blagajne, čak i one samoposlužne. Ostala je samo gola kupovina, realizirana tako da je teško čak i steći dojam da upravo u tom trenutku nešto trošimo.

Što bi moglo biti sljedeće? Kojom novom generacijom potrošačkih praksi ćemo biti zaskočeni? Možda će naše bankovne kartice ili aplikacije steći nekakvu samosvijest, odvojiti se od nas, naše volje, preferencija, nadzora i kontrole, ako toga uopće još ima pa će krenuti same, bez nas, suverenistički u nove pohode kupovanja.

■ Hajrudin Hromadžić

MAJA JOŠČAK Kažnjene smo zbog štrajka

Uprava nam je raskinula ugovore nakon što smo ih zatražile na uvid.

Pretpostavljam da su to napravili da ne kopamo dalje. Mi sve zapravo imamo ugovore koji se mogu potpisivati samo do 24. godine života. Suština stvari nikad nije bila u premijama, iako jest ponižavajuće da nas se vrednuje s 200 eura

MAJA JOŠČAK ove je godine ponovno proglašena najboljom nogometašicom u Hrvatskoj. Nalazi se i na vrhu liste strijelkinja u povijesti hrvatske nogometne reprezentacije, i šesta je najbolja asistentica u povijesti europske Lige prvakinja. Većinu igračke karijere provela je u ŽNK-u Osijek, najtrofejnijem ženskom nogometnom klubu u Hrvatskoj, s 25 titula prvakinja i 19 osvojenih kupova. Poslije petnaest godina igranja u Osijeku, u kojem je bila i kapetanica, klub je s Joščak i još sedam igračica raskinuo ugovore nakon njihovog štrajka.

Vaš je štrajk počeo u novembru, kad ste odbile otputovati na prvenstvenu utakmicu u Metković. Kao razlog ste istaknule nezadovoljstvo iznosom premija – 200 eura – koje su vam isplaćene za ovo sezonski nastup u Ligi prvakinja, gdje ste stigle do play-offa. Nakon tri tjedna štrajka, početkom decembra klub je raskinuo ugovor s vama i još sedam igračica koje su štrajkale?

Da. To su napravili nakon što smo tražile svoje ugovore na uvid, na što imamo pravo kao igračice. Nakon toga su nam raskinuli ugovore. Pretpostavljam da su to napravili da ne kopamo dalje, vjerojatno se boje da sve nepravilnosti poslovanja ne izađu na vidjelo. Mi sve zapravo imamo ugovore koji se mogu potpisivati samo do 24. godine života. Vjerujem da je do raskida ugovora došlo zbog toga, a dijelom se radi i o kažnjavanju zbog štrajka. Izrečeno nam je dosta kontradiktornih stvari, nadale smo se da će uprava biti malo iskrenija, da nas neće smatrati takvim laicima. Suština stvari nikad nije bila u tim

premijsama, iako jest ponižavajuće da nas se vrednuje s 200 eura. Cijelo prvenstvo bilo nas je 13 u igračkom kadru, iznijele smo sve na svojim leđima. Treneri se stalno mijenjaju, a mi se stalno prilagođavamo, kostur ekipe je zajedno već deset do 15 godina. Ni jedna firma ne voli nezadovoljnog radnika, a mi smo takve već godinama. Ne treba nam tapšanje po ramenu, ali hoćemo da se s nama priča s osnovnim poštovanjem.

Spomenuli ste da ste potpisivali ugovore koji se ne bi trebali potpisivati nakon 24. godine života. Možete li pojasniti o kakvom se tipu ugovora radi, što je tu sve sporno?

Radi se o stipendijskim ugovorima koje igračice mogu potpisivati do 24. godine života. Prilikom potpisivanja nismo zaštićene ni u jednom smislu, i taj ugovor u bilo kojem trenutku može biti raskinut. Nemamo ni klauzulu za nagrade, ugovor nije ni ovjeren u HNS-u, a i da jest ovjeren, opet je pravno nevažeći. Zapravo služi za pravdanje internih novčanih transakcija, u biti je pokriće za isplatu plaća. Kad dobijemo plaću, nama u opisu isplate piše stipendijski ugovor ili stipendija. Takvim ugovorom nemamo nikakva radnička prava, ali nas može zakočiti u prijelaznom razdoblju, jer prema njemu možemo prijeći u drugi klub samo uz suglasnost Osijeka.

Ja sam u klubu imala ugovor o radu, ali to je zato što sam uz igranje bila zaposlena i kao pomoćna trenerica. Bila sam na minimalcu od 677 eura, s time da je dio moje plaće pokrивao Grad Osijek. Tristotinjak eura od tog iznosa išlo je iz proračuna kluba, a ostalo od grada. Dodatno, kad je počeo štrajk iz uprave su u priopćenjima navodili da su mi oni

financirali trenersku licencu, da su ulagali u mene, ali za te stavke klub prima povratna sredstva od HNS-a i UEFA-e, to se vodi pod stavkom ulaganja u ženski nogomet. Dakle, nisam ja njih 'koštala'.

Oko 465 eura mjesечно

Iako petnaest godina igrate na najvišoj razini ženskog nogometa i nižete uspjehe iz godine u godinu, kad analiziramo stanje na razini plaće i radnih prava zapravo vas se tretira kao amaterku. Koji je uopće bio raspon primanja većine igračica u Osijeku?

Postavljalo se kao normalno da radimo neki posao i uz to treniramo i igramo. Imate Mateju Bulut koja radi do 15 sati i u zimskom periodu je na treningu u 15.30, pa nosi opremu na posao i iz cipela ide u kopačke

Većina plaća nije išla preko 500 eura. Oko 465 eura je prije bilo neoporezivo kao stipendija i klub se time vodio u određivanju naših mjesečnih primanja. Što se tiče profesionalnosti, nema je ni u jednom aspektu, osim što smo imale dobru infrastrukturu. Grad nam je ustupio Gradski vrt, kvalitetne svlačionice, saunu itd. To nam je ustupljeno zbog svih postignuća, i u krajnjoj liniji mi smo to zaslužile. U novije vrijeme smo putovale autobusima i spavale u hostelima, ne znam trebam li to uopće spominjati jer bi to trebalo biti standardno, ali i to nam se sada nabija na nos. Prije se putovalo kombijima, i znalo se desiti da stignemo u drugi grad na gostovanje tek na dan utakmice, što je neljudski.

Igrali ste i na europskoj razini, često gostovali u inozemstvu. Kad uspoređujete domaći kontekst s onim kojem ste svjedočili u drugim europskim zemljama, kako ocjenjujete ovdašnje stanje ženskog nogometa?

Svugdje je bolje nego kod nas. Sve kreće od muškog nogometa, a kod nas ni muški nogomet nije na zavidnoj razini. Ako muškarci nemaju puno, a što onda žene mogu očekivati da im ostane? Drugdje se više ulaže u ženski nogomet, radi se na tome da cure koje se bave nogometom ne preživljavaju iz mjeseca u mjesec, da jednog dana budu situirane, da su zaštićene u pogledu ugovora i drugih prava. Mi nemamo najosnovnije stvari. Kad se ozlijedite, nemate nikakva prava. Klub ako želi, ako može i ako hoće, riješit će vam rehabilitaciju. Ali ne mora. Fizioterapeut je čista dobra volja nekog kluba. Vani ste i na toj razini osigurani, a da ne govorimo o igralištu, stadionima, plaćama, publici. Nedavno smo bile u Nizozemskoj, utakmicu s Twenteom je gledalo pet tisuća ljudi. Zainteresiranost za ženski nogomet je veća, to se sustavno njeguje, te cure su od malih nogu u školi nogometa. Kod nas je sve još na niskim granama.

Zbog mizernih primanja svih ovih godina većina nogometašica Osijeka morala je raditi druge poslove uz igranje nogometa i treniranje. Kakve ste sve poslove morale raditi vi i vaše kolegice, i kako ste uspjevale uskladiti sve te obveze?

To se postavljalo kao normalno, da radimo neki posao i uz to treniramo i igramo. Imate MATEJU BULUT koja radi do 15 sati i u zimskom periodu je na treningu u 15.30, pa nosi opremu na posao i iz cipela ide u kopačke. Ja sam radila u MORH-u četiri godine, i radno vrijeme mi je bilo do 16 sati. Radila sam u Đakovu, pa sam jurila na trening, malo i kasnila. Sigurno nije bilo jednostavno uskladiti sve to, imati dan odmora od obveza. Cure koje su radile smjenski uvijek su namještale smjene prema utakmicama i gostovanjima, nekad na put išle iz noćnih smjena itd. Neke su i zdravstvene zahvate i operacije odgađale u periodu prvenstva. To su sve strahovita odricanja. Ali radile smo to sve iz ljubavi, i bez toga rezultata ne bi ni bilo u takvim uvjetima.

U kontaktu ste s Hrvatskom udrugom Nogometni sindikat (HUNS), koja je bila dosta vokalna i podržavajuća oko vašeg štrajka. Koliko u Hrvatskoj uopće postoji adresa na koje se možete javiti kad se kao nogometašica nađete u problemu oko radničkih prava?

Kad smo tek krenule s bojkotom, izabrale smo utakmicu protiv Metkovića zato što smo znale da se Metković može pobijediti bez nas. Ne omalovažavam nikoga, ali da smo odabrale kolo nakon toga i Dinamo, ta bi se utakmica vjerojatno izgubila. Dakle,

Maja Joščak u dresu reprezentacija na utakmici protiv Mađarske u Osijeku (Foto: Davor Javorović/PIXSELL)

išle smo na blažu metodu pritiska, i u početku nam je bio plan da sve ostane interno i da se brzo riješi. Nakon naših prvih priopćenja počele su nam se javljati igračice iz drugih klubova, skužile smo da smo ubole gdje najviše boli, da se radi o kroničnom problemu. Javljale su nam se nogometašice iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije. Govorile su da znaju točno što prolazimo, jer svaka se u nekom momentu svoje karijere susrela s nekim aspektom ovoga, od nepoštovanja do loših uvjeta rada i nikakve plaće. HUNS nam se sam javio i na raspolaganju su nam stalno, za sva pitanja koja imamo, za pravne konzultacije. Disciplinski postupak koji je klub pokrenuo protiv nas uz njihovu je pomoć slomljen u tri rečenice. Naravno, postoji granica u tome što oni mogu napraviti i postići. Na Hrvatskom nogometnom savezu je da radi dalje na poboljšanju stanja ženskog nogometa, da se osmisli valjani ugovor za rad u ženskim nogometnim klubovima i slično.

Većina igračica Osijeka igra i u nacionalnoj reprezentaciji. Je li vas vodstvo reprezentacije podržalo tijekom štrajka?

Imale smo baš u periodu štrajka i suspenzije okupljanje reprezentacije. Izbornik NENAD GRAČAN nas je kontaktirao i mimo toga što smo bile suspendirane pozvao nas je u reprezentaciju. I reprezentaciji je u interesu da treniramo, da budemo što spremnije i igramo što bolje. Da se razumijemo, klub je priopćio da smo suspendirane, ali za to nije bilo osnove – klub nas je kaznio po disciplinskom pravilniku HNS-a, na što nema pravo. Klub mora imati svoj pravilnik, koji nema, a čak i da ga ima, mi smo ga morale dobiti na uvid i potpisati prilikom potpisivanja ugovora, što nijedna od nas nije imala priliku napraviti.

Jesu li vas, bilo javno bilo privatno, tijekom ovog perioda podržali vaši muški kolege iz HNL-a, itko od domaćih prvotimskih nogometaša?

Nitko, osim jednog bivšeg igrača Osijeka, koji je imao svojih problema s klubom ranije, pa je s nama podijelio ta iskustva. Kohorta je za nas napravila transparent podrške koji su podigli na tribini tijekom prvenstvene utakmice, i mislim da je to to što se tiče podrške iz domaćeg muškog nogometa.

Ponude sa svih strana

Koji vam je sada plan za dalje, u Osijeku očigledno više nemate igračku budućnost?

Na početku smo se nadale da ćemo moći pričati s gradonačelnikom Osijeka IVANOM RADIĆEM, čisto da dobije uvid u situaciju u klubu iz prve ruke, ali izgleda da se ni to neće dogoditi. Pošto sada sve imamo čiste papire, stižu nam ponude sa svih strana, pogotovo iz domaćeg prvenstva. Drugi klubovi žele napokon skinuti Osijek s trona i sad vide priliku da to naprave, pogotovo zato što smo nas četiri-pet standardne prvotimke. Znaju naše kvalitete. Imamo i ponude iz inozemnih klubova, vidjet ćemo što će i kako koja odlučiti, to je na svakoj od nas ponaosob.

U nogometnom ste vrhu jako dugo kao igračica. Kad vrtite priču od igračkih početaka do danas, što se sve mijenjalo u svijetu ženskog nogometa, i što vas i dalje drži u nogometu?

Definitivno se promijenila percepcija ženskog nogometa. Kad sam krenula igrati, bila sam jedina cura u okolici, jedina u dvije županije koja igra nogomet. To je svima bilo upitno, zašto jedna cura ima želju za takvim 'muškim stvarima', kako se to konzervativno kaže i misli. Bilo je povika s tribina da se 'vratimo u kuhinju' i sl. Ima toga i danas, ali stvarno rijetko. Nogomet više nije samo muški sport. Porasla su ulaganja, a time i kvaliteta i interes za ženskim nogometom. U Osijeku trenutačno oko 150 curica aktiv-

Nije nas podržao nitko od kolega iz HNL-a, osim jednog bivšeg igrača Osijeka. Kohorta je za nas napravila transparent podrške koji su podigli na tribini tijekom prvenstvene utakmice, i mislim da je to to što se tiče podrške iz domaćeg muškog nogometa

no trenira nogomet, to je lijepa brojka za jedan grad. Prije plaća nogometašica nije bila ni tjedni džeparac, a kamoli mjesečni.

A što me još drži u nogometu? Pa gledajte, obitelj mi je cijela igrala nogomet, to je počelo iz ljubavi, traje iz ljubavi, i vjerojatno će i završiti u ljubavi. Zvuči ofucano i otrcano, ali ja to i dalje radim s guštom. Drži me i zajedništvo, naša klapa kad igramo. Mislim da još mogu dosta dati igrački i dobro se osjećam, a kad završim igračku karijeru htjela bih se usmjeriti ka trenerskim vodama.

Iako je ovo završilo kako je završilo – odlaskom iz kluba u kojem ste stasali i koji ste radom gradili – da možete, biste li sad išta mijenjali ili biste ostali pri odluci o štrajku?

Ne bih ništa mijenjala zato što smo napokon složne i van nogometa, složne kao što smo uvijek bile na terenu. Jedino što se možda ovo trebalo dogoditi puno ranije, a ne da smo to napravile tek u tridesetim godinama života kao igračice. Ne žalim ni za čim, sve što smo radile, radile smo otvorenog srca, za boljitak svih, a ne samo za sebe, za upravljanje klubovima koje vodi dobrobiti nas kao igračica, ali i kvaliteti i razvoju ženskog nogometa općenito, a ne uskom koristoljublju. Otvorile smo puno pitanja koja se tiču svih nogometašica u Hrvatskoj i šire, i nadam se da će ta pitanja ostati otvorena, da će se barem u tom dijelu nešto promijeniti nabolje, ako neće za nas osam osobno. Ova situacija je pokazala i da nas pravo nije osam, nego cijela generacija igračica koje su sustavno iskorištavane i konstantno nezadovoljne ženskim nogometom. ■

Prvi val antiimperijalizma – barikade u Alžiru za vrijeme rata za nezavisnost, 1960. (Foto: Christophe Marcheux/Wikimedia Commons)

Koji stadij kapitalizma?

Danas postoje zemlje s velikom vojnom, sirovinskom i tehnološkom bazom koje nisu u imperijalističkom taboru. Iako nastaju objektivni uvjeti za drugi val antiimperijalizma, nedostaju društvena svijest radnika i njihovih organizacija na periferiji o tome da je bolji svijet moguć

UJEDNOJ mogućoj varijanti imperijalizam bismo definirali kao sistem vladavine centralnih država koji omogućuje akumulaciju kapitala na račun natprosječnog ekstra izrabljivanja radne snage i iskorištavanja prirodnih dobara zemalja periferije. Radnici su u tim zemljama plaćeni manje nego u centralnim državama, a nemaju ni jednaka radnička i socijalna prava, ne postoje ekološki standardi, porezi su niži itd. Kolonijalizam je sustav koji je vladao od početka kapitalizma pa do prvih decenija poslije Drugog svjetskog rata. A to znači da su zemlje periferije bile izravno ili neizravno podčinjene. Ekstra izrabljivanje radne snage postizalo se prinudnim radom koji su uveli kolonizatori ili su ga organizirali pomoću lokalnih elita. Višak iskorištavanja prirodnih resursa postizao se akumulacijom putem razvlašćivanja lokalnog stanovništva. No, onda je na svjetskoj pozornici počelo slabljenje kolonijalnih snaga (Britanije, Francuske, Nizozemske itd.), a nakon Drugog svjetskog rata došlo je i do narodnooslobodilačkih pokreta u perifernim zemljama, pa je izravni kolonijalizam u njima uglavnom zamijenjen neokolonijalizmom. Stvoren je imperijalistički sustav u kojem su čak i periferne zemlje organizirane u formalno nezavisne i ravnopravne nacionalne države. U nekadašnjem Trećem svijetu političku vlast su od stranih birokracija preuzele domaće vladajuće klase, uglavnom sastavljene od starih zemljoposjedničkih klasa i kolonijalne bi-

rokracije, lokalnih kapitalista i inteligencije. Tako su nastale kompradorske klase, koje s vremenom postaju puka kompradorska birokracija, jer je u biti riječ o posrednicima, administratorima ekstra iskorištavanja.

Nakon Drugog svjetskog rata nisu se samo promijenili odnosi između centra i periferije, promijenjen je i odnos između zemalja centra. Kada su nakon niza ratova bitke završile, na sceni su ostale Sjedinjene Američke Države, ne samo kao pobjednik, nego i kao apsolutni pobjednik. To znači da je SAD sada bio jači ne samo od neke druge imperijalističke države, nego i od svih njih zajedno. Tako je nastao kolektivni imperijalizam pod hegemonom SAD-a. Drugim riječima, SAD nije postao samo najjači globalni hegemon, kao što je to bila Velika Britanija u 19. stoljeću, nego i hegemon u svim regijama svijeta. Sada je politiku ostalih zemalja moguće smatrati imperijalističkom samo u onoj mjeri u kojoj je ona kompatibilna s interesima SAD-a, koji su u posljednjoj instanci interesi samog sustava.

Imamo dakle situaciju koja se bitno razlikuje od one iz LENJINOVA vremena, kada je on opisivao imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma. Smjena nosilaca političke vlasti nije dokinula ekstra izrabljivanje radne snage i ekstra iskorištavanje prirodnih resursa. Zemlje centra sada su zajednički držale monopol nad tehnologijom, međunarodnim financijskim sustavom, komunikacijama i medijima, pristupom prirodnim resursima i vojnom silom, naročito nad sredstvima

masovnog uništenja. Periferne zemlje bile su nerazvijene, tehnologiju su morale 'uvoziti', a da bi ju uvezile trebale su kapital koji je kontrolirao financijski sustav centra. Čak i ako su imale prirodne resurse, nisu imale tehnologije i kapitala za njihovu eksploataciju i izvoz, koji su kontrolirale strane firme. A kada su se htjele osloboditi neke od tih ovisnosti, riskirale su intervenciju imperijalista. Ipak, neke su vladajuće klase na periferiji pokušale smanjiti ovisnost. Nastali su narodnooslobodilački pokreti i režimi, poput onih u Egiptu, arapskim zemljama i Indiji. No, s Oktobarskom revolucijom došlo je do radikalnog pokušaja da se neke zemlje odvoje od svjetskog imperijalističkog sustava. Nastao je državni socijalizam, najznačajnije u SSSR-u i NR Kini. A kasnije i u nas, zajedno s pokušajem samoupravljanja i nesvrstanosti.

U tim zemljama stvorena je znatna industrijska, tehnološka i socijalna baza. Od te baze mi, ma koliko da je danas devastirana, još uvijek živimo. Te zemlje nisu se svrstale u imperijalistički tabor, bez obzira na to što su o njemu do neke mjere i dalje ovisile, već su se aktivno borile protiv imperijalizma. U toj fazi, svjetskom imperijalizmu suprotstavio se antiimperijalistički blok. Slovenski sociolog MARKO KRŽAN to naziva prvim valom antiimperijalizma. Taj val je poražen u mračnom raspadu početkom 1990-ih godina. A najvažnija posljedica propasti socijalizama bila je da su i te zemlje ekonomski integrirane u imperijalistički sustav. No, ne sve jednako, a način na koji je kapitalizam nahrupio u

postsocijalistički svijet diferencira te zemlje do danas. Nakon ekonomske integracije slijedila je i ona politička, pa smo tako uključeni i u NATO savez. Na vlasti su nam ostale kompradorske buržoazije ili birokracije.

Naime, razdoblje kolektivnog imperijalizma vezanog uz SAD nije se događajima iz 1989. promijenilo tako da nakon ukidanja Varšavskog pakta bude ukinut i NATO. Zapadni imperijalizam ostao je na snazi, no razlika je u tome što mu se više nije suprotstavljao neki masovno organizirani antiimperijalizam. Kako to shematično opisuje Kržan: između 1945. i 1990. godine imali smo kolektivni imperijalizam pod hegemonom SAD-a s pandanom u organiziranom antiimperijalizmu na svjetskoj razini, dok je poslije 1990. riječ o kolektivnom imperijalizmu pod hegemonom SAD-a bez antiimperijalizma na svjetskoj razini. Kolektivni imperijalizam Zapada se dakle održao i nije se mijenjao, osim što se širio na dio nekadašnjih socijalističkih područja. Istovremeno se Istok stubokom promijenio, sve do toga da je postao 'bivši Istok' (bivši SSSR, bivša Čehoslovačka, bivša Jugoslavija). I tako su počeli svi oni procesi koje je pokrivala ideološka sintagma tranzicije, koja se svodila na 'integraciju' u zapadne strukture i vrijednosti. Da Istok nije bilo moguće naprosto 'priključiti' i da cijeli svijet neće moći naprosto postati Zapad, boljim umovima bilo je jasno od početka tog procesa koji još traje. Neki su u Njemačkoj, po logici proglašavanja svega bivšim na Istoku, predložili da se sagleda i 'bivši Zapad', pa su tako nazvali jedan alternativni institut. Iluzija Zapada da se on transformacijom Istoka neće promijeniti i da će ostati netaknut turbulencijama u svijetu bliži se svome kraju.

I tako dolazimo do današnjeg stanja u kojem je svijet gurnut u turbulencije čiji ishod nije moguće predvidjeti. Situacija se zadnjih godina mijenja i u ekonomskom i u političkom smislu. Što se tiče ekonomije, prvi put u zadnjih 250 godina zemlje centra nisu više težište svjetske industrijske proizvodnje i gube tehnološki monopol, kao i monopol nad pristupom prirodnim resursima, logističkim putovima, pa čak i financijski monopol dolara počinje slabjeti. Na političkom planu sve više značajnih zemalja ispada ili svjesno izlazi iz imperijalističkog tabora. Sada to više nisu samo Kuba, Sjeverna Koreja, Iran, nego i Rusija i Kina. I dok se za Rusiju može reći da više ispada, to jest da je nevoljko izgurana iz neoliberalne globalizacije kao veliki igrač, to se za Kinu ne može reći. Ona svjesno bira 'treći put' (ne onaj evropskih laburista) i nalazi se u stanju koje nije ni 'čisti' kapitalizam ni 'čisti' socijalizam. A silnice ju vuku u oba smjera i pitanje je hoće li izdržati na tom svom putu. Kržan smatra da Kina nije kapitalistička zemlja, ali iz toga ne izvodi zaključak i da je socijalistička. Tu ima elemenata jednog i drugog, ali je nejasno što će prevladati.

Kako bilo, danas postoje zemlje s velikom vojnom, sirovinskom i tehnološkom bazom, koje nisu u imperijalističkom taboru. Čak se i neke zemlje koje su važne u imperijalističkom taboru, poput Turske, Saudijske Arabije i Pakistana, ne podčinjavaju imperijalističkom kursu kada je posrijedi politika prema Rusiji i Kini. Tako nastaju objektivni uvjeti za drugi val antiimperijalizma. To znaju vladajuće klase imperijalističkih država, pa su krenule u obranu imperijalističkih monopola i ofenzivu protiv zemalja izvan imperijalističkog tabora. Zasad nedostaju subjektivni uvjeti, odnosno društvena svijest radnika i njihovih organizacija na periferiji o tome da je bolji svijet moguć. ■

Kako HDZ diše

Klinika za infektivne bolesti Fran Mihaljević, koju vodi HDZ-ova Alemka Markotić, potrošit će preko 11 milijuna eura za nabavu umjetnih pluća, što je dvostruko više od iznosa koji je SDP-ov Rajko Ostojić 2012. godine potrošio za ECMO uređaje za 14 hrvatskih bolnica, čime se sada bavi DORH

Od pandemijske 2020. godine do danas HDZ-ova je zdravstvena administracija nabavila 15 ECMO uređaja, za tu stavku izdvojivši 1,05 milijuna kuna bez PDV-a do 2021. godine i 6,7 milijuna eura bez PDV-a od 2021. do studenoga ove godine. Dio najveće stavke u provedenoj nabavi zaključen je prošlog mjeseca u Klinici za infektivne bolesti Fran Mihaljević, za koju ravnateljica i bivša članica Kriznog stožera dr. ALEMKA MARKOTIĆ provodi nabavu ECMO-a procijenjene vrijednosti od čak 11,1 milijun eura. U prošlom je mjesecu za Kliniku dovršen odabir ponuditelja za jedan transportni uređaj u vrijednosti od

104,7 tisuća eura bez PDV-a, pet stacionarnih ECMO-a u vrijednosti od 430,7 tisuća eura i šest fleksibilnih intrahospitalnih sustava za ECMO u vrijednosti 1,29 milijuna eura.

Ako ima smisla tražiti elemente racionalnog u HDZ-ovim istupima o slučaju BEROŠ-PETRAČ, oni bi se možda mogli naći u činjenici da premijer ANDREJ PLENKOVIĆ nigdje ne koristi optužbe da je SDP u sumnjivoj proceduri 2012. godine kupio previše ECMO aparata, možda imajući u vidu da se nabava te aparature upravo odvija u organizaciji HDZ-a. Plenković se ograničava na spin da je tadašnji ministar RAJKO OSTOJIĆ na tržište doveo inkriminiranu tvrtku SAŠE POZDERA, a optužbe o SDP-ovoj pijanoj potrošnji na

ECMO prepušta mnogo neopreznijem DRAGANU PRIMORCU, koji je u kampanji izjavio da Hrvatskoj nije trebalo 35 aparata koje je Ostojić tada nabavio za 37 milijuna kuna.

Budući da se problem ekstremne potrošnje na ECMO tehnologiju spominjao još 2013. godine, nakon čega je osnivanjem povjerenstva u mandatu SDP-ovog SINIŠE VARGE 2015. i Ministarstvo zdravstva ocijenilo da je aparata previše i da se većina kupljene opreme uopće ne koristi, Vlada i premijer bi ovaj tren trebali odgovoriti zašto je KB Dubrava 2021. godine kupila još jedan uređaj za 1,3 milijuna kuna, dok će Fran Mihaljević na to potrošiti preko 11 milijuna eura, što je dvostruko više od iznosa koji je Ostojić

2012. godine potrošio za nabavu umjetnih pluća za 14 hrvatskih bolnica – KBC Zagreb, KBC Sestre milosrdnice, KB Merkur, KB Sveti Duh, KB Dubrava, Kliniku za infektivne bolesti dr. Fran Mihaljević, KBC Rijeka, OB Pula, KBC Split, OB Zadar, OB Dubrovnik, KBC Osijek, OB Varaždin i OB Slavonski Brod.

Ako je potrošnja na ECMO u vladi ZORANA MILANOVIĆA bila ekstremna, neracionalna i stoga suspektna do mjere da zainteresira DORH, istom bi logikom ova u mandatu HDZ-a morala izazvati pozornost IVANA TURUDIĆA. No, od prvog je momenta jasno da Turudića vodi instinkt za spašavanjem reputacije stranke koja ga je postavila na to mjesto, a da korupciji u aferama koje su se otvorile u mjesec dana pristupa potpuno amaterski.

Iz odgovora Klinike Fran Mihaljević na pitanja Novosti može se zaključiti da je to jedna od rijetkih bolnica koje intenzivno koriste tzv. umjetna pluća, pa iako su im mnoge bolnice za vrijeme COVID-a prosljedile svoje uređaje, smatraju da kao Referentni centar za izvantjelesnu oksigenaciju i gradnje nove klinike trebaju još. 'Klinika ima četiri stacionarna ECMO uređaja iz 2009. i 2013. godine, čiji broj, međutim, nije bio dostatan tijekom prethodnih epidemija i pandemija gripe i bolesti COVID-19 kada je postojala povećana potreba za liječenjem ECMO postupkom akutno-respiratorno ugroženih pacijenata', kažu iz ravnateljstva bolnice.

Klinici je za vrijeme COVID-a ustupljeno sedam ECMO uređaja iz drugih zdravstvenih ustanova. 'Tijekom prvih mjeseci 2024. godine ECMO potporom liječeno je ukupno 16 pacijenata koji su ostvarili ukupno 612 dana liječenja. Prosječna duljina liječenja jednog pacijenta u navedenom razdoblju bila je 38,25 dana. Primjerice, tijekom 2021. godine, uslijed pandemije COVID-19, ukupno su ECMO potporom bila liječena 82 pacijenta koja su ostvarila ukupno 2.351 dan liječenja, a prosjek duljine liječenja po pacijentu iznosio je 28,67 dana. Slijedom ukupnog broja odradenih sati ECMO uređaja, starosti 15 i 11 godina, ističemo kako je Klinika provela otvoreni postupak javne nabave u skladu s bolničkim planom nabave, uvažavajući i potrebe opremanja novog središnjeg kompleksa Klinike koji je u izgradnji', stoji u odgovoru uprave bolnice.

Podsjetimo, obnova interesa za ECMO počinje nakon 15. studenog, kada su u akciji USKOK-a uhapšeni bivši ministar zdravstva VILI BEROŠ, dvojica poznatih liječnika, dr. GORAN ROIĆ i dr. KREŠIMIR ROTIM, zatim dr. TOMO PAVIĆ iz HZZO-a i Pozder kao direktor tvrtke Medical Innovation Solutions (MIS) koja je, po istražiteljima, hrvatskim bolnicama prodala robotske mikroskope po skoro tri puta većoj cijeni od nabavne. Nakon hapšenja se pokazalo da je istragu zapravo još u julu započeo Ured europskog javnog tužitelja (EPPU), a da ju je USKOK preuzeo i smanjio broj osumnjičenih i kvalifikacije djela. Prema EPPU-u, skupinu koja je dogovarala prodaju aparata, pri čemu su neki davali, a neki primali mito, okupio je HRVOJE PETRAČ, kojeg u rješenju USKOK-a uopće nema. Pored toga, USKOK tvrdi da je Beroš samo trgovao utjecajem i da nije primio mito.

Odmah nakon prvog dijela akcije, nezavisna kandidatkinja za predsjednicu Republike MARIJA SELAK RASPUDIĆ javno je prozvala Zorana Milanovića za slabu reakciju na aferu, tvrdeći da je Pozder svojevremeno bio direktor u tvrtki Maquet Getinge Group od koje su kupovani ECMO uređaji, i to je savršeno poslužilo okretanju pažnje s HDZ-ovih krimena na SDP. Ubrzo je, evidentno

Nabava skupih ECMO uređaja upravo se odvija u organizaciji HDZ-a (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

Три пензије за дрва

Враг зна што би са мном било да ми није моје Саве! Кћи ме обиђе свакога дана и чува ме к'о кап воде на длану. Како бих ја иначе сама, са свега 245 еура пензије, каже 81-годишња Марија Подунавац из пустих Матијевића

Сава и Марија
Подунавац

Већ четири године МАРИЈА ПОДУНАВАЦ самује у Матијевићима на крајњем југу Баније, тик уз границу Хрватске и БиХ; да јој није кћери САВЕ, која с властитом обитељи станује недалеко њезине пустопољине, живот те 81-годишње старице био би још тежи, а можда и посве немогућ. Прије седам година остала је без супруга ВАСЕ, а три године након што је подлегао тешкој болести смрт је дошла и по њихова сина МИЛАНА. Туга и жалост за њима не јењавају и дио су старичине свакодневнице, коју покатакд успијева ублажити кћериним посјетама.

— Враг зна што би са мном било да ми није моје Саве! Кћи ме обиђе свакога дана и чува ме к'о кап воде на длану: ништа јој није тешко урадити за мене, поготову након одласка мужа и сина. То мој живот чини ако не сретним, оно бар сигурнијим. Јер како бих ја сама овдје, са свега 245 еура пензије коју једва растежем на цио мјесец: платим прво све рачуне, од струје преко сливних вода и кућарине до одвоза смећа, па не преостане богзна колико. Ма и то некако развучем и поднесем најбоље што могу, ал' онда ми баш пред зиму дође највећи издатак, дрва за гријање. Ове сам јесени купила осам метара за 650 еура и још не знам хоће ли ми то бити довољно. Кад придодом трошак пилања, пријеђе у старту седам стотина, а то је за мене толика свота да морам јако пазити, штедјети и шпарати цијелу годину! Насрећу, и ту ми ускаче моја Сава ако баш загусти, али се на њену финансијску помоћ ипак настојим у што мањој мјери ослањати – уводи нас Марија у стварност свог живота.

Породица Подунавац живјела је, како се то знаде казати, сасвим солидно све до посљедњих ратних превирања у цијелој овој регији; бавили су се пољопривредом и већих проблема, посебице материјалне природе, нису имали. А кад је ту животну извјесност, као и код толиких других, напрасно прекинула Олуја, обрели су се послјије вишедневне и крајње несигурне путошћевне у Војводини, гдје никада прије нису били. Завршили су крај Сомбора, па након пар дана самосталне потраге за кровом над главом уселили у оронули напуштени кућерак. За три оброка хране дневно морали су сви доброно засукати руке.

— Окопавали смо туђе њиве и вртове, заправо бисмо радили све што би од нас затражили и то богме по цијели дан. А новца је било тек толико да покрије трошак прехране и ништа више, па смо стално размишљали о својој Банији и о лијепом

животу који смо тамо крај Уне имали. Ни сама не знам како смо у Војводини издржали пуних шест година, сјећам се само да је мој Васо први 'пукао': пробудио се једног јутра и кратко нам обзнанио: 'Враћамо се кући, па 'ко 'оће, к'о неће!' – присјећа се наша суговорница супругове одлуке, након које је син одлучио наставити живјети свој живот у новој земљи, а родитељи се с кћери почели припремати за повратак.

Кад су се вратили у Матијевиће, затекли су пустош, баш као и већина других повратника: и њихова је кућа била без врата и прозора, девастирана и темељито 'испражњена'. Из ње је однесен сав намјештај, па су прије спавања по голим подовима распостирали старе гуњеве, крпе и одјећу, само да ноћу могу ока склопити. Црвени криж им је донирао најлоне којима су прекрили окна и вратне отворе, а пристизала им је и помоћ у основним потрепштинама, па су тако са снажном вољом, оптимизмом и вјером у бољи живот набили кокоши, а затим поднијели и захтјев за обнову. Доста су тога по кући и око ње крпали сами, понешто се добило од државе, па се убрзо на имању дало опет живјети, премда не тако добро као некад. Свеједно, живот је поновно покренут мукотрпним радом, понајвише крчењем баште и садњом новог сјемена по запуштеним њивама.

Додуше, Подунавци нису у овом банијском селу обитавали откако знају за

себе: поријеклом су из оближњег брдског Добретина, одакле су се седамдесетих година прошлог стољећа спустили у долину Уне, купивши у Матијевићима невелик терен на којем ће потом подићи кућу. — Мислим да је живот у родном ми Добретину нешто најљепше што сам проживјела: складна пољопривредна обитељ, здрав околиш и лијепо дјетињство све чешће навиру до мојих сјећања, па ми пуне и душу и срце. Кад сам с успјехом завршила први разред, мој је хаћа контао да ћу му као најстарије дијете бити кориснија код куће него у тамо некој школи, па ме једноставно исписао. Зато сам брзо заборавила оно што сам ондје научила, па данас више ни читати не знам, а камоли писати. Наш је Добретин у то доба имао око двјеста становника, све одреда ведрих и радишних људи. Није било свађа и нетрпељивости, а свако мало било би некакво перушање перја, сијело и прело, свадба и крштење. У њему сам се задјевојчила, накрају и удала, па ми кадикад буде жао што смо преселили овамо у Матијевиће; можда би све било другачије да смо остали ондје? Размишљам о томе често, иако знам да ни у Добретину више нема живих душа. Давно је умро задњи становник, а још давније су куће почеле нестајати у корову и шикари – дијели Марија с нама своју чежњу за родним селом и носталгију за бољим временима. Разговор с домаћицом прекида својим до-

ласком њезина кћи. Сава се поприлично изненадила што мајка има госта, па још поврх свега новинара.

— Добро нам дошли, иако ме баш зачудило што нисам једина која је обиђе! Знате, мами стварно није лако, стисле је године па се срце уморило, а ноге ослабиле. Али држи ми се она некако. Редовито је обилазим, доносим јој све што треба, поспремим по кући и чиним све што могу да јој бар мало олакшам живот – каже Сава, а ми послјије њезиног коментара напустисмо Матијевиће да се у дворском Црвеном крижу боље упознамо са судбином села којег јој се мајка с таквом радошћу присјећа.

— Нажалост, од 66 села у склопу Општине Двор већ је шест потпуно испражњено, а изгледно је да ће врло брзо и у другима доћи до закључавања посљедњих кућа. До сада су посве опустјели Добретин, Остојићи, Кобиљак, Зут, Котарани, Вукелићи и Дабићи. Није тако само на нашој Банији и сусједном Кордуну, то је пошаст која хара Ликом и другим традиционално руралним крајевима. Да је ријеч о неким природним пустарама, не бих ништа рекао, али да остају пуста оваква предивна села, окружена шумама, изворима, ливадама и плодном земљом, стварно је тешко разумјети – резимира тужну слику данашње Хрватске ДРАГО ШАШО, равнатељ дворске испоставе Црвенога крижа. ■

Igra li rokenrol cela Jugoslavija?

Zajednički kulturni prostor koji nadilazi nacionalne granice ostao je najčvršće povezan na muzičkoj sceni, a neki novi klinci koji slušaju folk i trap, prate YouTubere i slobodno miksaju muzičke žanrove taj prostor više žive i prihvaćaju kao nešto normalno nego što o njemu razmišljaju

PIŠE
Ilija
Đurović

Proroci

MAJČINSKI brižno prateći moj izbor sadržaja na temu političkih gibanja, algoritam YouTubea nedavno mi je ponudio kratak video, kao bljesak jednog davnog, slučajnog susreta. Snimak je to koji prikazuje NIKLASA FRANKA, unuka HANSA FRANKA, funkcionera nacističke Njemačke, kako jasno i glasno izgovara na engleskom: 'Don't trust us.' Frank to izjavljuje u britanskom 'Hardtalku', objašnjavajući rizik od njemačke dominacije Evropom. Frank je sažet, ali poetičan, pa kaže: 'Močvara nadolazi. (...) Dok god je njemačka ekonomija sjajna i dok god se bogatimo, sve je veoma demokratski. Ali sačekajmo, i nadajmo se da to nećemo vidjeti, pet do deset godina teških ekonomskih problema, i močvara će biti jezero, i biće more koje će ponovo progutati sve.' Tako Frank prije sedam godina, a to je već nezamisliva prošlost u koju tek treba da se naguraju pandemija, inflacija, tri godine rata u Ukrajini, godina rata u Gazi, oba finansirana novcem njemačkih poreskih obveznika koji, kako objašnjava unuk nacistice, svoj novac veoma vole i on ih čini sklonim demokratiji. Franka gledam istog dana kad je šolcova vlada pala, a predizborna kampanja počela tvrdo. Bundestag odjednom nije arena dosade i učtivosti, političari se vrijeđaju međusobno, pa se čini da će kratka kampanja do kraja februara biti školski primjer 'balkanizacije', inshallah.

Video Niklasa Franka podsjeća me na još jednog, pomalo pripitog proroka. Par godina prije nego što je Frank novinaru objasnio krhkost njemačke demokratije, istu tezu svojim prijateljima i meni izložio je gospodin SAMID. Tog divnog čovjeka upoznali smo nakon što je, čisteći noću berlinski metro, u kanti za smeće našao izgubljenu torbicu i pasoš prijateljice koja je bila u posjeti. Preko crnogorske ambasade pronašao nas je i pozvao na piće. Bio je to tipičan emigrantski *smalltalk*, što znači veoma *hardtalk*, u kojem smo za kratko vrijeme, preko jutarnjeg piva, uspjeli da pretrčimo Samidov rat u Bosni, srušenu kuću u Čajniču, napuštanje Armije BiH i dolazak u Berlin. Gledajući sa trga gomilu kako izlazi iz metroa koji je sinoć očistio, Samid nam je objasnio kako se on ne zavarava. Možda mu Nijemci jesu dali posao i papire, možda posao jeste pošteno plaćen, ali on ih već dobro zna. Ako krene po zlu, 'opet će ovi svi ko jedan, a nama će uski bit njemački autobanovi'. Tako Samid sa kojim bi se, siguran sam, složio i Niklas Frank. A onda bi, pljujući u močvaru koja postaje more, nazdravili njemačkim pivom, koje izjutra posebno dobro sjedne svakom poštenom proroku. ♦

Postjugoslavenski muzički tobogan

PIŠE Lujo Parežanin

PREMDA se njena važnost čini evidentnom, rasprava o tome postoji li postjugoslavenski kulturni prostor može djelovati kao tema za privilegirane kulturne radnike. Naime, kakav god da je njen ishod, neki klinci iz Hrvatske će nastaviti svoju kulturnu, jezičnu i medijsku pismenost graditi kroz YouTube i muzičarke iz Srbije, a da će im pritom biti potpuno svejedno konceptualizira li se to iskustvo u odnosu na neku ideju (post)jugoslavenstva – ili bilo čega drugog. Razlog zašto ne navodimo primjer u suprotnom smjeru leži u dojmu da je postojanje tog zajedničkog prostora predmet rasprave primarno u Hrvatskoj – drugdje on u određenom smislu nije toliko tema, koliko je naprosto grumen svakodnevice, makar na razini radijskih playlista ili odlazaka na more onih koji si to mogu priuštiti. S druge strane, to ne znači da je priroda te činjenice jasna ili koherentna. Odnosno, to što je nekome u Beogradu ili Sarajevu svakodnevno plastičnije da imamo neke veze jedni s drugima govori nam tek da ćemo se tamo u prosječnom razgovoru lakše složiti oko te nulte pretpostavke – sve ostalo je i dalje otvoreno za interpretaciju. Borba za značenja, dakle, ipak nije besmislena – u onoj mjeri, doduše, u kojoj ne ostaje u krugu privilegiranih kulturnih profesionalaca, nego uspijeva s razumijevanjem popričati s tim klincima koji gledaju BAKU PRASETA ili slušaju CRNI CERAK i BRESKVICU i pokušava, skupa s njima, zaključiti znači li to nešto za njihovo imaginiranje neke zajednice šire od nacionalne.

Muzika je u tom smislu dobar ulaz da bismo počeli razabirati što podrazumijeva i, ključno, što ne podrazumijeva činjenica da na nekoj razini na jugoslavenskom prostoru postoji nekakva kulturna cirkulacija. Naime, u aktualnim raspravama oko (post)jugoslavenstva, upravo se muzika navodi kao nešto što neporecivo povezuje ljude u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani, Sarajevu, Banja Luci... No o čemu se zapravo tu radi? U redu, publika raznih generacija i habitusa u svim našim republikama sluša SENIDU, koja u pjesmi 'Balkanka' pjeva 'Sarajevo, Zagreb, ceo dan / Sutra Banjaluka, Beograd', a par redaka kasnije 'sva Ljubljana' sa njom folira. Međutim, kako bi rekao mem lika iz animea koji

Baš sam za Seku Aleksić napisala pesmu o ženi koja voli tipa zato što je feminista – i eto, možda se neki čovek zbog Seke Aleksić zapita kako bi trebalo da se ponaša prema ženama, kaže Bojana Vunturišević

Bojana Vunturišević (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

začudeno promatra leptira u letu: Is this Zajednički Kulturni Prostor? Možda jest, možda nije – naime, nemamo pojma u koje sve kontradiktorne stavove i pozicije je upletena ta jedna mala i za snažne zaključke nedovoljna činjenica: da je netko stisnuo 'play' na Senidu i ovdje i tamo.

Odakle krenuti? Možda za početak od onih koji muziku i njen okvir proizvode. U tom je smislu očekivano da su regionalne veze što se muzike tiče, potiskivane na razini strukovnih organizacija kao što je 1990-ih bila Hrvatska glazbena unija pod PAOLOM SFECIJEM, očuvane ponajprije tamo gdje je postojala potreba da se odvija business as usual – konkretno, da se reguliraju ekonomski interesi vezani za autorska prava. Pojašnjava nam to MILAN MAJEROVIĆ-STILINOVIĆ iz HDS ZAMP-a: – Ono što je sigurno je da je muzika – preciznije, kolektivno ostvarivanje autorskih prava – jedina priča u kulturi, ali i šire, koja je uspješno preživjela rat i raspad Jugoslavije. Štoviše, to je jedino područje kulture i gospodarstva koje gotovo da nikad nije prestalo funkcionirati na razini regije. I za vrijeme rata je primjerice postojala suradnja HDS ZAMP-a sa SOKOJ-em kao nekadašnjim matičnim društvom za zaštitu autorskih prava u cijeloj Jugoslaviji, koje je tada obrađivalo podatke i raspodjeljivalo honorare i autorima iz Hrvatske – pojašnjava Majerović-Stilinović i navodi kako 'sve ove godine nacionalna društva uspješno i odlično surađuju':

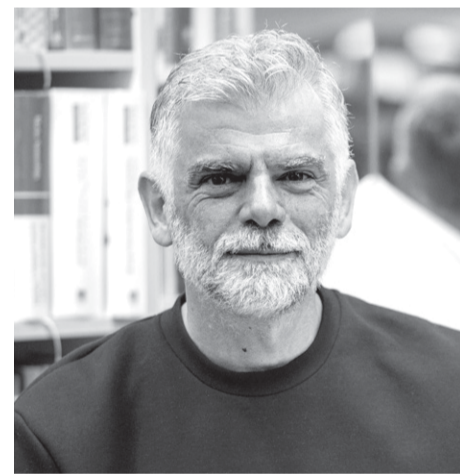
– Regionalne koordinacije u kojima s hrvatskim društvom za kolektivno ostvarivanje glazbenih prava sudjeluju slovenski SAZAS, bosanskohercegovački AMUS, crnogorski PAM CG, srbijanski SOKOJ te ZAMP Makedonija događaju se jednom do dvaput godišnje. Komunikacija, razmjena informacija i honorara za članove između njih teku cijelo vrijeme, a s vremenom je HDS ZAMP zbog svoje aktivnosti i direktnog priključka Hrvatske u EU postao posrednik i pomoć susjednim društvima. Regija se u tom smislu drži skupa – opisuje Majerović-Stilinović.

Za razliku od ove vrlo uhodane komunikacije na višim razinama, stvari se usložnjavaju kako se približavate 'terenu' – pozicije su različite, nejednako reflektirane, a počinju isplivavati i kontradikcije. Jedna od najznačajnijih muzičarki i autorica u regiji BOJANA VUNTURIŠEVIĆ, u čijem se djelovanju na najbolji mogući način spajaju alter-

nativna scena i suvremeni pop mainstream (Vunturišević piše za Senidu i niz velikih zvijezda), dio je onih koji osvježavajuće otvoreno i samosvjesno barataju predodžbom zajedničkog kulturnog prostora.

– Slažem se da je muzika to šta povezuje ove prostore. Što se mene lično tiče, oduvek saradujem s muzičarima iz Hrvatske – jedna od mojih prvih kolegica je IDA PRESTER, s Nipplepeople sam išla na turneju, imala sam hrvatskog bukera, saradivala sam s hrvatskom industrijom. Gledamo li šire, vežu nas i mnoge druge stvari – evo, baš ovih dana gledamo koliko su naši studenti povezani, pa Rijeka i Zagreb izražavaju solidarnost s kolegicama i kolegama koji blokiraju fakultete u Srbiji. S novim generacijama se taj zajednički pro-

Milan Majerović-Stilinović (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

stor sve više i više potvrđuje, a teorije nacionalista da nemamo veze jedni s drugima padaju u vodu – zaključuje. Međutim, isto tako upozorava i na asimetričnost tog odnosa:

– Ipak, treba reći da razmena ne ide jednako u oba smera. Hrvatska je mnogo zatvorenija za naše muzičare. Pogledajte samo radiostanice – izvođači iz Srbije jedva da se puštaju ili ugošćuju na nacionalnoj televiziji, što je sušta suprotnost situaciji ovde u Srbiji, gde je normalno da gostuju i alternativniji izvođači iz Hrvatske – navodi Vunturišević pokazujući kako onkraj cehovske suradnje postoje brojne kontradikcije.

Govoreći pak o novijoj publici, kojoj se pripisuje manja opterećenost nacionalnim okvirima, Vunturišević ističe njenu žanrovsku i estetsku demokratskičnost kao dobrodošao novitet:

— Vidim da se sve nove generacije kače za pesme koje starije generacije osuđuju i za koje bi u mom slučaju rekli da sam prodala taj neki jedini 'pravi' zvuk. Novijim generacijama su jednako prihvatljive 'alternativne' pesme i one koje sadrže srpski melos, njih nije briga za zidine koje je napravio kulturfašizam – pogotovo u Srbiji, u kojoj postoji isti elitizam kao i u Hrvatskoj. Takođe, njima ne smetaju moje saradnje s mejnstrim zvezdama – dapače, mlađa publika ih pozdravlja, dok bi me starije generacije kenslale zbog toga u roku od odmah, iako ja kroz tu muziku jednako promoviram iste vrednosti za koje se i inače zalažem. Naprimjer, baš sam za SEKU ALEKSIĆ napisala pesmu o ženi koja voli tipa zato što je feminista – i eto, možda se neki čovek zbog Seke Aleksić zapita kako bi trebalo da se ponaša prema ženama – optimistično zaključuje Vunturišević

Kada govorimo o žanrovskoj demokraciji, vjerovatno nema važnijeg muzičkog fenomena za neku ideju postjugoslavenskog kulturnog prostora od pojave trapa. Međutim, upravo u razgovoru s ljudima s trap scene pojavljuje se trenje – vaše projekcije o tom žanru kao nečem što je restrukturiralo poimanje regije i pop kulture pokazuju se kao pretenciozno upisivanje, vaša pitanja gluplja nego što ste ih zamišljali. Problem nedvojbeno nije u vašim sugovornicima, koji naprosto o svemu tome razmišljaju trezveno i praktično, ili čak na razini prirodnoj kao što je udisanje zraka, nego u vama: vi trap postjugoslaviju projicirate kao fetiš privilegiranog kulturnog radnika, oni je žive i baš ih briga za to.

Opisujući svoj stav prema čitavoj toj priči, sjajni (t)reper BORE BALBOA je krajnje simpatično iskren: — Što se tiče zajedničkog prostora i muzike, o tome bih možda primarno mogao govoriti kao slušatelj. Ali, evo, kao kreator se uvijek sjetim vlastite iznenađenosti time koliko je ekipa iz Beograda bila upućena u moju muziku, čak i na samim počecima, kada me slušalo pedesetak ljudi. Naprimjer, Coby mi se javio još tamo 2014., i to mi je bilo fascinantno. Ja na ovaj naš prostor gledam na neki način kao na zajedničku platformu, samo naravno da mi je generalno bliži netko ovdje s kim mi je lakše surađivati. S druge strane, istina je da mi je na jednom albumu bilo više featova iz Srbije nego iz Hrvatske, mada to nije bio rezultat namjere nego čiste slučajnosti i povezivanja preko

Kao kreator se uvijek sjetim vlastite iznenađenosti time koliko je ekipa iz Beograda bila upućena u moju muziku, čak i na samim počecima, kada me slušalo pedesetak ljudi. Naprimjer, Coby mi se javio još tamo 2014., i to mi je bilo fascinantno, prepričava Bore Balboa

Instagrama. Što se samog utjecaja tiče, ipak su na mene najviše utjecali Dječaci, T.B.F. i Kiša metaka, odnosno dalmatinski rep, koji mi je najbliži zbog slenga i svega. Uz dužno poštovanje, EDU MAJJKU, recimo, nisam toliko slušao, a Bad Copy sam naprimjer počeo slušati tek kad sam postao izvođač – pojašnjava Bore.

Upitan pak s čime trap rezonira kod ljudi na ovim prostorima, skromno procjenjuje:

— O tome bi možda trebao govoriti netko stručan, ali što se mene osobno tiče, ono što često ističem je taj osjećaj samopouzdanja koji ta muzika prenosi – kad slušaš neke repere koji sebe uzdižu, makar nemaju tri milijuna na računu, ti u to povjeruješ, i to ima utjecaja i na tvoje samopouzdanje – zaključuje i upućuje na socijalni aspekt tog individualnog osjećaja: 'Ako oko sebe gledaš raspadajuće fasade, a s druge strane čuješ takvu muziku, to te podigne.'

Stvari se temeljito demistificiraju u razgovoru sa ZVONIMIROM PUŠIĆEM, direktorom YEM-a, promotora i labela koji je u Hrvatskoj praktički istovjetan s pojavom trapa: stvar je naprosto u komunikacijskoj i estetskoj prilagođenosti novim generacijama, a sva upisivanja onkraj toga vaš su problem.

— Od pojave trapa, za nas se kao izvođača nije promijenilo ništa jer smo u

tom žanru od prvih dana – naprosto smo odlučili zauzeti to tržište, pa su nam se u tom smislu proširile i funkcije, jer smo, osim što smo organizator, i label i booking agencija. Situacija se promijenila za naše artiste, koji sada primjerice odmah dobiju studio s nekoliko producenata, a promijenilo i se tržište, na način da veći labeli počinju hvatati trap izvođače. Ta muzika se pojavila 2013. s High5-om, KUKUŠ-om, Kišom metaka i drugima, i velikim je izdavačima ili prolazila ispod radara ili su artistima nudili dilove koji se zasnivaju na logici iz 90-ih i kasnih 2000-tih, prodaji CD-ova i sličnom. Mi smo se prilagodili internetskom tržištu – klasični medijski i PR formati nam nisu važni, pogotovo ako govorimo o Gen-Z publici. Ne mislim ni da se s trapom nešto bitno promijenilo u smislu percepcije tržišta – i prije ti je cilj bio uspjeh u regiji, tamo gdje razumiju tvoj jezik i gdje se možeš prodati – jasan je Pušić.

Međutim, ne potvrđuje li upravo prirodnost veza koje ističu Balboa i Pušić na neki način upravo to da je postjugoslavenski kulturni prostor naprosto činjenica, a da je višak truda da ga konceptualiziramo i vidimo u njemu neki poseban 'fenomen' naprosto rezultat borbe s nebuloznim negiranjem realnosti à la MIRJANA KASAPOVIĆ? Odnosno, nije li veći dokaz njegovog postojanja od svih naših pokušaja da ga samosvjesno argumentiramo upravo to što je Bore Balboa na svom albumu potpuno nesvjesno imao više suradnji s izvođačima iz Srbije nego iz Hrvatske?

U nekoj mjeri, da, ali to nipošto ne znači da trebamo odustati i od aktivne konceptualizacije postjugoslavenskog, a potom i jugoslavenskog kulturnog prostora, što znači da se trebamo obratiti i nekim kontinuitetima onkraj svijeta koji definira zumerski horizont. Da se ipak nešto razaznaje i na razini takve vrste 'fenomena', potvrđuje i stav NEBOJŠE KRIVOKUĆE, stručnog konzultanta Zadužbine Milana Mladenovića, koja od 2019. dodjeljuje nagradu za koju mogu konkurirati svi izvođači čija djela su napisana 'na nekom od jezika koji se govore na teritoriji bivših jugoslovenskih republika':

— Nakon šest godina preslušavanja svih tih pesama i biranja najboljih, ali i gledanja njihovih nastupa pred publikom u Makarskoj gdje je nagrada dodeljivana 2023. i 2024. – jasno se vide niti koje povezuju te mlade autore i publiku regiona. Nije to samo srodnost jezika. Izbor tema kojima se bave, oslanjanje na srodne pop-kulturne postulate, upuštanje u zvučne eksperimente sa etno-nasleđem čitave regije – sve to ukazuje na postojanje zajedničkog prostora – smatra Krivokuća.

Ukratko, dakle, muzika nedvojbeno jest teren na kojem se znaci zajedničkog kulturnog života raspoznaju. Međutim, to je teren neravan, neujednačen, nejednako reflektiran i osviješten među onima koji se njime kreću. Hoćemo li ga u nekom trenu početi kolektivno misliti i kao postjugoslavenski, a kamoli jugoslavenski, ovisi o tome koliko širimo svoju raspravu van vlastitih uskih i mistificirajućih krugova. ◇

Bore Balboa (Foto: Davor Konjikušić)

PIŠE
Kalia
Dimitrova

Bez daha

PRIGE nekoliko je dana feministička platforma Meduza (čija sam, slučajno ili ne, osnivačica te glavna i odgovorna urednica) proslavila šest godina svoga postojanja, i to izdavanjem knjige 'Bez daha'. Naravno, još treperim zbog prepune prostori-je u kojoj su uz mene knjigu promovirale suurednica DUŠICA LAZOVA i glumica KRISTINA LELOVAC. Ta jedna noć u godini učinila je da vjerujem da je nježniji, empatičniji i solidarniji svijet moguć. Posve prirodno, u ovom trenutku ne bih mogla pisati o nečem drugom.

Knjiga 'Bez daha' okupila je petnaestero autora i autorica kako bi, formalno i sadržajno, ponudili svoju interpretaciju naslova, koji od nas traži da se suočimo sa sociopolitičkom i kulturnom smrću koja nam guši duh, osobito duh mladih, otrovnim zrakom, ekološkim katastrofama, nekontroliranom gradnjom i neodrživim infrastrukturama, prepoznajući sve ovo kao feministička pitanja. Dah nam zastaje i sa svakom novom pobjedom ekstremne desnice, što donosi porast mizoginije, rasizma, ksenofobije i homofobije, sa svakom fotografijom ruševina i skršenih tijela u genocidu u Gazi koji ne staje, koji je zahvatio i Libanon i Siriju. Dah je u tjesnoj vezi s tjelesnim i afektivnim stanjima na koja utječe okruženje, kao i gubitak i tuga, ali i točke vrenja. Zato, bez daha ostajemo i od oduševljenja kada svjedočimo upornosti globalnog umrežavanja koje predvode marginalizirane grupe, aktivisti/ce i studenti/ce diljem svijeta.

U isto vrijeme tematskom usmjerenosti željeli smo ohrabriti autore i autorice da dožive pisanje kao somatski, oslobađajući i intuitivan proces, kao metodu preživljavanja i povezivanja – nasuprot grču i paranoičnim mislima, očaju i beznađu. Postaje stresno pisati, (dovoljno meta-ironično) piše LIRI KUČI u svom tekstu 'Zamišljajući ono konačno nebo'. S obzirom na to da sam ceremonijalna ličnost, sastavljanje rođendanske publikacije Meduze važan mi je proces jer za mene on predstavlja svojevrsno (kolektivno) zaokruživanje proteklih godina. A s obzirom na to da svake godine zrak postaje sve gušći i teži, shvatila sam da su mi zajednički um i srce potrebni kako bih mogla nastaviti disati. I ja se, češće nego što si to želim priznati, osjećam kao da pisanje postaje stresno, jer svaka mi rečenica djeluje nekako 'izdahnuo', tužno horizontalna, jednodimenzionalna i nemoćna. Ipak, pišem možda i više nego ikada. A kada se usamljen, ranjiv glas odvaži progovoriti, i osobito kada se sretne s drugim(a), osmjeljemo se nastaviti stvarati zajedno. ◇
(S makedonskog preveo Ivica Baković)

PIŠE
Jeton
Neziraj

Prezirem oružje

KRAJEM studenog kosovska vlada ALBINA KURTIJA objavila je da je potpisala odluku o pokretanju postupaka za otvaranje državne tvornice za proizvodnju streljiva, kao i stvaranje laboratorija koji će dizajnirati bespilotne letjelice. Pa, ništa neobično, reklo bi se, s obzirom na svu tu opću europsku atmosferu pripreme 'za mogući rat'. Svi se pripremaju, na ovaj ili onaj način, ulažu u sigurnosti i režu proračun drugih sektora, kulture najčešće. Tako je prije nekoliko tjedana u Oslu Norwegian Theatre Academy dala dramatičnu objavu da je vlasti nerado gase, kao dio državnog projekta prikupljanja proračunskih rezervi za vojsku. U Njemačkoj je nekim kulturnim institucijama proračun za 2025. smanjen do 30 posto.

Kurtijevu odluku kosovska je javnost primila s entuzijazmom. Jer se ljudi vjerojatno stvarno osjećaju ugroženima, strah je legitiman i zato lokalnu tvornicu streljiva smatraju važnom. S druge strane, mi smo također pred izborima i ovu odluku vlade, objavljenu tako pompozno, treba promatrati kao dio bitke za stvaranje političke podrške. Dakle, recimo da postoje argumenti i okolnosti koje možda opravdavaju entuzijazam masa (i vlade) za nastojanje države da ojača nacionalnu sigurnost.

Međutim, ono što me se jako zbija jako dojmilo, bila je činjenica da su Kurtijevu odluku na društvenim mrežama podijelili mnogi kosovski umjetnici. I pitam se, kako je moguće da smo došli do ove točke, gdje umjetnik uživa u nečemu što je zapravo suprotno od onoga što bi umjetnik i umjetnost trebali ciljati i projektirati za budućnost društva! Ne bi li umjetnik trebao prezirati ideju rata, čak i rata na horizontu, i pokazivati protivljenje, barem kao simbolički čin? Ne bi li umjetnik, umjesto izgradnje tvornice oružja, trebao sanjati o izgradnji više kazališta, galerija i kulturnih prostora? Znam, to nekima može zvučati anakrono, naivno, utopijski, pa čak i 'protiv interesa države'. Ali ipak, ja odbacujem čin pljeskanja nečemu što ne predstavlja moje svjetonazore, ideale i ciljeve kao umjetnika – i kao ljudskog bića. Oružje odbijam i prezirem. U svijetu mojih snova nema mjesta za tvornice streljiva. ◆

(S albanskog preveo Qerim Ondozi.)

MITJA VELIKONJA Odbacujem tezu da se 'Rusi bore protiv Ukrajinaca'

Iako je jasno ko napada i ko se brani, ko je jači a ko slabiji, sama slika na terenu je, od čovjeka do čovjeka, od mišljenja do mišljenja, mnogo kompliciranija. To možeš vidjeti samo preko razgovora sa ljudima. Neposredno iskustvo ruši svaki esencijalizam: treba otići tamo, uživo vidjeti, slušati, osjetiti, razmisliti o svemu skupa, pa tek onda nešto reći ili napisati

MITJA VELIKONJA je regionalno poznat slovenski kulturolog, profesor na Fakultetu društvenih nauka u Ljubljani, autor studija kao što su 'Evroza: kritika novog evrocentrizma', 'Titostalgija', 'Nebeska Jugoslavija: interakcija političkih mitologija i pop-kulture' i 'Politički grafiti: primjeri iz postsocijalističkih država Balkana i Centralne Evrope'. Razgovaramo u povodu njegove nove knjige 'Ukrajinske vinjete', objavljene nedavno na slovenskom, u izdanju ljubljanske izdavačke kuće Miš, ali i u prevodu na srpski, u izdanju beogradskog xx. veka.

◆
Knjiga je nastala kao rezultat vaša dva putovanja u Ukrajinu tokom 2023. godine, dakle u trenutku kada rat uveliko traje. U samom uvodu ste iznijeli niz dilema o etičnosti tog čina. Šta je ono što vas je kao kulturologa inicijalno pokrenulo na pisanje ove knjige, iako to nije 'vaš rat'?

Ukratko, na pisanje me je pokrenulo direktno iskustvo. Znači sve, što sam doživio u moja tri putovanja tamo. Posljednje je bilo, kada je knjiga već bila napisana, prije pola godine. Prije odlaska nisam imao namjeru ništa pisati, a onda su me svi ti događaji, sav taj cunami utisaka, misli, razgovora, strahova, hrabrosti, oduševljenja, paradoksa i još mnogo toga potakli, tako sam počeo zapisivati i bilježiti

kamerom, napravio sam više od četiri hiljade snimaka. Ali možda prvo da objasnim, zašto i kako je došlo do svega toga. Na početku 2023. godine, znači već duboko u drugoj fazi rata, pisali su mi iz ambiciozne odeške izdavačke kuće Helvetica, da li me zanima da tamo prevedu moju knjigu o političkim grafitima, objavljenu već

Utisak koji me pratio u tim proljećnim i ljetnim mjesecima bio je déjà vu, već viđeno u devedesetima u našim krajevima. Iako mi je zvonilo u glavi da su analogije uvijek varljive, govorio sam si 'Stop Yugoslplaining!', ipak tu ima mnogo zlokobnih sličnosti

na pet drugih jezika. Iznenađen, prvo sam mislio da se radi o nekoj šali, tako da sam oprezno odgovorio i tek u drugom ili trećem mailu pitao: kako to mislite objaviti knjigu, zar kod vas nije rat u punom zamahu? Pa su mi odgovorili da bez obzira na to žele raditi ono što su radili do sada i što će raditi i ubuduće. Taj me njihov odlučni entuzijazam ubijedio i počeli smo sa suradnjom u za njih nemogućim uslovima – i uspeli su štampati knjigu do maja u tvrdim koricama, sa fotografijama u boji i novim predgovorom. Tada su me i pozvali, da je, kako se to obično radi, predstavim ukrajinskoj publici: i otišao sam, maja 2023, predstavljao sam je i predavao na par mesta. Svugdje su mi rekli, da sam prvi inostrani akademski radnik koji ih je posjetio od početka rata. Ponovio sam to augusta i septembra iste godine, kada su me – s obzirom na dobre kritike i pažnju koju je knjiga dobila – opet pozvali: ovog puta ih je zanimao prevod knjige o nostalgiji za титом. Tako da sam ponovo krenuo tamo maja ove godine, znači 2024., da je predstavim, knjiga je čak dobila nagradu Odeškog književnog sajma.

Predstavljao sam knjigu u nizu gradova, u nekim čak i više puta: to su Užgorod, Odesa, Mikolaiv, Kijev i Lviv, a na putu sam posjetio i neke druge. U srušenu biblioteku mikolaivskog univerziteta sam svojim malim autom donio i četiri paketa naučnih knjiga na engleskom jeziku, koje sam na prolje-

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1306, petak 27. 12. 2024.

DRAGANA RADANOVIĆ

Nadu mi daju studenti

Mislim da dio građana i građanki Srbije ne zna dovoljno o studentskim blokadama, pogotovo oni koji nisu na mrežama, nego prate državnu televiziju. Zato je meni drago i bitno da na neki način funkcionišem kao strip-novinarka, da u realnom vremenu dokumentujem stvarnost

DRAGANA RADANOVIĆ je strip-umjetnica i teoretičarka stripa rođena 1989. u Novom Sadu, gdje je završila preddiplomski studij animacije i vizualnih efekata. U Belgiji je magistrirala grafičko pripovijedanje, a ovog decembra doktorirala je na temi 'Redrawing Childhood: Beyond Lost Childhood' ('Redefiniranje djetinjstva: onkraj izgubljenog djetinjstva'). Radi kao asistentica u nastavi na Luca School of Arts u Briselu. Dragana je suosnivačica udruženja Stripotetke, koje se bavi poboljšanjem vidljivosti strip-autorica u Srbiji, i autorica brojnih stripova i jedne grafičke novele. Uskoro kreće s postdiplomskim studijem na kojem će istraživati aktivistički strip. Živi u belgijskom gradu Leuvenu. S Dragonom smo razgovarale jedne hladne nedjelje, dan nakon što je u Briselu sudjelovala na protestu zbog pada nadstrešnice na novosadskoj željezničkoj stanici.

Kako ste iz voždanske završili u belgijskoj ravnici?

Godine 2016. tadašnji momak dobio je posao u Belgiji, a nakon razočaranja zbog smjera u kojem je išla Radio-televizija Vojvodine, na kojoj sam radila dve i po godine, pružila mi se prilika da se i ja odselim. Upisala sam prvo tzv. pripremnu godinu na studijama stripa u Briselu, nakon čega sam završila master studije. Profesorima se dopao moj diplomski rad i podstakli su me da nastavim školovanje. Dobila sam stipendiju Flamanskog fonda za nauku za doktorski studij, to je prestižna stipendija koja omogućuje četiri godine bavljenja doktoratom uz punu platu.

Zvučite dosta smireno za nekoga tko je prije manje od tjedan dana doktorirao pa da vas vratimo u traumu – recite nam nešto o doktorskom radu.

Bavila sam se načinom na koji se u medijima prikazuje djetinjstvo u ratu, a paralelno sam kroz crtanje stripa obrađivala temu ličnog djetinjstva i bombardovanja Srbije 1999. godine. Radila sam gomilu intervjua s ljudima koji su prošli isto šta i ja i razvila metodologiju kojom sam upoređivala na koji način gledamo na prošlost. Istraživala sam i na koji se način umetnici bave djetinjstvom i koji su stereotipi koje imamo o djetinjstvu. Na primer, često mislimo da su deca rođena kreativna i da im se tokom odrastanja oduzima ta kreativnost, da crtaju puni slobode dok su mali. To je nešto šta smo preuzeli još od avangardnih pokreta i nema nikakvo naučno utemeljenje. Realnost je da deca crtaju jako svesna svojeg okruženja, svesna šta se od njih očekuje i jasno im je da je crtanje jedna aktivnost u kojoj oni imaju određenu ulogu ispred odraslih. Istraživala sam koliko su narativi o djetinjstvu iskrivljeni zarad dobivanja neke vrste moći nakon odrastanja.

Stripotetke pomeraju granice

Kako su reagirali mentori, kolege, zapadnjaci na priču vašeg djetinjstva? Bili su jako zainteresovani, supervizorka me nagovorila da radim tu priču i

Kao mala sam čitala 'Taličnog Toma' kojeg je brat od tetke imao u kućnoj biblioteci. Bilo mi je zanimljivo da čitam stripove, ali nikada nisam mislila da ću njima da se bavim, sve do dolaska u Belgiju

na početku sam je govorila na dosta monoton način. Želela sam da pričam hronološki, obasipala sam ljude informacijama koje su nama bile bitne, ali nekome sa strane danas nisu. Onda sam priču pomalo nijansirala i gledala što najviše privlači pažnju. Kad sam došla u Belgiju, prvi puta me o mom djetinjstvu pitao neko ko nije doživeo nešto slično i bilo mi je nekako neprijatno, šta sada da im kažem – bilo je sranje. S druge strane, ne želim da se posmatram kao neko ko ima izgubljeno djetinjstvo jer to ne mislim. Koliko god je moglo da bude mnogo lepše, nije izgubljeno. Neka poenta koju želim da podcrtam je da živimo u društvu u kojem je rat normalizovan i to je strašno, ali dok ne priznamo da živimo u svetu u kojem rat stvarno jeste normalna pojava, mi to nećemo promeniti. Lakše je reći jadni Ukrajinci, strašno je u Gazi, i osećati se žalosno, ali to ne menja ništa dok jasno ne kažemo 'ja više ne želim da živim u ovakvom svetu' i dok ne napravimo nešto oko toga.

Koji je vaš prvi susret sa stripom? Da li ste ih kao djevojčica gutali i kada ste shvatili da se njime želite baviti?

Ne mogu reći da sam od djetinjstva znala čime želim da se bavim. Kao mala sam čitala 'Taličnog Toma' kojeg je brat od tetke imao u kućnoj biblioteci. Bilo mi je zanimljivo da čitam stripove, ali nikada nisam mislila da ću njima da se bavim, sve do dolaska u Belgiju. Volela sam animaciju koju sam studirala u Novom Sadu, ali su me frustrirale loše tehnološke mogućnosti u doba mog studija, stalno su nam bagovali softveri i svi procesi rada su bili predugi. Osećala sam se kao da kopam u rudniku. U Belgiji sam par semestara slušala kolegij Analiza stripa kod profesora PASCALA LEFEVREA i tad sam se zaljubila u njega i počela da ga shvaćam. Strip ima neke svoje zakonitosti, a paralelno ti dopušta da radiš baš sve što hoćeš.

U domaćem se izdavaštvu u zadnje vrijeme sve češće govori o grafičkim romanima ili novelama, riječ strip stavljena je pomalo po strani. Kao teoretičarka, objasnite nam razliku. Grafička novela je duža forma koja funkcioniše kao knjiga ili serijal, a strip je kraća forma, ono što smo prije u novinama zvali strip-kajiš, nedeljna forma od nekoliko panela. Danas strip zovemo sve što je kraćeg obima. Pode-

la je nastala da stripu damo na težini i ozbiljnosti (smijeh) jer je njegova popularnost uglavnom bila vezivana isključivo uz zabavu, a u nekom smo trenutku shvatili da strip itekako može da bude umetnički, naučni i kulturni komad. Pa je duži strip dobio 'ozbiljnije' ime.

Osim što ima najbolji naziv, udruženje Stripotetke ima i divne feminističke projekte. Ali prije slave i hvale, kako ste se i zašto okupile?

Udruženje smo pokrenule početkom 2023. godine (uvek je falio neki papir!), kao odgovor na slabu vidljivost autorki na domaćoj strip-sceni. Imamo 13 članica i članova i ti ljudi stvarno pomeraju granice. Ne primamo samo žene, nego sve marginalizovane, iako bi se moglo reći da su na strip-sceni zapravo svi na margini. Drugarica JANA ADAMOVIĆ uvek je bila glasna i jasna oko toga da srpska scena ne sme da zaboravlja svoje autorke, šta se desilo kada Politikin Zabavnik, povodom obilježavanja 50 godina stripa 'Hogar Strašni', od 15 autora nije pozvao nijednu ženu. Kao odgovor smo objavile ilustracije Hogarove žene Helge u novini Danas i ove godine organizovale izložbu 'Helga 2.0. – omaž junakinji'.

Kakve su vaše Helge?

Na izložbi smo predstavile radove 50 autorki i autora iz celoga sveta koji su posmatrali Helgu feminističkim očima, kao nositeljicu promene, jedna se Helga borila i protiv iskopavanja litijuma. Moja Helga drži skrštene ruke i govori Hogaru: 'Meni si opro sudove?' Na otvaranju izložbe jedna je devojčica s majkom gledala ilustraciju, i kada sam je pitala koja joj se najviše svidela, bez da sam otkrila koja je moja, rekla je da joj je baš ta najlepša jer zvuči kao njena mama pred tatom. Tako da znam da sam pogodila srpsku realnost.

Kreativnost ne može da se upali na dugme

Antologija 'Kod kuće' okuplja 11 autorica koje progovaraju, odnosno crtaju o paralelnom neplaćenom kućanskom radu i radu za plaću/honorar od kuće. Ima li jedan rad jasan kraj, a drugi jasan početak?

Stripovi uglavnom odgovaraju da nema. Antologijom smo htele da predstavimo važnu feminističku temu, ali

Lakše je reći jadni Ukrajinci, strašno je u Gazi i osećati se žalosno, ali to ne menja ništa dok jasno ne kažemo 'ja više ne želim da živim u ovakvom svetu' i dok ne napravimo nešto oko toga

i da pokažemo da nema 'ženskog stila' u stripu i umetnosti, reč je o 11 posve različitih stilova.

'Dosta je sa ćutanjem' strip je koji se kroz četiri priče četiri strip-autorice bavi životima interseks osoba. Kako je došlo do stvaranja tog stripa i što priča vaša priča?

Inicijator projekta je udruženje xv spektrom – Organizacija za polno i rodno varijantne osobe, a u izdavanju stripa pomogli su Francuski institut u Srbiji i Goethe institut. KRISTIAN RANĐELOVIĆ i PAVLE ZELIĆ iz xv spektruma kontaktirali su mene i koleginice, a mi smo oduševljeno pristale na projekat i radile strip prema njihovom scenariju, zasnovanom na istinitim događajima iz zajednice. Svaka od autorki je izabrala jednu priču i jedan rakurs, a sve govore o suočavanju interseks osoba s okolinom i sistemom.

Moja se priča bavila interseks osobom koja je imala težak život i djetinjstvo bez roditelja, a koja nakon poseta konferenciji u Berlinu shvata da je dio jedne velike globalne LGBTQ zajednice i da može da pronađe podršku i svoje mesto u svetu. I druge su priče interesantne, priča Jane Adamović govori o dve porodice koje potpuno drugačije reaguju kada saznaju da im dete ne može prosto da se uklopi u tradicionalne kategorije 'muškog' i 'ženskog' pola. Priča ANE MILOJKOVIĆ OMI opisuje devojčicu koju društvo u školi maltretira jer je drugačija, a sazna da je interseks četujuć s veštačkom inteligencijom. DANICA JEVIĆ prati mladi par koji jako želi decu, ali onda shvata da je jedna osoba u paru interseks i da zato ne može da ih ima.

Usudila bih se reći da većina osoba u postjugoslavenskim zemljama ne zna što je interseksualnost, ali to ih ne sprečava da imaju jasna i ostrašćena mišljenja o životima interseks ljudi. Nedavni primjer je priča boksačice Imane Khelif, za koju nije ni dokazano da je interseks osoba, ali je potakla nelijepe razgovore o ovoj temi.

To je najružniji primer razgovora o interseksualnosti koji smo mogli da dobijemo. Nejasno mi je zašto ljudi ne žele da prihvate da je zapravo neverovatno lepo što čovek može da postoji na toliko različitih načina. Mnogi ljudi nikada u životu i ne saznaju da su interseks jer postoji jako puno različitih varijacija i nisu sve očite ni vidljive. Drago mi je da smo mogle da napravimo strip i progovorimo na uključujući način o životima naših sagrađana.

Kako ste kao Novosađanka doživjeli 1. novembra i pad nadstrešnice? Nekoliko dana kasnije na svom Instagram profilu ste krenuli objavljivati ilustracije podrške prosvjednicima, a kasnije i studentima. Prva ilustracije kaže: 'Bes je pokazatelj da smo živi. Živio bes!', a meni najdraža i najinspirativnija pojašnjava što pojedinac može napraviti. Među konkretnim savjetima može se naći i onaj 'Da saznaš od babe kako se rešila Miloševića i iskoristiš što se iskoristiti može'. Prvog novembra moja novosadska drugarica koja živi u Kanadi pitala me jesam li okej. Nisam znala o čemu priča, upalila sam televiziju i smrzla

se. Dva sam sata, od porodičnog četa nadalje, pokušavala da saznam jesu li svi moji dobro. I tu kreće panika, setiš se koliko si puta bila ispod te nadstrešnice, razmišljaš da nema šanse da ne poznaješ nikoga od nastradalih, osetiš nemoć i ljutnju. Htela sam nešto da napravim, a znam da crtam pa sam krenula da objavljujem crteže. Ljudi oko mene su se žalili da ne znaju šta da rade pa sam odlučila da ispišem mogućnosti – naravno da možeš da ideš sama na proteste, možeš da doniraš, da šeruješ, da informišeš druge i razgovaraš s njima.

Aktivistički strip je nešto čim planiram da se bavim i Instagram forma mi je, osim što ne sedim skrštenih ruku, zanimljiva. Moja grafička novela o de-tinjstvu u bombardovanju jeste aktivistička, ali neće blokade i protesti čekati reakciju pet godina koliko sam radila na noveli. Kratki stripovi su brzi, digitalni i nadam se da nekome mogu i da pomognu. Kreativnost ne može da se upali na dugme, mora nešto da iziritira emocionalnu reakciju, ali, eto, kod nas takvih dešavanja nažalost ima mnogo.

Kako jedan od tih stripova kaže: 'Danas je neko pitao da li se to oni sa nama šale, ali ništa odavno nije smešno.'

Hrvatska ima jači alternativni strip

Čini mi se, makar u trenu u kojem razgovaramo, da je medijsko praćenje studentskih blokada, u kojima je obustavljena nastava na tri srpska sveučilišta, poprilično šturo. Zato društvene mreže preplavljaju snimke alternativnih predavanja, videa iz učionica koje su postale spavaonice, a jedna od pjesama blokade je, barem u mom njužfidu, Balashevićeva 'Ne lomite mi bagrenje'. Je li vaš utisak iz srca Evropske unije sličan mom toku misli s periferije?

Mislim da dio građana i građanki Srbije ne zna dovoljno o blokadama, pogotovo oni koji nisu na mrežama, nego prate državnu televiziju i medije koji u suštini ne izveštavaju, tako da nije ni čudo što i

regionalni mediji nedovoljno prate. Zato je meni drago i bitno da na neki način funkcionišem kao strip-novinarka, da u realnom vremenu dokumentujem stvarnost. Šta se tiče videa s blokada, od muzike sam najviše nailazila na pesmu 'Vatra u mraku' MARKA LOUISA i MARČELA i stihove 'Ne želim da se plašim mraka. Upali vatru, budi baklja'.

Iako ne živite u Srbiji, aktivno ste uključeni u dešavanja na strip-sceni. Postoji li postjugoslavenska scena, koliko ste povezani s autoricama i autorima iz ostalih država?

Volim Kino Šišku u Ljubljani i Attack u Zagrebu, saradivala sam s mladom hrvatskom autoricom ANAMARIJOM KVAS, čiji je strip 'Mutare' odličan, priča o ljudskim odnosima na jednom malom hrvatskom ostrvu. Čitala sam ga sigurno pet puta. Volim jako i KLARU RUSAN KLARXY i njenu izložbu koja je bila u Briselu, 'ADHD – Pool of Thoughts', MARKO DJEŠKA je isto car, kao i ekipa oko Ohoho festivala. Postjugoslavenska strip-scena postoji, samo bih ja, naravno,

Volela bih da budem redovna profesorka ovde, da mogu da pomeram granice stripa, i teorijski i praktično, a opet da uvek profesionalno imam vezu sa srpskom scenom. Belgija je idealno mesto za nekoga ko se bavi stripom

da je čvršća i organizovanija. Hrvatska ima jači alternativni strip i jače izdavaštvo nego Srbija, gde još postoji ta ideja o stripu koji prati vitezove i Prvi i Drugi svetski rat. Mislim, stižu i do nas neki najzanimljiviji svetski autori i prevode se, kao MARJANE SATRAPI i njen 'Perzopolis', ali sve je to nedovoljno.

Kako je predavati u Belgiji?

Ma banja. Radim sa 20 do 30 studenata po kolegijumu, i dalje uspevamo da radimo jedan na jedan i u manjim grupama, da se skoncentrisano bavimo svakim projektom i svakom grafičkom novelom. Sve ono što je kod nas nezamislivo ovde je normala, od uslova rada preko tema koje studenti biraju, a to su često teme vezane za marginalizovane skupine, feminističke, ekološke i LGBTIQ teme. Lepo je promatrati kako se priče koje su ispočetka delovale nemušto kroz akademsku godinu transformišu u nešto sjajno. I odnosi među kolegama su jako uvažavajući, a kada recimo dobijemo nekog transrodnog studenta, samo nas obaveste mejlom da je neko u tranziciji i treba podršku kolektiva.

A živjeti? Nije vam dosadno i sterilno, fali li vam Balkan?

Živim u Luvenu koji je 20 minuta vozom od Brisela pa je sve blizu. To je mali grad od 100.000 ljudi, ništa se ne dešava sem studentskih zabava, mirno je i trenutno mi odgovara. U Novi Sad idem svaki godišnji odmor, dok sam radila na doktoratu išla sam i češće u arhive, a svoj život trenutno nikako ne bi mogla da poredim s jednim bučnim i hektičnim Beogradom. Volela bi da budem redovna profesorka ovde, da mogu da pomeram granice stripa, i teorijski i praktično, a opet da uvek profesionalno imam vezu sa srpskom scenom. Belgija je idealno mesto za nekoga ko se bavi stripom, hodaš ulicom i na zgradi u Briselu ugledaš ogromnu tablu stripa.

Što vam daje nadu u svijetu u kojem su mnogima, kako kažu brojni transparenti po Srbiji, krvave ruke?

Nadu mi daju upravo studenti, i belgijski kojima predajem i srpski koji blokiraju fakultete. Nadu mi daje mladost koja razmišlja drugačije i često hrabrije nego što smo mi razmišljali, koja razbija brojne stereotype i ne tapka u mestu.

Ветеранке борбе за права жена

Из женског активизма од почетка 1990-их настали су и развили се АРК, Центар за жене жртве рата, пројект Пакрац, Центар за мировне студије и многе друге организације, о чему причају некадашња уредница АРКзина Весна Јанковић и суоснивачица сос телефона Невенка Фикет

Биле су то године борбе које је наговјестио распад Југославије и прелазак у постсоцијалистички, вишестраначки демократски сустав. И док на измаку 2024. одмотавамо филм унатраг, догађа се нешто узбудљиво; схваћамо да су многе ствари из тих година (борбе) мање познате, можда и не-испричане, а прошлост се попут црно-бијеле целулоидне врпце доима живља и луциднија од флуидне садашњости.

— Има ли убудуће заправо наде? — питање с краја постављамо нашим трима суговорницама с којима разговарамо у Кући људских права, на тему 'Загребачке географије борбе за женска права', што је назив подкаста Документе – Центра за суочавање с прошлосту у којем су судјеловале. — Апсолутно. Без обзира на све ретроградне и негативне трендове у друштву данас, све је више младих самосвјесних жена, а пуно тога

што се тиче женских права уграђује се у законе. Премда, из мог особног искуства, будући да сам се професионално већим дијелом кретала унутар цивилне сфере, барем оне коју смо ми развијали и у којој је било пуно жена, кад изађем из тих кругова неvjеројатно је колико се и даље морам борити да ме се чује, а тек је питање колико се и да ли се моји аргументи уважавају – прича нам Весна Јанковић, некадашња уредница часописа аркзин и чланица Антиратне кампање Хрватске (арк) почетком деведесетих година. На трагу 'наде', каже још нешто: — Оно што ми буди наду такођер је промјена коју видим код млађих мушкараца. Весели ме заправо кад видим на улици очеве с малом дјецом, у шетњи или игри, а којих се прије у толикој мјери није могло видјети – примјећује Јанковић.

Диана Тодорова истраживачица је у Документи и уредница споменутог подкаста од пет епизода које се могу

слушати на Спотифај платформи и које су настале као дио пројекта 'Женске перспективе у демократизацији'. Пројект су, прича Диана, реализирали с партнерима из Бугарске, Шпањолске, Италије и Словеније. Приликом истраживања, сватко од судионика је увидио да је ријеч о маргинализованим причама у својој земљи, онима које још увијек немају довољно мјеста у школском курикулуму у формалном образовању. У хрватском контексту, уочи овогодишњег 8. марта, активисткиње и чланице различитих женских организација организирале су едукативну шетњу из које су разговори снимљени и чији садржај приказује невидљиви слој повијести загребачког центра, и не само њега. Заступљена је и Трешњевка, дио града у којем су женске организације би-

ле јако активне и гдје ћемо се такођер у овом разговору враћати. Заправо свака епизода представља једну локацију у центру Загреб повезану с дјеловањем организација и група за женска права које су дјеловале деведесетих, попут већ споменутог АРК-а, о чијем је раду пак епизода снимљена на енглеском језику.

— То је поглед према прошлости. Кад смо кренуле с промоцијом подкаста, направиле смо објаву на Фејсбуку како би садржај био доступан за што више људи. Било је и негативних и позитивних коментара, углавном оних који нису ни послушали подкаст. А у тим истим шетњама може се чути понешто о покретању Центра за женске студије, Центру Роса за жене жртве рата, цеси – Центру за едукацију, савјетовање и истраживање те 'Женске помоћи сада' – прича Диана.

Диана је у Загребу настањена већ неколико година камо је доселила из Бугарске гдје је радила као новинарка на јавној телевизији. Премда је рођена у вријеме када су ратови деведесетих тек отпочињали, занима нас њезино искуство 'женских перспектива у демократизацији'. Прича нам да је у задње три године Бугарска неколико пута излазила на изборе: дестабилизација политичког сустава ондје је и даље присутна. Субјективни осјећај правне државе, женских и социјалних права није задовољавајући.

— Актуална кампања паневропске цивилне женске кампање 'Мај војс мај чојс' за сигуран и доступан побачај сакупила је милијун потписа на разини еу-а како би та тема дошла на дневни ред Еуропске комисије. У Хрватској је доживјела огроман успјех, док у Бугарској то није тема, већ је насиље над женама топ тема унаточ про-свједима свака два тједна против тог истог насиља – каже нам Диана, која открива и да је подкаст њезин завршни рад у склопу образовног програма Центра за женске студије који је похађала лани.

Невенка Фикет ветеранка је борбе за женска права – најдуговјечнија

Весна Јанковић, Невенка Фикет и уредница подкаста Диана Тодорова (Фото: Драган Грозданић)

је волонтерка и суоснивачица сас телефона за жене жртве насиља, чији се глас такођер појављује у Документином подкасту. Још 1988. основана је група Трешњевка под чијим сунцем су се почеле окупљати поетесе или жене које су свакако интелектуално дјеловале. Невенка каже: 'Све су то биле јаке жене.'

— Те 1989. регистрале смо се као Група Трешњевка. Једна наша активисткиња, иначе балерина, тада је отишла у Италију. Кад се вратила, рекла је: 'Жене у Италији су ми рекле да ондје већ постоје склоништа за жене и феминисткиње. Идемо ми нешто у Загребу направити'. То смо објеручке прихватиле. Присвојиле смо феминизам, а то је борба за женска права. Тако да смо још исте године у Гајевој 45 основале сас телефон, а то је било при тадашњој Градској омладини Града Загреб – прича Невенка.

— Што вас је мотивирало за активизам сва та десетљећа? – питамо је.

— Мотивирао ме је то да помогнем дјеци која су најрањивија скупина друштва – одговара.

Прво склониште за жене жртве насиља било је у загребачкој Теслиној улици. Телефон је први пут зазвонио 8. марта 1989. Била је то драгица павлишек, мајка трогодишњег сина, коју је партнер више пута прије тога претукао. У болници (Виноградској) нису могли никога пријавити јер је она изнова говорила да се спотакла и да је пала. Идући пут није преживјела, умрла је, присјећа се Невенка, 'у 4 сата једног јутра те године.' Склониште се надаље више пута селило, почетком рата у Масарикову улици. сас телефон био је први женски покрет у Загребу који се 1989. преименовао у 'сас – Женска помоћ сада'.

— Тешкоћа у цијелој причи била је та што су нам се жене устручавале јавити због срама који је још владао у то вријеме. Попустио би тек када би вода дошла до грла. Био нам је приоритет прихватити жену и дјецу. Биле смо коректор овог друштва – сумира Невенка.

— Ви се нисте познавале из тога доба? – погледавамо Невенку и Весну, јер нам такво што дају наслутити.

И били смо у праву, па свједочимо сусрету и њиховом упознавању кроз разговор, чак и полемику, толико су жива сјећања када говоримо о борби за женска права.

— Може се рећи да је један од помака у женској борби и тај што је држава отворила, што је и њезина дужност, склоништа за жене као један облик социјалне помоћи. Обитељско насиље је препознато као проблем – истиче Весна Јанковић.

Спомињемо надаље да је управо минуо Међународни дан људских права и како је Хрватска одбила азил и међународну заштиту за држављане Сирије до даљњег, односно до договора на разини Еуропске уније. — Жалости ме то. Од почетка рата у Украјини живим неки особини дежаву 1991. Зашто? Будући да сам радила у медијима осјетљивија сам према медијским репрезентацијама. У том времену такођер на колективном западу дешава оно што се прије 1991. дешавало на медијској сцени у бившој Југославији, проратна, ратно-хушкачка реторика, једностране прикази итд. Плешемо на рубу нуклеарне

Те 1989. регистрале смо се као Група Трешњевка. Присвојиле смо феминизам, а то је борба за женска права. Тако да смо још исте године у Гајевој 45 основале сас телефон – присјећа се Невенка Фикет

катастрофе, а гласови који позивају на јаче дипломатске напоре и преговоре су потпуно маргинализирани – сумира Весна Јанковић.

Сложили смо се да се ипак нешто позитивно десило око Палестине, посебно мобилизација грађана и глас отпора код нас. Весна Јанковић каже да је за њу проблематична чињеница управо прича о наметнутој транзицији почетком 1990-их која је, како каже, била 'тарацање' друштвених постигнућа која смо усвојили и имали до 1990. године. С тим концептом транзиције све земље које су је пролазиле, сликовито – стављене су у дјечји вртић и школе како би научиле што то значи бити либерална демократија и томе слично.

Прича о Антиратној кампањи Хрватске већ је у низ наврата испричана, ипак, увијек јој се са сјетом враћамо, посебно у актуалном тренутку глобалне пријетње ратом. Из те мировне организације, која је уједно била и женски пројект, потекло је низ покрета, а једна од иницијатива била је промовирање права на приговор савјести.

— Ту су жене биле активне. Било је то мјесто политичког оснаживања жена, не на уско феминистичке теме. У арк-у је настао и Центар за жене жртве рата који је послје постао самостална организација. Из арк-а је произашао пројект Пакрац који је био пак кључан у настанку Центра за мировне студије, скупа с тим и Куће људских права. Уз рад арк -а уско се

Волонтери чисте рушевине у Пакрацу 1990-их (Фото: Keith Michael Holmes)

везане и Б.а.Б.е., Документа, цеси. Имаш и другу линију која је ишла преко аркзина: Мултимедијални институт мама и Атак, организацију Сунцокрет која је радила с избјеглицама – набраја Весна с невјеројатном прецизношћу.

Почетак 1990-их био је почетак бујања женских организација: женске инфотеке, Центра за женске студије и Центра за жене жртве рата, који је настао из непосредне потребе да се помогне у тренутку кад се појављују страшне приче о силовањима. Женске организације настају у Поречу, Ријеци, Пакрацу; наша суговорница упућује да се 1992. годи-

Неки су у почетку долазили у арк тражећи елементарну помоћ: вријеме је то деложација из станова, прве су се догодиле и везане су управо уз жене – прича Весна Јанковић

не покреће прва петиција за очување права на абортус.

— Одакле толики мотив за активизам женама у то вријеме? – опет питамо.

Ту наша суговорница помало застане, пребира по времену, плете нити догађаја и лица.

— Неки су у почетку долазили у арк тражећи елементарну помоћ: вријеме је то деложација из станова, прве су се догодиле и везане су управо уз жене – то су биле медицинске сестре из тада Војне болнице у Дубрави којима је пријетила деложација. У аркзину су се окупили новинари који су или били избачени из својих дотадашњих реакција или више нису хтјели писати под цензуром. А моји особни мотиви су били рад на друштвеној промјени, медијске слободе, помоћ људима. Али постојао је и момент ероса: у ситуацији када се гаси свјетло онда настаје кохезија – истиче Весна Јанковић.

— Рекли сте на почетку да су онда биле јаке жене, а данас? – питамо Невенку Фикет.

— Данас су младе жене под притиском материјалне егзистенције и то је друштвени проблем. Ми смо тада биле све волонтерке. Ја сам радила, бринула за дјецу и волонтирала. Сад су друга времена, ми смо хтјеле нешто стварати, а данас је завладао материјализам. Наш сас телефон и даље данас ради, има склониште, али не онаквим интензитетом. Премда, потребе су и даље присутне. Ми јесмо самосталне, али држава финансира и мораш све по њиховом радити – истиче Невенка.

— Ова материјална ситуација, као што кажете, јест проблематична, чак и да не причамо о насиљу. Ако сам жртва насиља како ћу изаћи из те ситуације, или како ћу без те плаће волонтирати. Јер сваки дана се мораш борити да дођеш до ријечи – надовезала се Диана Тодорова.

Весна Јанковић подсећа да је на прву годишњицу рата у Украјини неколико њих написало заједничку изјаву у јавности, као ад хок феминистичка антиратна коалиција, која се није посве примила, али је била вриједна. Борба се свакако наставља. ●

Активисткиње су у ожујку обишле локације везане за дјеловање иницијатива из 1990-их (Фото: Томислав Милетић/PIXSELL)

Superval je apsolutni spektakl

Dobar dio školskih bendova nastao je upravo zbog Superval. Mladima je to motivacija, kaže Ana Bajo, profesorica matematike i osnivačica festivala koji je razbuktao muzičku scenu među učenicima

Promocija prvog kompilacijskog albuma Superval

V eć pet godina se u domaćoj javnosti povremeno pojavljuju najave i izvještaji s festivala Superval, centralnog godišnjeg muzičkog događaja na kojem sviraju isključivo osnovnoškolski i srednjoškolski bendovi. Iza ove jedinstvene pojave na našoj muzičkoj sceni ne stoji nikakva mašinerija. Nema enormnog ulaganja muzičke industrije zarad profita niti mecene nepoznatog imena. U današnjim okvirima funkcioniranja velikih muzičkih festivala zvuči pomalo nevjerojatno da je sve pokrenula i osmislila jedna osoba.

ANA BAJO, učiteljica matematike iz zagrebačke Osnovne škole Grigor Vitez, može biti primjer kolegama iz obrazovnog sustava. Veliku strast koju

osjeća prema muzici, primarno prema rokenrolu, usmjerila je ka mladima s kojima se susreće svakoga dana u školskim klupama. Puno je načina kako se može provesti radni vijek ili, u ovom slučaju, kako se mudro može iskoristiti sat razrednika. Profesorica Bajo odlučila je uspostaviti projekt Glazbena abeceda kako bi približila djeci opću muzičku kulturu. Iz prilične zainteresiranosti jedne generacije sedmaša, koji su 2019. otišli s njom na njihov prvi koncert u životu, nastao je Superval. Od puke zamisli kako bi, eto, bilo sjajno kada bi djeca mogla doživjeti moćan osjećaj nastupanja na bini u koncertnoj dvorani, posvećenim

zalaganjem se stvorio festival na koji mladi hrle – i kao publika i kao izvođači.

— Tvornica kulture je dala učenicima besplatne karte za Partibrejkerse i pitali su me što još mogu napraviti za nas. A taman pola godina prije toga smo kolegica ANTONIJA RADOŠ i ja u školi pokrenule školski bend. Pa nam je palo na pamet da napravimo koncert školskih bendova u pravom klubu. Nije to ista razina s onim nastupima u školi. Ozvučenje nije dobro u dvorani, roditelji sjede i plješću... Nismo ni znali koliko ima školskih bendova. Raspitale smo i skupile pet bendova iz Zagreba za prvi Superval, dva osnovnoškolska i tri srednjoškolska. U Tvornici je bilo 1000 ljudi, možda i više – priča Ana.

SUPERVAL nije pokolebala ni pandemija koronavirusa jer su naredna izdanja festivala održavali na otvorenom, na istom mjestu gdje i danas rade – u Vintage baru. Dobar glas o festivalu sve se više širi. Na drugom izdanju sviralo je 13 bendova. Jedan bend, Freaktion iz Pule, svirao je kompletan autorski materijal. Treći Superval se podosta uozbiljio, pa su tako nastupila 24 benda te je njih pola izvodilo autorske pjesme. To je, kaže Bajo, od početka i bio cilj.

— Za četvrti Superval smo dobili 51 prijavu, pola njih je kompletno svoje pjesme sviralo. Nastupilo je 30 bendova. Zadnje izdanje festivala, 2024., bilo je 46 prijava, a svirala su 33 benda. Iz godine u godinu raste broj prijave, raste broj onih koji sviraju autorske pjesme. Od prošle godine imamo uvjet da srednjoškolci moraju prijaviti barem jednu autorsku pjesmu. To je apsolutni spektakl. Dobar dio bendova je nastao upravo zbog Superval. Mladi su čuli da to postoji, njima je to motivacija. Neki klinci su dolazili kao publika, a onda je i njih ponijela cijela ta euforija, pa su i sami potaknuti da se nađu na pozornici. Želimo biti žanrovski raznovrsni – objašnjava Bajo.

Gotovo šest godina poslije, Superval funkcionira na čak tri razine – kao centralni festival, zatim kao turneja po deset gradova diljem Hrvatske, ali i kao platforma za međunarodnu suradnju sa sličnim projektima u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Sloveniji i Crnoj Gori. Drogog dana januara 2025. u Vintage baru održat će se Superval+ na kojem će nastupiti dva zagrebačka benda, Gro i Linija 109 te beogradski sastav McClure & company. Od 12 mladih koji će nastupiti, čak je 11 djevojaka. Superval+ zajednički rade Pop depresija i Zeleni kačket iz Srbije.

Po putu su stekli partnere i institucionalnu podršku. Na prvom mjestu je Ministarstvo kulture, onda Grad Zagreb i muzičke udruge koje su prepoznale važnost Superval. U 2023. objavljen je kompilacijski album, što ne bi bilo moguće bez ministarstva. Sve ostalo je čist entuzijazam. Uvjeren je profesorica da bi školskih bendova bilo mnogo više da ima uvjeta, potrebne infrastrukture prilagođene potrebama mladih. Unutar škola često nema prostora za vježbanje i nema opreme. Djeca se snalaze kako znaju, uglavnom iznajmljuju garaže. Bajo je jednom posjetila bend iz Velike kraj Požege koji koristi tavan nečije kuće za probe. Situacija je ponešto bolja u Puli zbog Društvenog centra Rojci i

Ana Bajo
– Superval profesorica

dovoljno prostora za umjetnike i muzičare. Bend iz Valpova, primjerice, u suradnji s gradom koristi stari dvorac kao mjesto za sviranje.

— Može se nešto napraviti unatoč svim tim problemima i izazovima. Ovdje nikad nismo gledali profit već isključivo dobrobit tih klinaca. Mi nastupamo s pozicija da želimo da se nešto promijeni u društvu. Samo treba stvoriti prostor za njihovo izražavanje. Klince tretiramo kao profesionalce. Poslije selekcije za Superval, ja obilazim svaki taj bend. Upoznajem se s njima, slušam njihove probe i snimam kratke reportaže. Ako se njima tako pristupi, možda će oni nešto stvarno i napraviti. Ne volim taj pristup prema mladima koji je dosta čest, da njima malo treba, eto im nek' sviraju, jedan zvučnik. Oni to osjete. Superval također nije natjecanje. Kad bi to bilo tako, oni bi jedni druge gledali kao suparnike, bilo bi zavisti. Ovako su podrška, a to i jest cilj da se međusobno podržavaju – pojašnjava Bajo.

Uzavrela atmosfera na Supervalu i drugim mjestima gdje sviraju mladi je takva da ona posljednjih godina radije odlazi na njihove svirke nego na nastupe nekih etabliranih i mnogo popularnijih izvođača.

— Biti među mladima me toliko ispunjava. Svi znaju pjesme jedni drugih, a to nigdje nije objavljeno! Znaju tekstove od početka do kraja. Muzika između njih cirkulira – govori Bajo.

Premda je nezahvalno pitati osnivačicu festivala za omiljene bendove koje je iznjedrio Superval, profesorica Bajo je s našim čitateljicama i čitateljima ipak podijelila preporuke za slušanje poletnih muzičara i muzičarki s tek ponešto godina bendovskog staža. Već pomenuti Freaktion iz Pule prvi je bend koji je objavio autorski album, još 2022. Gradske bitange iz Valpova podjednako zavređuju pažnju, a uskoro će objaviti i prvi album. Bend TereT iz Zagreba već se može čuti na studijskim snimcima. Slow Cured iz Zagreba prikupili su autorskog materijala za album. U njihovom cv-u ističe se da su nekoliko puta svirali kao predgrupa Silenteu. A zagrebačkim Smrdljivim Martinima također se smiješi laskava karijera. Svirali su kao predgrupa Mili Kekinu u Tvornici kulture, a album, kažu, samo što nije. ●

VRZINO KOLO

Protiv tišine i prašine

PIŠE Marija Andrijašević

Podršku studentima nema tko nije pružio, barem od ovih s osjećajem za pravdu, pa i pjevačica koju sam spomenula u uvodu koja ih je javno podržala s jedne komercijalne televizije. A ovim putem im je pružam i ja. Borite se!

S PORO dolazi kraj godine, dojmama sam da ovaj prosinac traje otprilike tri mjeseca, i nikako da zatvori 2024. Godina kao i svaka, ali ipak nije. Svašta se dalo staviti i sastaviti u nju, kao što se svašta da staviti i sastaviti u tekst. Vratila sam se malo unazad da vidim o čemu sam najviše pisala, i što me je najviše preokupiralo u tekstovima na kojima sam radila zadnjih godinu dana, i nekako mi se nesvjesno, valjda kao neki provodni motiv, štatigajaznam!, provukla – nepravda.

Ovu anegdotu sam ispričala dva ili tri puta ove godine, i to prvenstveno, vidim sad, da me pozicionira u raspravi, razgovoru ili nekoj vlastitoj tišini. Čitala sam neki internetski članak o jednoj našoj pjevačici koju bivši partner godinama povlači po sudovima, i taj je konkretno članak bio o tome kako su sad njezin taj bivši partner i po novome i bivši muž odjednom postali – najbolji prijatelji. Neka je prijava priča u pozadini i, u svakom slučaju, iznimno nezgodna situacija. Ali jedan od komentatora ispod članka, kad se osvrnuo na pročitano, napisao je nešto u stilu: 'Meni u životu, srećom, nikad nije trebala pravda.' Zanimljivo mi je to, i s filozofske i s koje god strane, da je komentator do te točke u vremenu nailazio na isključivo pošten i etičan svijet, (da misli) da u njemu živi. A mene je više preokupiralo to da, dobro, ako mu nije trebala osobna ili pravna pravda, pa valjda je neka društvena, bogamu. Da ga je bar nešto ražestilo ili nazujalo, ne tako da digne sve na noge, ali da se (barem) pridruži onima koji su se već digli na noge.

Možda se ja samo previše ufam u Aristotela. Tko zna!

I tako smo došli do onog što sam najavila prije nekoliko kolumni, do nekih inicijativa koje su meni bile važne ove godine, a vjerujem i čitavom društvu. I na koje mi je važno da se osvrnemo, jer su dobar temelj za pravedniju i bolju budućnost. Navest ću ih nekim intuitivnim redom, kako su one i u meni slagale i otkrivale vlastite nazore, kako su me, uostalom, kao i anegdota koju prepričavam, pozicionirale.

O ovoj sam pisala u svojoj prvoj kolumni za Nadu. LANA BASTAŠIĆ. Spisateljica, aktivistica, 'ne dam se zajebavati' osoba. Otkako je odlučila progovoriti o ratu u Palestini, o sustavom uništavanju i sravnjivanju Gaze sa zemljom, ubijanju, kako moja prijateljica kaže, kad se raspali na tu temu, 'naših ljudi, naših Mediteranaca', za mene je to, a vjerujem i za mnoge moje kolege i svaki običan puk koji bi nešto htio napraviti, nesebičan čin ustupanja vlastite pozicije za one kojima je to u tom trenutku trebalo više. A treba za to imati i hrabrosti i drčnosti i samovolje, i vjere u ljude, na kraju krajeva, da će kad o nečem progovori iza nje stati i njezine kolege pisci i njezin, nazovimo ga tako – balkanski *komjuniti*, vjere da se neće razočarati u ljude oko sebe, a ako se to i desi, vjere da će je ta malodušnost natjerati da ide dalje.

I ide dalje. Idemo dalje. Jer je rat još uvijek tu i kraj mu se ne nazire. I izgradnja inicijativa poput Inicijative za slobodnu Palestinu tu je da nas svakodnevno podsjeti da se ne smijemo udaljiti od svog svijeta, svoje stvarnosti i da nam pravda ovdje ne smije biti iluzoran koncept, nego početak kraja pretvaranje jedne zemlje u zemlju tišine i prašine. Od početka rata aktivno su, i prema njihovim riječima, aktivno angažirani 'kao antiratna inicijativa koja se kritički angažira(la) u razlaganju kolonijalne okupacije i režimskog nasilja izraelskog aparthejda u Palestini uvezanom u niz povijesnih i sadašnjih geopolitičkih kompleksnosti.' Konkretno, od organiziranja protesta, protestnih akcija, koncerata, izložbi, prikupljanja donacija, u zadnjih su godinu dana pokazali kako organizirani pojedinci mogu povesti solidaran i odgovoran dijalog s društvom u kojem žive i aktivno utjecati na njegove promjene. Ovakva borba je spora, ali dosljedna. Poput pravde, uostalom.

Ove su se godine i mještani Srba i Gračaca okupili da prosvjeduju protiv ekocida na rijeci Uni, na njezinu izvoru u Donjoj Suvaji, sve da bi spriječili izgradnju hidroelektrane koja bi izazvala nemjerljivu ekološku štetu, uključujući i devastaciju

korita rijeke i vjerojatno sve bioraznolikosti oko nje. U početku se činilo beznažno, ljudi prosvjeduju, institucije se oglašuju, i unatoč prijavama i inspekcijama, sravnjivanje sa zemljom polako je počelo. Nešto do čega su, prema kazivanjima, došli rimski legionari, ugledali, ostali zapanjeni pa imenovali jednim i jedinstvenim. Ali dobro, voditi se tom logikom je otprilike: propalo je i Rimsko Carstvo, šta je pokraj te sile jedna rijeka? Jedan vijek vode. Iako je mještansko-građanska inicijativa urodila plodom upornim prosvjedovanjem i devastacija je (privremeno) zaustavljena, posljedice i ono malo štete grabljanja teškom mašinerijom, vidljive su. Predzadnje vijesti kažu da na Uni obitava 11 zaštićenih vrsta biljaka, 13 vrsta beskraljeznjaka i uz rijeku raste oko 170 ljekovitih biljaka. Zadnje vijesti kažu da jedan razrovani tok rijeke nosi ribicu peša takvom jačinom da on tamo više ne može obitavati. A da ne ode i endemska vrsta dalmatinsko-unskog račića koji tamo obitava, treba ostaviti podsjetnik, makar i ovdje, da su ljudi bili, vidjeli, prosvjedovali i sačuvali. I da će opet.

Z A kraj, protesti koji su potekli iz nezamislive tragedije u Novom Sadu, kad se 1. studenog na kolodvoru srušila nadstrešnica i ubila petnaestero ljudi, i još uvijek traju, zapravo idu prema svome vrhuncu. Nakon jako dugo vremena, bar na trenutak, izbrisala je zlo svih zala s Balkana – nacionalizam, kao što ga izbriše i zamjenica 'naš' kad odemo vani i čujemo nekog da govori nekom od inačica našeg jezika. Nadstrešnica se srušila, normalni ljudi su zanimali od šoka i tuge, jedino je Vučićeva vlast pokrenula cirkus koji ne stane ni u čitav tiraž jednih novina, a kamoli u malo prostora ovog teksta. Ali, beogradski i novosadski, niški, kragujevački studenti... Sad više od mjesec i pol dana poslije tragedije, sustavno prosvjeduju, ukratko, protiv nepravednog društva. Zapravo, otkako su zatražili od vlasti da javno objavi sve dokumente vezane za rekonstrukciju nadstrešnice. Sve što je prikrivano u retoričkim cirkusima i busanjima u prsa, koluzijama s ovakvim i onakvim medijima i plaćenicima, kvarnim politikama koje su u potpunosti dovele do toga da te vlastita država mrzi i onda ubije dok čekaš autobus. Podršku studentima nema tko nije pružio barem od ovih s osjećajem za pravdu, pa i pjevačica koju sam spomenula u uvodu koja ih je javno podržala s jedne komercijalne televizije. A ovim putem im je pružam i ja. Borite se! Za malo što se vrijedi boriti, i pravednije društvo je temelj na kojem se gradi budućnost. Klišeji, klišeji, ali što kad vjerujem u njih kao što vjerujem i u vas!

Prijateljima čestitke za rođendane šaljem već godinama iste, s malo varijacijama na temu poželim im ljubavi, sriće, zdravlja i, s obzirom na ekonomiju u kojoj živimo, para da to sve mogu platiti. Novu godinu čestitam reda radi, kad netko meni čestita, inače se ne oglašavam. Ali ovaj put činim iznimku. Želim nam svima godinu u kojoj više nećemo trebati pravdu, ma ni pomisliti na nju.

'For last year's words belong to last year's language
And next year's words await another voice.
And to make an end is to make a beginning.'

Little Gidding, T. S. Eliot ●

DVOKORAK NAPRIJED

Veležovi šereti

PIŠE Ivana Perić

U GRIMIZNO crvenoj monografiji koju je 1972. izdalo Radničko sportsko društvo Velež, posebno je poglavlje posvećeno navijačima-šeretima. Monografijom je obilježeno pedeset godina postojanja kluba, a šezdesetak navijačkih izjava i anegdota zabilježio je kroničar Veleža ŠEFIK PAŠIĆ. Za ovu smo rubriku od tih šezdesetak izdvojile šest. Nek' vam je uz njih šeretska nova godina.

Danin izostanak

Primarijus DANA PEĆANAC dugo je godina, uz MARIJU JOVIĆ, sestre LJILJANU i BILJANU TOPIĆ, bila stalni posjetilac Veležovih utakmica, tako da se nijedan susret nije mogao zamisliti, a da one ne uđu na teren. Jedne nedjelje, uslijed bolesti, Dana Pećanac nije došla na utakmicu. Kako je vrijeme odmicalo, njezine stalne komšije na tribinama starog igrališta zabrinuto su okretali glavu prema ulazu na stadion. U jednom momentu NENAD TUPONJA se obrati Mariji: 'Učiteljice, zagrijavaj se, moraćeš umjesto Dane upasti u tim.'

Žuljevićev komentar

Odmah poslije oslobođenja Velež je odigrao nekoliko prijateljskih utakmica s vodećim klubovima Prve lige. Među prvima gost Veleža bio je Partizan, koji je izvojevao visoku pobjedu od 6:0. Poslije utakmice bilo je mnogo komentara o modernoj i briljantnoj igri crno-bijelih, ali i primjedbi, naročito od starijih građana. Među njima najnezadovoljniji je bio stari navijač ŽULJEVIĆ, koji se žalio SULI GUŠANCU: 'Bogati, Sule, Veležovci listom otišli u partizane da se bore za ravnopravnost, a oni nama šesticu... Nije to, družo, partizanski.'

Razlozi

Pred važne susrete, naročito prvenstvene, redovno subotom, hapšeni su igrači Veleža. Razlozi su bili: kršenje saobraćajnih propisa prilikom vožnje biciklom, narušavanje javnog reda, itd. Mada je pravi razlog bio oslabiti redove Veleža i omogućiti pobjedu protivniku. Ponedjeljkom bi ih obično puštali uslijed 'nedostatka dokaza'. Kad su se jedne subote vraćali sa treninga, KEMA ARPADŽIĆ dobaci BUTOROVIĆU: 'Mogli bi te večeras uhapsiti, guma na zadnjem točku ti je malo ispuhana.'

Goša i navijanje

GOŠA PUDAR iz Trijebnja kod Stoca, trezvena i napredna žena, koja je za vrijeme NOB-a bila aktivan saradnik pokreta, odlikuje se, pored ostalih vrlina, i vanrednom duhovitošću.

— Tetka Gošo, znate li da je Sarajevo tuklo Velež sa 3:0? – obratio joj se jedan mladić.

— Ma, a šta kažeš. A šta mu to, bogati, znači, 3:0?

— Pa, eto Velež izgubio. Sarajevo mu dalo tri gola.

— Neka, neka zauhar. Dobro je kad Velež nije ostao bez išta – odgovori Goša šeretski.

Uzroci krize

Kad jedne godine Veležu nije išlo baš najbolje, grupa navijača tražila je uzroke slabim igrama. – Ja mislim, drugovi – poče COJLA SEMIZ – da razlozi neuspjeha leže u navali.

— Nemoj Cojla tako, ja opet smatram da glavni uzroci krize leže na Srednjem istoku – odgovori mu ICO VOLJEVICA.

Valovita Vojvodina

Kad su rođeni 1969. izgubili noćnu utakmicu u Novom Sadu sa rezultatom 1:4, ENVER MARIĆ, golman Veleža, u svoj je dnevnik zabilježio: 'U svojim vizijama ljepše budućnosti nisam ni pretpostavljao da je Vojvodina tako – valovita.' ●

GORSKI KOTAO

PIŠE Valentina Vukadinović

Nuss torta

POSLJEDNJI recept u ovoj godini neka bude nuss torta. Odabrala sam ovu tortu jer u novu godinu valja ući svečano i slatko. Recept je iz bilježnice MARIJE MAJETIĆ, Merice kako su je od milja zvali. Merica je bila sestra suprugovog djeda, a njena kuharica me je inspirirala za mnoge delicije koje sam pripremala ove godine. U bilježnici postoji puno recepata za torte pa nije bilo lako odabrati, ali izbor je pao na ovu jer ne sadrži brašno, a krema se priprema od fino mljevenih oguljenih badema, maslaca i ruma.

U originalnom receptu se torta glazira smjesom karameliziranog šećera, maslaca i tamne čokolade, a ja sam je prelila bijelom čokoladom. Nuss torta vuče naziv iz njemačkog jezika i označava orašaste plodove, u ovom receptu orahe, koji su u biskvitu, i bademe od kojih je krema. Torta je bogata okusom i ne spada u lagane. Naravno, možete staviti kombinaciju orašastih plodova koje volite.

Tortu sam pekla u kalupu promjera 20 cm pa ako radite u većem, bit će vam niža. U receptu stoji da se peče jedan biskvit koji se prereže, no ja sam pekla dva biskvita, svaki posebno. Krema se radi od oguljenih i mljevenih badema, ali možete ih samljeti i bez guljenja. Ja sam ih kratko prokuhala, skinula opnu pa tako očišćene popržila na tavici te ih sitno samljela nakon što su se ohladili. Merica u receptu navodi da u kremu ide 'kao orah veliko maslaca', a ja sam stavila 50 grama. Moglo bi ići i manje, možda jedna žlica, ne vrhom puna. Također, možete smanjiti šećer u kremi ako ne volite jako slatko.

Sastojci za biskvit

8 jaja (odvojiti žumanjke od bjelanjaka)
8 žlica šećera
250 g samljevenih oraaha (mogu i lješnjaci)

Za kremu

150 g samljevenih badema
8 žlica šećera

5 žlica mlijeka
50 g maslaca
aroma vanilije
2 žlice ruma

Za glazuru

Bijela ili tamna čokolada

Priprema

Za biskvit najprije umutite bjelanjke s malo soli (pošto sam pekla svaki biskvit posebno, stavila sam četiri bjelanjka). Žumanjke (četiri žumanjka i četiri žlice šećera za jedan biskvit) dugo miksajte sa šećerom dok ne postanu svijetli i pjenasti. Ručno umiješajte mljevene orahe (125 grama za jedan biskvit) i snijeg od bjelanjaka. Kalup za torte premažite s malo masnoće i dobro pobrašnite, istresite smjesu i malo lupite kalupom o stol da se smjesa ujednači. Pecite nekih 15 minuta na 180 stupnjeva. Kada se malo zažuti, bocnite čačalicom, ako izađe suha, biskvit je pečen. Na ovaj način ispecite dva biskvita.

Za kremu u zdjelu stavite mlijeko, šećer, malo arome vanilije i maslac pa miješajte dok sve ne zakuha. Kada je počelo kipjeti, umiješajte sitno mljevene bademe i sve dobro sjedinite. Maknite s vatre i dodajte dvije žlice ruma. Kremu ostavite da se ohladi. Na podlogu za torte postavite obruč pa stavite prvi biskvit, zatim kremu pa gornji, drugi biskvit. Malo pritisnite da vam se sve spoji i poravna. Tortu ohladite.

Za bijelu glazuru otopite bijelu čokoladu na pari bez ikakvih dodataka. Premažite tortu i ukasite po želji. Ja sam stavila listiće badema. Ako želite tamnu glazuru, piše ovako: 'Po prilici šećera špinati, onda tri table čokolade metnuti, prije malo na šparhet metnuti da se smekša. Kad je dosta gusto onda ko orah veliko putra metnuti, onda sa vrelom glazurom glazirati.'

Sve najbolje u novoj godini i dobar tek želi vam Gorski kotao! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb / petak, 27. 12. 2024.

Nada #073Društveni
magazinsrpski
demokratski
forumIZDAVAČ
Srpski
demokratski
forumZA IZDAVAČA
Jelena NestorovićGLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea RadakUREDNIKA NADE
Tamara OpačićREDAKCIJA
Marija Andrijašević, Nikola Bajto,
Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak,
Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena
Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladislavljević
i Valentina VukadinovićGRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJADIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena KrižanecNada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike HrvatskeREDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

će sakupio na mom fakultetu i među izdavačima u Sloveniji.

Zašto ste se odlučili da u naslov stavite «vinjete», u kom značenju ih poimate?

U smislu kratkih i brzih zapisa olovkom u bilježnicu ili na komadiće papira ili na salvete u kafani ili tastaturom u mobitel, pa i uvijek otvorenom kamerom. Znači hvatanja evokativnih slika ili ilustracija doživljaja u hipu, fleševa, jer ih je bilo toliko i jer su bili tako jaki. Ali naravno, knjiga nije samo sažetak mojih impresija, intimni putopis, nego i refleksija koje sam razvio prije odlaska tamo i kasnije kada sam se vratio kući. Ipak sam morao napraviti neki sistem u tom haosu, da parafraziram SHAKESPEAREA, zato sam oboje, utiske i refleksije, podjelio tematski u deset povezanih eseja. Svaki od njih ima u naslovu 'rat', namjerno, da čitaocu vraćam tu tenziju, tu nelagodu, taj užas koji sam tamo osjetio i osjetim svaki put kada se govori o Ukrajini. 'Sviđa mi se da ti ne bude prijatno', kako je nekad davno sarkastično rekla Disciplina kičme. Pa tako eseji govore o ratu i literaturi, ratu i gradovima, ratu i akademiji, ratu i muzici, svakidašnjem životu, politici... Deset slika, dekalog rata.

Promašena tranzicija

U uvodu knjige kažete da je putovanje u Ukrajinu za vas bilo do sada najjače životno iskustvo. Kako ste doživjeli Ukrajinu i šta je ono što su za vas bili najvažniji utisci kada je u pitanju život u ovoj zemlji danas?

Dva su utiska bila najjača, oni se provlače i kroz knjigu, ne kao crvena nit, nego kao bodljikava žica. Prvi je stalni nadrealni osjećaj: ujedno kao da rata nema i kao da je rat svugdje. Baš orvelovska situacija, gdje je rat mir i mir rat. Sav život u gradovima, u hramovima kulture, na univerzitetima, u galerijama, na festivalima, u razgovorima sa ljudima teče normalno, sve izgleda u redu, kako treba, svakidašnje – ali to nije tako, to je varka, realnost je totalno suprotna, na što upozoravaju sirene, konvoji vojnika i oružja, zastave i patriotske lozinke na svakom koraku, slike poginulih na ulasku u svaku instituciju, policijski sat, uništene zgrade, novi spomenici i srušeni stari. Jednom sam sa mojim domaćinima upao u raciju vojne policije, koja je kontrolirala isprave i vojne obaveznike zadržavala i slala na obuku, a poslije toga marš na istočni front. Na improviziranim mjestima u parkovima u centrima gradova su cijele šume malih zastavica i fotografija poginulih, njihovi najbliži ih tamo nose i plaču. Inače itekako živi, dinamični gradovi su ujedno i nekropole, gradovi mrtvih.

Drugi jaki utisak, koji me pratio kao neki tamni oblak u tim proljećnim i ljetnim mjesecima, bio je *déjà vu*, već viđeno u devedesetima u našim krajevima. Iako mi je zvonilo u glavi da su analogije uvijek varljive, govorio sam si 'Stop Yugosplaining!', ipak tu ima mnogo zlokobnih sličnosti: od neoliberalnih oligarhija, koje koriste

etnonacionalizam za opravdavanje pljački, do velikih i malih, susjednih i globalnih imperijalizama, za koje je rat uvijek najbolji biznis. Na račun pauperiziranih i progonjenih masa, naravno.

Unutar knjige ste se prije svega bavili onim što je u totalitetu rata i njegovom prikazu kroz medije nevidljivo, dakle svakodnevnim životom i borbom za egzistenciju običnih ljudi da se u okolnostima straha i prijetnje održi kakva takva normalnost. Knjiga nam pokazuje cijeli niz primjera užasa rata i optimizma da se pruži otpor, na jednom mjestu kažete da 'u svakom ratu ima više ratova'. Koji se to ratovi prema vašem dojamu vode unutar ukrajinskog društva danas?

Kao kulturologa me je uglavnom zanimalo ono što zovem «kultura rata»: kako rat utiče na kulturu te na koji način je i kultura dio ratnih napora. Na rat sam gledao «odozdo prema gore», kroz priče, slike, zvukove, osjećanja, razmišljanja ljudi – bilo uživo, bilo u knjigama, u galerijama, dvoranama, u

Nisam sreo nijednog čovjeka iz Ukrajine koji nije nekoga izgubio u tom ratu

akademske institucijama, u medijima, a ponajviše na ulici, u svakodnevnom životu. Ali u knjizi upozoravam na još jedan rat, koji se vodio cijelo vrijeme ukrajinske tranzicije i koga su moji sugovornici uvek spominjali, a to je rat bogatih protiv siromašnih. Ukrajina je žalostan primjer promašene tranzicije: po resursima jedna od najbogatijih evropskih zemalja, ona je bila i prije ovog rata druga najsiromašnija. Kao i u drugim sličnim situacijama, ne radi se o nedostatku resursa, o 'siromaštvu oduvijek', nego o nepravednoj, ponavljam, nepravednoj raspodjeli bogatstva. Oligarhije sa političkim vezama, često povezane sa kriminalnim podzemljem – tako su mi opisali moji sugovornici – svojim su mahinacijama, legalnom krađom, zvanom, kako to perverzno zvuči, 'privatizacija', doslovno opljačkali zemlju, u kojoj je sada prosječna plata oko 500 dolara. Dok su ti ljudi sa velikim nov-

PIŠE
Lejla
Kalamujić

Sve boje nasilja

UPRKOS brojnim upozoravanjima, protestima i akcijama, kraj i ove godine dočekujem s užasnim statistikama o svakodnevnom nasilju nad ženama. Uzmemo li u obzir i poraznu činjenicu da je to tek vrh ledenog brijega, jer koliko je samo onih slučajeva koji i dalje ostaju skriveni i neprijavljeni, nužno se nameće pitanje zašto i dalje nemoćno tapkamo u mjestu. Upravo je to tema jedne važne izložbe koja je prije nekoliko dana postavljena u Sarajevu, u saradnji ljevičarsko feminističkog kolektiva CRVENA i savremenih bosanskohercegovačkih vizualnih umjetnica: ALME GAČANIN, SAŠE TATIĆ, JELENE FUŽINATO, MILENE IVIĆ, KASJE JERLAGIĆ, MILE PANIĆ, ADELE JUŠIĆ i LANE ČMAJČANIN.

Pod naslovom 'Modra, Ljubičasta, Zelena, Žuta', spajajući različite umjetničke forme i pozicije, ova izložba progovara o sveprisutnom nasilju koje doživljavaju žene u patrijarhatu kod nas, ali i bilo gdje drugo u svijetu. Kao što naslov sugerira, lajtmotiv cjelokupne postavke je modrica na ženskom tijelu. Modra, ljubičasta, zelena i žuta boja vizualni su prikaz svake od faza boli, traume i procesa zacjeljivanja. Odluka da se izložba postavi u prostorijama kolektiva (a ne u nekoj od gradskih galerija) koji simbolički uzev postaje poluprivatni/polujavni prostor, proizlazi iz osnovne namjere da se nasilje obuhvati u totalitetu (od skrivenog, privatnog i pojedinačnog do vanjskog, javnog i zajedničkog) te nas stavlja pred pitanje: a šta bude kad modrica izbljedi? Poništava li se tim proživljeno ili se bol i trauma nastave taložiti ispod kože, držeći nas tako i dalje u kandžama nasilnika?

Dio radova posvećen je nasilju u porodici, čime se dekonstruira ideja doma kao svetog i sigurnog gnijezda. Struganjem (ogoljivanjem) zidova, kuća se razotkriva kao opasno mjesto, leglo trpljenja, prešućivanja i transgeneracijskih trauma, koje kao takvo opstaje upravo zato što iz nje nema realnog bijega. Jer kuda otići (tema je drugog dijela izložbe), kad je cijeli patrijarhalni sistem temeljen na nasilju? Istorija patrijarhata je istorija nasilja. Kako očekivati promjene od društvenog sistema koji sa svim svojim institucionalnim aparatima uporno normalizira (nerijetko i ohrabruje) nasilje nad ženama? Otud mi na koncu 2024. imamo statistike koje imamo, i otud svi vapaji 'Ni jedna više!' i dalje nemaju efekta.

Jedini put da se odupremo svim bojama nasilja, kojem je i posvećen jedan od radova na izložbi, je put solidarnosti prema svim ženama koje su pretrpjele ili trpe nasilje. Način na koji ćemo im jasno i glasno reći da ih vidimo, čujemo i, više od svega, da im vjerujemo. ◆

PIŠE
Goran
Vojnović

Diktatura zaborava

ZA manje od godinu dana u Sloveniji su izašle tri knjige koje se bave temom izbrisa, birokratskog genocida iz 1992. godine, kada je 25.671 osoba izbrisana iz registra stalnih stanovnika i posljedično ostala bez važećih dokumenata, bez prava na rad te bez socijalnog i zdravstvenog osiguranja. Roman 'Črtice' TINE PERIĆ priča je o odrastanju sa ocem koji ima 'problem sa dokumentima', inspirirana autoričinim životom, ANDRAŽ ROŽMAN u stilu SVETLANE ALEKSJEVIČ napisao je knjigu 'Tega se ne da izbrisati' i u njoj sakupio preko 40 priča izbrisanih, a KATARINA KEČEK, i sama žrtva izbrisa, u knjizi 'Okupatorjeva hči' opisala je šest godina vlastitog života bez dokumenata.

Tri su to moćne i hvaljene knjige (Tina Perić osvojila je na ljubljanskom sajmu knjiga nagradu za najbolji prvenac godine), no malokome je jasno zašto je 2024. izbris postao jedna od glavnih književnih tema. Odnedavno se u središtu Ljubljane, ispred kulturnog Centra Rog, nalazi Trg izbrisanih i na njemu spomenik žrtvama izbrisa u obliku slova Č. Prije nekoliko godina bivši se predsjednik Slovenije u ime slovenske države ispričao izbrisanim i njihovim porodicama, do 2013. bio je na snazi zakon po kom su si izbrisani mogli urediti svoj status, a usvojen je i zakon koji im je omogućio isplatu odštete.

Brojni Slovenci zato već duže vrijeme žive u uvjerenju da je izbris stvar prošlosti, odnosno da su krivice popravljene te da je ta sramotna priča završena. Ali to je daleko od istine. Zakonska rješenja kojima je Slovenija pokušala ispraviti krivicu izbrisanim u najbolju su ruku problematična (na primjer paušalna odšteta u visini sto eura za mjesec dana izbrisa) pa se pravna bitka za kakvu-takvu pravdu nastavlja.

Uz to, pokazalo se i na jednom od predstavljanja romana 'Črtice' kojem sam prisustvovao, izbris u svijesti mladih ljudi zapravo ni ne postoji. U posljednjih je 10-ak godina uspješno sklonjen na rub medijske i društvene stvarnosti pa generacija današnjih studenata zapravo i ne zna o čemu to Tina Perić, Andraž Rožman i Katarina Keček pišu. Jer dok je država Slovenija usvajala zakone o izbrisanim, postavljala spomenike žrtvama izbrisa i ispričavala im se, uspjela je taj isti izbris potisnuti duboko u društvenu podsvijest. I treba li uz to uopće naglašavati da za izbris nitko nikada nije odgovarao? I da nikada nitko i neće, iako su imena odgovornih svima dobro poznata?

Pričanje vlastitih priča jedino je što izbrisanim preostaje u borbi protiv diktature zaborava. ♦

Što je veće neoliberalno privredno i društveno razaranje, veće je i etnonacionalno zavaravanje: metaforički rečeno, veće su ruševine, pa veće moraju biti i zastave, da ih prekriju

cem sada na sigurnom, u inostranstvu. Svoj su rat već dobili.

Knjiga je pisana u svojevrsnom hibridnom žanru, na razmeđu između putopisa, eseja, dnevnika, a vi je označavate i kao 'bosonogu kulturologiju'. Zašto ste se odlučili za ovakav pristup i po čemu se metodologija ove knjige razlikuje od vaših ranijih kulturoloških radova? Po svojoj, hajmo reći, instantnosti. Istraživanje o nostalgiji za Titom sam radio više od deset godina, sakupljao sam sve moguće i nemoguće primjere za to. O «evrozi», novoj ideologiji takozvanih evroatlantskih integracija u Sloveniji i drugim srednjeevropskim zemljama, u kojima sam tada živio ili kroz koje sam prolazio, isto tako više od deset godina, od početka devedesetih. Tihi totalitarizam novih dominantnih ideologija postsocijalizma – neoliberalizma i etnonacionalizma – od početka, znači od kraja osamdesetih. Knjigu o grafitima sam isto tako pisao sedam, osam godina, a materijale bilježio od devedesetih. A ovu sam napisao takoreći iz daha, za manje od godinu dana: prvo, kako sam već rekao, nisam ni imao namjeru da pišem, onda sam spontano počeo bilježiti. Ovdje u Sloveniji su me pozivali da napišem potopis, reportažu, feljton za neke novine, a onda se toliko toga akumuliralo da sam si rekao, probaj. U to kratko vrijeme sam kompenzirao svoje odsustvo znanja o tom dijelu svijeta, pročitao sam, pregledao i slušao sve živo i neživo do čega sam mogao doći, razgovarao sam sa ljudima u Ukrajini samoj, a i ovdje, u Sloveniji. Naime, u svakom od mojih predmeta na matičnom odsjeku kulturnih studija ili na likovnoj akademiji imam barem po jednu studenticu – jer studenti ne mogu van zemlje – iz Ukrajine, pa mi je svaka od njih ispričala svoju priču. Na žalost, nisam sreo nijednog čovjeka iz Ukrajine koji nije nekoga izgubio u tom ratu.

Kritička naklonjenost

Suštinski fokus 'Ukrajinskih vinjeta' ipak jesu, kako ste već naglasili, pitanja kulture u ratu i rata u kulturi. Na koji način se kultura, umjetnička produkcija i intelektualni život u Ukrajini nose sa iskustvom rata, odnosno šta ste u tom pogledu spoznali kada je u

pitanju odnos prema ratu u Ukrajini? Interesantan i donekle razumljiv je pomak u fokusu literature, vizualne umjetnosti, filmova i uličnih kultura, recimo grafiti. Sada su skoro svi vezani za ratna zbivanja – od egzistencijalnih tjeskoba, strave, razočarenja i tuge zbog rata, pa poziva na mir, preko tihog ili glasnog domoljublja do militantnih motiva, bojnih pokliča. Prije početka rata u februaru 2014. prevladavala je oštra refleksija, nemilosrdna kritika 'pustinje postsocijalizma', da citiram sjajnu sintagmu IGORA ŠTIKSA i SREĆKA HORVATA, lopovluka, korupcije, nesposobnih vlasti, razaranje turbokapitalizma, siromaštva većine. I to na inovativan način: ja bih ga nazvao introvertirani magični realizam na istočno-evropski način, sa tamnim, bolnim humorom i apsurdnimi, skoro harmsovskim anti-naracijama. Valja u tom smislu uporediti recimo knjige i stajališta literarnih teškaša ZABUŽKOVE, KURKOVA, ANDRUHOVIČA, LJUBKE i drugih, naravno i ŽADANA, prije i poslije velikoruskog napada.

Važan segment ove knjige jeste i već pomenuti komparativni pogled na iskustvo jugoslovenskih ratova. Gdje su poveznice između ova dva sukoba, drugim riječima šta su vam saznanja o onome što se dešavalo tokom raspada Jugoslavije značila u ovom slučaju, imajući na umu da je svaki rat drugačiji, ali ipak isti?

Komparativni pogled, da, sa svim prednostima i oprezima koje komparacije donose. I taj rat ne možemo razumeti van konteksta ubilačke sprege, prvo, neoliberalne 'transformacije ekonomije', znači legalne krađe zvane 'privatizacija' i rasprodaje nekad zajedničke imovine uskim oligarhijskim krugovima, i drugo, etnonacionalne, znači plemenske 'demokratizacije' koja zapravo podrazumijeva vladavinu većinskog naroda, etnopolitiku. Kraće, riječima kritičarki postsocijalizma KATHERINE VERDERY i ÁGNES HELLER, refeudalizacije. Što je veće neoliberalno privredno i društveno razaranje, veće je i etnonacionalno zavaravanje: metaforički rečeno, veće su ruševine, pa veće moraju biti i zastave, da ih prekriju.

A sa druge strane, i to je isto povezano sa našim ratovima devedesetih, zapravo sa svim ratovima, je nužnost razumjevanja kompleksnosti rata. Iako je jasno ko napada i ko se brani, ko je jači a ko slabiji, sama slika na terenu je, od čovjeka do čovjeka, od mišljenja

Beogradsko izdanje studije

do mišljenja, mnogo kompliciranija. To možeš vidjeti samo preko razgovora sa ljudima – bio sam neutralni strani posmatrač, mnogi su mi se otvarali i ponekad šapatom objašnjavali stvari koje su u dominantnoj propagandi, u svim propagandama, ne samo prešućene, nego potpuno suprotne. Tako da mogu odbaciti, kao i u našim ratovima, duboko ukorijenjeno i tendenciozno etničko objašnjenje, tezu da se 'Rusi bore protiv Ukrajinaca': glavni razlog je politički, konflikt dvije suprotne geopolitičke orijentacije, prozapadne i prorúske, ili evroazijske pod ruskim patronatom. Neposredno iskustvo ruši svaki esencijalizam: treba otići tamo, uživo vidjeti, slušati, osjetiti, razmisliti o svemu skupa, pa tek onda nešto reći ili napisati.

Dakle, jednako ste kritični prema ratnim narativima bilo da oni dolaze sa ukrajinske ili sa ruske strane? Drugim riječima, nastojali ste ne pristajati na manihejski pogled na rat. Kako vidite svoju poziciju u tom smislu? Jasno je da je Ukrajina zemlja koja je napadnuta, ali niste se povodili za opravdavanjem negativnih elemenata borbe ukrajinskog naroda?

U svim ratovima ili sukobima sam na strani napadnutog i slabijeg. U ovom slučaju je potpuno jasno, to su građani Ukrajine – isto kao što su to u Gazi Palestinci. Ali to ne znači da ne problematiziram i sve ono što na napadnutoj strani smatram nepoželjnim, štetnim. Svoj stav bih nazvao kritička naklonjenost, podržavanje slabijeg, ali pri tome i reflektiranje svega onog sa čime se ne slažem.

Na jednom mjestu u knjizi kažete da 'kultura rata ne počinje i ne završava se puškama', odnosno da rat počinje i prije oružja, a traje dugo pošto se uspostavi mir. Kakva je uloga kulture u tim procesima i šta su vaša iskustva kada je posrijedi boravak u Ukrajini? Uvjeren sam da nauka, edukacija, umjetnost i kultura mogu djelovati saborno, progresivno, da mogu da razelektrizuju situacije – evo, to je moja mala utopija, zato i radim u akademiji i kulturi. Potpuno mi je jasno da može biti i suprotno: postsocijalizam, i kod nas, pokazao je mnoge benigne i maligne primjere huškanja akademija, društava književnika, naučne publicistike i medija uopšte, pa i ličnosti iz popularne kulture. Znanje je moć, uči nas FOUCAULT, a znanje je i subverzija, uče nas prosvetitelji. U savremenoj ukrajinskoj umjetnosti, kulturi i akademiji, koliko je poznajem, pa i u svakidašnjem životu, primijetio sam mnogo više bijesa nego mržnje, što mi se čini vrlo značajno i na neki način emancipatorno. Bijes u takvim radikalnim situacijama, kada si pritisnut uz zid, može biti podsticaj kreativnosti, želja za opstankom, traženje načina za preživljavanjem, otvorenost prema budućnosti. Mržnja je na drugoj strani permanentni bijes, zatvara mogućnosti, ne traži novo, nego uništava postojeće, ruši mostove. Bolje sutra tu zemlju vidim samo ako će tamošnje društvo to iskoristiti, ako će moći izvesti trajnu detoksikaciju svih ideoloških ekstrema i revidirati kriminalne radnje iz prošlih desetljeća u smjeru socijalno pravednijeg društva. A to ne zavisi samo od nje i ne samo od kraja rata koji je nametnuo PUTINOV režim. ♦

Fuge i fuganti

'Ovdje ima mnogo urednih ljudi, ali, hvala bogu, pronašla sam i nekoliko neurednih', piše u 'Leici' Daša. Možda su to baš oni zaboravljeni ljudi, nemirni fuganti, uzvraćam. Oni koji se svega sjećaju, ali zaboravljaju umrijeti

SVUDA oko mene nepomičnost, dijelovi mog bića žive odvojeno, svaki za sebe. Dijelovi mog bića ne govore, nemaju više što reći, kome reći. Te dijelove svog bića ja razumijem, ali ne osjećam ih. Oko mene odvija se predstava pantomima u kojoj ne učestvujem. Ja sam izvan.'

Kao i sve knjige DAŠE DRNDIĆ, stilski i sadržajno, 'Leica format' je roman koji je bio i ostao izvan književnog mainstreama. U njegovoj fragmentarnoj strukturi mnoštvo je glasova koji odražavaju fugu kao poremećaj izgubljenog sjećanja, kao dugotrajnu amneziju, onu koja ponekad potiče i bezglavi odlazak iz poznate okoline, zbog koje se oporavljeni *fugant* ne sjeća svog prijašnjeg, bolesnog stanja, koja dolazi od latinske riječi *fuga* – bijeg, ali i fuga kao polifona muzička kompozicija. Eruditsko je to štivo u kojem se prepliću povijesno i literarno, privatno i društveno, faktografsko i poetsko. Obraduju se motivi izmještenosti, propadanja, pamćenja i zaborava. Opsjednuta jezikom, dijalektima, Daša Drndić piše o Rijeci u tranziciji. Ispisuje njenu biografiju. Pritom, poetsko u tekstu nastaje rekonstrukcijom trenutaka osobnih povijesti, organski, iz samog materijala. Fragmentarna knjiga, poput ove, čini se bez stalnog središta, kao da nastaje usred centrifugalne sile, ali to središte ipak postoji, ono se samo premješta, prema BLANCHOTU – postaje neizvjesnije i drskije. Baš poput Dašinog pisma.

Rijeka ili 'grad koji teče' u romanu 'Leica format' je 'mala ponornica koja postojano žubori', ali i 'suh kao isluženi najnici, kao mumificirane male ljudske glave'. Kako se u takvom gradu ukorijeniti? I dokle seže pogled duboko ukorijenjenima? Na to nam može odgovoriti samo netko izložena korijena, osjetljivijih živih stanica, Daša, ona koja je u njega došla pa ga vidi i izvana i iznutra. Daje dijelove velikog mozaika o nama, one koje ne vidimo od samih sebe, koji su i gore i dolje – duboko u zemlji, sakriveni. Ali, reći će dušebrižnici, privatno se čuva od javnog. Iako nema javnog bez privatnog. Ovaj grad ima *divovsku korektnost*, navježbao se života. Zato za njegovu savjest pod te-

Daša Drndić (1946–2018.)
(Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

pihom glavom plaća karnevalska lutka, a dušom – spisateljica. Kako se grad razgrađuje, tako ga spisateljica nanovo slaže, kolažira i fugira. Vraća čestice i valove grada koje su *fuganti* i *bezfugi* ponijeli na dalek put ili posve zaboravili. Svakom svojom vezivom fugom ona ispravlja onu drugu vrstu fuge koja je poremećaj izgubljenog sjećanja. Čini to polifonično i nužno subjektivno. Ona je promatračica koja otkriva prošlost i sadašnjost grada drsko – 'neprikladnim', a bogatim rječnikom. Zaziva fluidnost i tranzitnost kao njegovu prirodu, energiju koja kola. Kako onda ustajali grad održava buku?

'Možda ta jeka, ta vječita buka rađa se zbog mora, možda sav život ovog mjesta odbija se o vodu pa voda tu buku vraća ili šalje dalje, jer voda je provodnik zar ne. Ljudi odmah umru kad im u kadu punu vode upadne uključen fen za vodu, znači provodnik je.'

I spisateljica je provodnik. Struji kroz nju grad koji za sebe vjeruje da je veći nego što jest, a ona riče kao lavica u putnom kavezu, sve dok potpuno ne klone.

Dok sam prije nekoliko godina pisala tekst za knjižicu predstave 'Leica format' (dijelom inkorporiran u ovaj tekst), a čiju majstorsku reži-

ju i dramaturgiju potpisuju FRANKA PERKOVIĆ i ZORAN FERČEC, istovremeno sam osjećala sreću i tugu. Sreću što će Riječani i Riječanke konačno dobiti predstavu o svom gradu kakvu nisu imali od kultnog 'Vježbanja života' NEDJELJKA FABRIJA, a tugu zato što će se njena premijera odvititi niti godinu dana nakon Dašine smrti. TANJA SMOJE će tad ponosno utjeloviti njenu pripovjedačicu u baloneru bež boje, s drčnim, vrlo živim pokretima i rečenicama. Već u prvim minutama, iz usta glumaca i glumica kazalištem će odzvanjati povici 'Ustaška pičko!', a ja ću htjeti pobjeći jer se sve čini suviše stvarno. Osjetit ću te povike u samoj srži svog bića i uplašiti se da ću prsnuti od osjećaja nepravde i nemira koji su Dašu Drndić progonili čitavog života. Prošlost će natkriti sadašnjost onako kako je uvijek natkriva. Ipak, neću pobjeći. Odgledat ću predstavu do kraja i na koncu osjetiti da bi ona mogla biti kulturna, baš kao i knjiga koja me oblikovala prvo kao građanku, potom kao čitateljicu i autoricu. Koja mi je otvorila um za potpunije poimanje vlastitog grada i stvorila u meni dobar, trajan građanski i stvaralački nemir. U 'Leici' nema puno mjesta tepanju u tišini, ona je i u nježnosti sva protiv zaborava. Dok je prvi put čitam dvije tisuće i devete, shvaćam da ljubav ili briga može biti nepomirljiva i kritična. Samo uz kritiku ona ostaje čista, poštena. Također, prvi put grad doživljavam kao živo tkivo, kao organizam. Parafraziram NATAŠU GOVEDIĆ koja je u Novom Listu pisala o predstavi: grad postoji ako ga poznajem. I on može bolovati poput čovjeka. Može biti kao isluženi najnik koji više ne stvara život. Kroz nepripadanje takvom gradu, pripovjedačica nam uporno pokazuje koliko on ipak utječe na nju, koliko smo svi neodvojivi od prostora i okoline u kojoj boravimo. Tek smo u osjećaju nepripadanja zaista budni, shvaćam. O tome kako se, pak, dogodi ili manifestira odvojenost od dijelova vlastitog bića, Daša Drndić i ovako piše:

'Prije nego što je oglušio na lijevo uho čovjeku je došao mali san. Priča mi: sjedi on na podu i razgovara s nekim jedva vidljivim, patuljastim stvorom. Patuljasto biće popne se čovjeku u krilo, tu se ugnijezdi, a čovjek zaplače. Kako je već bio gluhi, čovjek plače, ali svoje jecaje jedva čuje. Prsa mu podrhtavaju, nadimaju se, pa čovjek pomisli, možda imam poteškoća s disanjem? Pošto do tad nisam imao poteškoća s disanjem, priča čovjek, zaključio sam da plačem, kaže. (...) Vrlo sam začuđen dok tako plačem, veli čovjek. Čitavo desetljeće, i više, nijedan jecaj da mi dođe. Čitavo desetljeće i više, ja samo štucam, kaže čovjek. Patuljče, velim, nastavi čovjek, patuljče, ja bih k tebi, uzmi me, kažem ja tom nakaradnom minijaturnom stvoru kao da je kakav mali bog, a znam da nije. Međutim, veli čovjek, taj ogavni patuljak autoritativno mi reče: Još nije vrijeme. Kad dođe vrijeme, pozvat ću te. Taj čovjek sada čeka i osluškuje.'

'Gledaj u ljude, ne u zgrade', kaže Daša dok čeka i osluškuje. Pogotovo dok, jednu za drugom, nabrajaš propale riječke tvornice, pomišljam.

'Ovdje ima mnogo urednih ljudi, ali, hvala bogu, pronašla sam i nekoliko neurednih', piše u 'Leici' Daša. Možda su to baš oni zaboravljeni ljudi, nemirni *fuganti*, uzvraćam.

Oni koji se svega sjećaju, ali zaboravljaju umrijeti. ◇

PIŠE
Marko
Pogačar

Proslava

DUGOMETRAŽNI prvijenac BRUNE ANKOVIĆA, prema scenariju JELENE PALJAN, fabularno – iako ne i sižejno – prilično precizno prati predložak 'Proslave', istoimenog romana DAMIRA KARAKAŠA. Film je trijumfirao na ovogodišnjoj Pulji i, zaista, u lokalnom razmjerno sumornom kino-kontekstu riječ je o solidnom ostvarenju, ekspresivne fotografije i upečatljive, veristički slikane atmosfere. Film koji, s protegom u istovremeno alegorijski i anegdotalno utemeljenu, nekoliko generacija udaljenu obiteljsku i društvenu povijest, prati tegobne tjedne mladog ustaše koji se po završetku rata skriva u strahu od nove vlasti, politički međutim nije 'neutralan'.

U samom izboru teme nema ničega spornog. No na problem, koji ukazuje također na katkad zabrinjavajuće nisku razinu političke pismenosti u našem kulturno-mjetničkom sektoru, upućuju već redateljeve primjedbe u razgovoru nakon projekcije, kada poručuje da je snimio 'ideološki neopredijeljen, apolitičan film'. Kada bi nešto tako teoretski i bilo moguće, ipak ostaje nejasno kako to učiniti pričom o ustaškom vojniku, dobrovoljcu od samog početka rata, koji je u istim – ustaškim, ne domobranskim – čizmama ostao do kraja, i u kasnu jesen '45., mjesecima nakon kapitulacije, ničim problematiziranog ratnoga puta čeka povratak kući; sve to u zemlji u kojoj se novine ciljane nacionalne manjine, koje upravo čitate, i danas javno spaljuje. Film, naravno, kao umjetničko djelo, ne mora nositi eksplicitnu političku poruku i pamfletizam mu općenito ne paše, iako se završni postupak montaže dokumentarnih snimaka uspostave 'nezavisne' države mjestimice približava plakatnom. Izvan-filmsko 'Smrt fašizmu!' direktora ZFF-a B. T. MATIĆA bilo je dobrodošlo, jer film u cjelini to baš i ne poručuje.

To mu, rekosmo, nije ni namjena. No autorski je izbor što i kako (ne) prikazati. Dok su se susjedna sela dizala na manje ili više organiziran otpor, čitava nas narativna i emotivna postavka filma tjera da aktivno empatiziramo s karijernim ustašom koji je protekle četiri godine valjda obrađivao vlastiti vrt. Jedino zlo koje bilo koja vojska u kadru počinu svirepo je ubojstvo seoskog 'kera' od strane partizana, Srbijanaca, čime se zatvara uzročno-posljedični luk i sugerira kontinuitet 'nenarodnih' režima između novj i žandara. Scena Roma u bijegu lebdi u zraku, a završni telop je manjkav: neispisani ostaju genocidi, žrtve. A autorska je namjera da se oslika 'stvarna, obična ljudska sudbina' k tome čini se bila – najbolja. ◇

PIŠE
Nada
Bobičić

Kultura pobune

Nakon pada nadstrešnice na željezničkoj stanici u Novom Sadu počele su organizovane petnaestominutne blokade puteva tačno u 11:52, u znak pomena za petnaest žrtava. Tako je bilo i 22. novembra kada su, između ostalih, na blokadu izašle i studenti:kinje Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu. Dok su oni dostojanstveno stajali, fizički su ih napali batinaši kao u karikaturnoj kopiji događaja iz tridesetih i devedesetih godina prošlog vijeka.

Pošto batinaši nisu privedeni pravdi, studentski plenum FDU otpočeo je blokadu nastave sa zahtjevima za pravdom i za žrtve iz Novog Sada, i za svoje napadnute kolege:inice. Tako počinje talas protesta čiju masovnost i brzinu ni najoptimističniji među nama nisu mogli predvidjeti.

Studentskim blokadama pridružuju se univerziteti širom zemlje, a potom i đaci srednjih škola. Na pokušaj potkupljivanja ili gaslajtingovanja od strane vlasti, studentski plenumi odgovaraju još odlučnije – proširivanjem zahtjeva. Kada ministarstvo odluči da raspust počne ranije od planiranog – đaci na plenumima izglasavaju da i pored toga ipak idu u školu i nastave blokade. Zasad sistemu ne uspijevaju taktike ni štapa ni šargarepe.

Gledamo scene u kojima đaci iz novosadske gimnazije Jovan Jovanović Zmaj zabranjuju direktoru ulazak u školu, zbog njegovog poltronskog izvinjenja premijeru. Najstariji skupljaju pomoć, poljoprivrednici se pridružuju. Studenti:kinje sa Filozofskog fakulteta u Beogradu organizuju humanitarni bazar za pomoć djeci iz Svratišta. Krugovi podrške se na taj način spontano šire i van prostora fakulteta i škola.

Plenumi se organizuju na anarhosindikalistički način, horizontalno kroz timove koji vode računa o različitim aspektima zajedničkog prostora i potreba blokade, od hrane i grijanja do kulturnih sadržaja.

Sve izgleda kao školski primjer radikalne promjene odozdo. Međugeneracijska, međusektorska, opštedruštvena solidarnost ponovo postaju dio političkog diskursa. Nakon decenija neoliberalnog uništavanja društvenosti, čini se da se organski počinju rehabilitovati socijalističke borbene prakse. I ma šta da budu rezultati blokada, ono što je već sada svima jasno jeste da je ponovo došlo vrijeme za kreiranje novih kultura pobune. Još jedna teška i tragična, 2024. godina, nije mogla imati bolji završetak. ◆

Кухарица и Кувар

Приручник-водич за студентску блокаду није рецепт за бескрајну фестивализацију штрајка него конструктиван организацијски алат који, како потврђује и реакција Ане Брнабић, председнице Скупштине Србије, снажно дјелује на аутократске тенденције у друштву

Био је 11. просинца 2024. кад је председница Скупштине Србије Ана Брнабић окупљеним новинарима у Скупштини изјавила: 'Није битан број (студената у блокади), да постоји и један који жели да разговара, ја бих разговарала. Тренутне блокаде су из неког разлога из ове 'блокадне кухарице' из Хрватске. Та 'блокадна кухарица' као пленум не постоји на нашим факултетима. Не знам са ким да разговарамо, јер немамо студентски парламент, него тај пленум који је дефинисан 'блокадном кухарицом'.'

Био је 12. просинца 2024. кад је веб издање тједника Време објавило текст: 'Шта је 'Блокадна кухарица' са којом режим повезује студентске блокаде у Србији?' Објашњење смо дочекали као пожељан медијски фластер, невин и праведан у лудници – бујици очекиване медијске артикулације режимских медија у Србији. Јер, кад председница Скупштине Србије на Твитеру вели: 'Нисам читала 'Блокадну кухарицу' па не знам шта налаже као следећи корак кад вам неко испуни захтеве?', можете бити сигурни да је таблоидна реторика вучићевог режима у медијском етеру таман направила пуни круг. Иако, није дотакла меритум. Што је, дакле, 'Блокадна кухарица' или 'анархистички приручник' како су ју, у најблажем облику дејунцијације који цитирамо, прозвали вучићевски таблоиди у Србији? Поновно, тједник Време: "Блокадна кухарица" је заправо књижица коју је крајем 2009. издао Центар за анархистичке студије у Загребу. Аутори

BLOKADNI KUVAR - recepti za uspešnu blokadu -

... ili kako su studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu zakuvali veliki studentski protest

Ко је тебе шта питао, Вучићу?

су непознати, то јест колективно је потписују студенти Филозофског факултета у Загребу. У том кратком водичу, који је цео доступан на интернету, описују се искуства организације блокада на факултетима у Хрватској током 2009, када је главни захтев било бесплатно студирање. Ту се препоручује 'пленумски модел одлучивања' који користе и студенти у Србији – али нити су то смислили Хрвати нити је то резервисано за анархисте.' Потписујемо. Ваљда не треба нагласити, али хајдемо, приручник-водич за студентску блокаду није рецепт за бескрајну фестивализацију штрајка него кон-

структиван организацијски алат који, како потврђује и реплика председнице Скупштине Србије, снажно дјелује на аутократске тенденције у друштву. Био је, наиме, травањ 2009. кад је професор емеритус, филозоф Бранко Деспот за вријеме блокаде овако рекао студентима окупљенима око његовог стола на Одсјеку за филозофију Филозофског факултета у Загребу: 'Ви под било којим условима не би смјели пристати на било какво нити одлагање, нити па видјећемо, па овако па онако. Не. Бесплатно и готово.' Изјаву професора Деспота изабрали смо као најближе-филозофјску реплику евокацији лидершипа који 11. просинца ноншалантно заступа Ана Брнабић. А историјска је чињеница да се блокада у прољеће 2009. проширила на 20 факултета диљем Хрватске. Била су 34 дана блокаде, 34 пленума, 4 сједнице Вијећа Филозофског факултета, без реакције Министарства. Статистику преписујемо с трејлера документарног филма 'Блокада' (2012.) ИГОРА БЕЗИНОВИЋА, додајући актуални фан фект (забавну чињеницу): тадашњи представник Министарства знаности којега су студенти позивали на акцију био је ДРАГАН ПРИМОРАЦ, тада ниш-користи министар а данас аспирант на предстојећим председничким изборима.

Био је дакле 11. просинац кад је спомен на 'Блокадну кухарицу' у контексту жестоке борбе студената у Србији за правду и поштење демократије, покренуо котач носталгије према тренутку боље прошлости високог образовања у Хрватској. Дојам историјске патине сватко доживљава на приватан начин, али повијесна меморија ради на коначни салдо. И точно, студентска блокада није покренула, а тешко је рећи је ли барем инспирирала шире, другачије слојеве друштва Хрватске, на промјену демократске динамике. Успјела је, ипак, у свом циљу јер високо образовање данас јест бесплатно на свим јавним свеучилиштима у Хрватској. Била је добра показна вјжба и студентима у Босни и Херцеговини који су се 2014. борили против дивљања школарина уз слоган загребачких студената: 'Знање није роба!'. Био је, дакле, 11. просинац 2024. кад смо схватили неисплативост дубље аналогije студентских блокада 2009. у Хрватској или 2014. у БиХ, с онима актуалним у Србији. Осим! Невијеројатно успјешне 'Блокадне кухарице' и моћног слогана 'Један свијет, једна борба' под којим студенти из Загреба, Ријеке, Сарајева Љубљане и с других адреса регије оплетчетка блокаде изражавају солидарност својим колегама из Србије. Био је 18. просинац кад је студентска реплика 'Ко је тебе шта питао, Вучићу?' завладала оптимизмом повијесне атмосфере. ◆

IMPRESSUM

Godina 1 / Zagreb / petak, 27.12.2024.

KULTURNE
NOVOSTI

#004

Kulturni podlistak

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA NOVOSTI
Andrea Radak
UREDNIK KULTURNIH
NOVOSTI
Boris Postnikov
REDAKCIJA
Nada Bobičić, Kalina
Dimitrova, Ilija Đurović,
Lejla Kalamujić, Branimira
Lazarin, Jeton Neziraj,

Lujo Parežanin, Marko
Pogačar, Goran Vojnović
ILUSTRACIJA
Zoran Kardula
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor Staniš-
ljević, Tena Križanec

Kulturne Novosti financirane
su sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

LORENZO SCALCHI

Rat završava kada ljudi vide budućnost

Ideja o kreiranju alata za narativne i inkluzivne zajednice u postratnom kontekstu bivše Jugoslavije proizašla je iz aktuelnih dešavanja. Još uvek, u mnogim bivšim republikama, brojni ljudi ostaju sami sa svojim pričama iz prošlosti

TUDINA je reč na našem jeziku za koju nisam našla adekvatan prevod na italijanskom – izjavila je jedna učesnica projekta 'Casa mia / Moj dom' koji je tokom 2023. i 2024. godine realizovala italijanska nevladina organizacija Codici, u saradnji sa laboratorijom za istorijska istraživanja Lapsus u Italiji, kao i nekoliko univerziteta i istraživačkih centara iz Slovenije, Austrije i Hrvatske, a čiji je cilj bio sakupiti svedočenja, predmete i uspomene na period jedne generacije koja je doživela raspad svoje države. Fokus je bio na podsećanju na život u Jugoslaviji i na dom koji su zbog rata morali da napuste, zatim na stvaranju novog doma u tuđini, koji na neki način podseća na onaj iz prošlosti. O projektu smo razgovarali sa njegovim voditeljem LORENZOM SCALCHIJE, socijalnim istraživačem organizacije Codici.

'Moj dom' je putovanje kroz priče o migraciji i prihvatanju, trideset godina nakon raspada Jugoslavije i završetka ratova, ali ono što se desilo i dalje odjekuje u sadašnjosti. Vaš projekat na neki način postavlja pitanje kada zaista završava rat?

Da, postavlja to pitanje, ali ne daje jasan odgovor, iako predlaže metode koje imaju preciznu perspektivu. Rat završava kada ljudi vide budućnost i kada društvo stvori uslove koji tim ljudima omogućavaju da izađu iz traume koja ih je lično pogodila. Jedan od efekata rata je promena identiteta. Dakle, rat se ne završava samo kada osoba pronade ili ponovo otkrije ko je, već i kada joj se pomogne da se nosi sa promenama na dostojanstven način.

U svoje istraživanje uključili ste četiri zemlje, Hrvatsku, Nemačku, Italiju i Sloveniju, kako biste analizirali kako složeni događaji, poput ratova i prisilnih migracija, utiču na razumevanje osećaja doma. Prikupili ste priče putem individualnih i grupnih intervjua. Ko su bili učesnici, koliko ih je bilo i šta ih povezuje?

Početni narativni materijal činile su priče i sećanja prikupljena putem intervjua, kako individualnih tako i grupnih. Neki od njih čine strukturisani korpus sećanja, odnosno to su intervjui koji su snimljeni, sintetizova-

ni i analizirani, dok su drugi intervjui rađeni *ad hoc* kako bi omogućili razmenu mišljenja o specifičnim temama. Generalno, možemo reći da su to priče zahvaljujući kojima smo proizveli edukativni materijal, film, izložbe i teorijske materijale koje smo objavili na našem sajtu. To su intervjui s osobama koje su izgubile svoj dom u kontekstu ratova devedesetih, posebno u godinama između 1991. i 1995. To znači da su to ljudi koji su morali da se sele, premeste, iznenada, nasilno i protiv svoje volje. Neki od njih su emigrirali u inostranstvo, drugi su se preselili između bivših republika, dok su se treći pomerili na kraćim razdaljinama. Poslednju grupu, oko dvadesetak intervjuisanih, činile su osobe ili porodice koje su u svoje domove primile ljude koji su bežali od rata. Organizovali smo i javne događaje za prikupljanje priča; ako uključimo i ljude koji su im prisustvovali, broj učesnika iznosi oko 1.500.

Na koji način materijali koje ste proizveli mogu pomoći ljudima da se suoče sa svojim traumama?

Materijali su osmišljeni da podstaknu zajednicu da postane sposobnija za pažljivo slušanje individualnih priča, jačajući tako veze međusobnog prihvatanja i osluškivanja. U tom smislu, radili smo na onome što sociolog PAOLO JEDLOWSKI naziva narativnom zajednicom. Treba da se podsetimo da ako ljudi ne pričaju, dakle ako ne obrađuju svoje priče, to nije samo zato što nemaju reči da to urade, već i zato što nema onih koji su spremni da ih slušaju. Na tom aspektu smo najviše radili. Nismo direktno tražili od učesnika da nam prepričavaju ratne događaje, već smo ih zamolili da podele iskustvo doma koji su ponovo izgradili. To je sasvim drugačiji pristup.

Foto: Privatna arhiva

Ratna sećanja ostaju i u miru, direktno utičući na mogućnosti pomirenja. Ovaj projekat suočava ljude sa refleksijom o sećanju. Koliko je ono važno za budućnost? Najčešće osećanje među ispitanicima bila je nostalgija. Kao što mnogi istraživači ističu, nostalgija je istovremeno znak gubitka i alat za isceljenje. Ona povređuje, ali takođe pruža priliku za zaceljivanje, pripremajući teren za nove početke. Ključno je da nostalgija ima moć da oblikuje budućnost ako je podeljena i društveno prihvaćena. Sećanje je od suštinskog značaja kada se čuva i deli s drugima, jer podržava kolektivnu rekonstrukciju. Obnova osećaja pripadnosti, kako individualno tako i u zajednici, zahteva dijalog u sigurnim i gostoljubivim prostorima, gde se osećaj doma, iskorenjen i ponovo ukorenjen, može opet stvoriti i u potpunosti doživeti.

Kako nastaje 'Casa mia / Moj dom'?

Ideja o kreiranju alata za narativne i inkluzivne zajednice u postratnom kontekstu bivše Jugoslavije proizašla je iz aktuelnih dešavanja. Još uvek, u mnogim bivšim republikama, brojni ljudi ostaju sami sa svojim pričama iz prošlosti. O tome smo pisali u nezavisnom istraživanju koje smo uradili reditelj DAVOR MARINKOVIĆ, fotograf MARCO CARMIGNAN i ja. Projekat se zove 'Reznica', a realizovan je kao fotografska knjiga i kratki dokumentarni film. Prikazao je priče onih koji i posle 30 godina traže dom u sredinama u koje su emigrirali nakon ratova.

Bavili ste se i važnom temom tranzicije iz prošlosti prema novim generacijama. Na koji način ovaj projekat može biti koristan mladima u dijaspori, ali i onima na Balkanu?

Obrada prošlosti zahteva pogled u budućnost, a budućnost su mladi. U našem edukativnom kompletu nalazi se mnoštvo aktivnosti osmišljenih za podsticanje refleksije kod mladih, kako u formalnim tako i u neformalnim obrazovnim kontekstima. Komplet su kreirali svi partneri koristeći prikupljene priče, dok su dragocen završni rad uradili Documenta iz Hrvatske i Laboratorio Lapsus iz Italije.

Nacionalizmi u dijaspori i dalje su prisutni, ali se često čuje i pitanje zašto narodi bivše Jugoslavije saraduju u dijaspori, dok se u regionu međusobno mrze. Šta mislite o tome? Može li dijaspora biti model za odnose među različitim etničkim grupama na Balkanu?

Nisam u potpunosti siguran u ovu tvrdnju. Istina je da ljudi u dijaspori često osećaju veću usamljenost i potrebu za bliskošću. Međutim, ta bliskost se ne pretvara uvek u zajednicu sposobnu za međusobno narativno razumevanje i prevazilaženje granica grupnih identiteta. Po mom mišljenju, narativne zajednice funkcionišu samo ako mogu da komuniciraju i sa onim što je van njih. U dijaspori, to ne dolazi nužno samo od sebe. Zavisi od prirode formiranih grupa i od toga koliko sredina u kojoj žive podstiče takve aktivnosti. Ključni element u dijaspori su 'treći prostori'. To su mesta izvan ratnih zona iz kojih su ljudi pobjegli i ona omogućavaju ličnu i kolektivnu obradu prošlosti. Fizička i simbolička distanca od konflikata čini ta mesta posebno pogodnima za procese isceljenja i obnove. Mi postavljamo pitanje da li bi ta treća mesta, zapravo neutralni prostori za medijaciju, mogla biti stvorena ili osnažena i u državama bivše Jugoslavije. Od suštinskog je značaja zapravo identifikovanje i razvijanje takvih prostora koji bi služili za promociju dijaloga, međusobnog slušanja i rekonstrukciju zajedničkih veza. ■

ИНФОРМАТОР

Водитељ истраживања
Крешимир Вацек

Надгробни споменици на ћирилицы и латиници

У организацији Музеја Пакраца и Српског народног вијећа проведено је археолошко истраживање гробља у ненасељеним Бјелајцима

У ПРосторијама Градске књижнице Пакрац, одржана је завршна конференцију пилот-пројекта археолошких радова на касно нововјековном мјесном гробљу у насељу Бјелајци источно до Пакраца, на сјеверним обронцима Псуња. Од 15. липња до почетка просинца ове године, у организацији Музеја Града Пакраца и Српског народног вијећа, проведено је дубинско уклањање раслиња, чишћење и површинско археолошко истраживање овог значајног локалитета. На површини већој од три тисуће четворних метара, документовано је преко стотину једноставних гробних ознака, двадесетак богатих крижева те неколико камених гробница. Након многих десетљећа, свјетло дана поновно су угледали споменици изнимне љепоте и непроцјењиве културне вриједности, свјedoци богате повијести овога краја.

— Идеја се родила тијekom мог обиласка напуштених насеља у којима сам примијетила напуштена гробља с обиљем камених споменика за које сам претпоставила да могу имати велику археолошку вриједност – рекла је Мирсада Поповић Дамјановић, замјеница градоначелнице из редова српске националне мањине и координаторица истраживања.

Некад велико и богато село које је тридесетих година прошлог стољећа имало 324 становника, од 2011. је ненасељено. Де-

сет година раније, према попису из 2001. било је тек тринаест становника.

О важности пројекта, значају за локалну заједницу те плановима за будућу заштиту и презентацију говорио је водитељ истраживања КРЕШИМИР ВАЦЕК казавши да се без археолошких ископања покојника и додатне анализе не може точно утврдити старост гробља. На земљописној карти први се пут спомиње 1865., а најстарији натпис на споменику пронађен у овом истраживању датира из 1862. године.

— Био је то сложен и нетипичан пројект површинске археологије. Пошто је гробље још увијек живо, јер има и нових споменика, нисмо ископавали покојнике. Прво смо ручно добро очистили цијели терен од шипражја, а онда копали само до укопа. Оно што нам је отежало истраживање је изразита девастација настала зубом времена тијekom два стољећа па смо доста покојника нашли на самој површини. Утврдили смо различите врсте и типове споменика: камење и каменчиће, плоче и плочице те четири типа крижева различитих облика и занимљиве структуре који нам највише могу рећи о том добу. Ни један споменик није исти, али на неким видимо назнаке сличности. Пуно је споменика с натписима на ћирилицы која није класична, а има и латинице. Укупно смо пронашли 17 украшених већих споменика и стотине мањих – објаснио је Вацек. Искрпну анализу тек треба направити и то уз помоћ колега из Србије.

— Пакрацу и Славонији дали смо једно спектакуларно мјесто с посебним туристичким потенцијалом и предивним погледом на Папук и Псуњ које тек треба искористити – закључио је. Равнатељица Музеја Града Пакраца Јелена Хихлик захвалила се на подршци, финансирању, дружењу те доброј сурадњи и нагласила да је истраживањем овај тешко доступни локалитет дошао у фокус интереса јавности. — Надам се да ће сурадња пакрачког музеја, Града Пакраца и снв-а бити настављена кроз друге пројекте – закључила је равнатељица Хихлик.

■ Горан Газдек

Нови Трагови

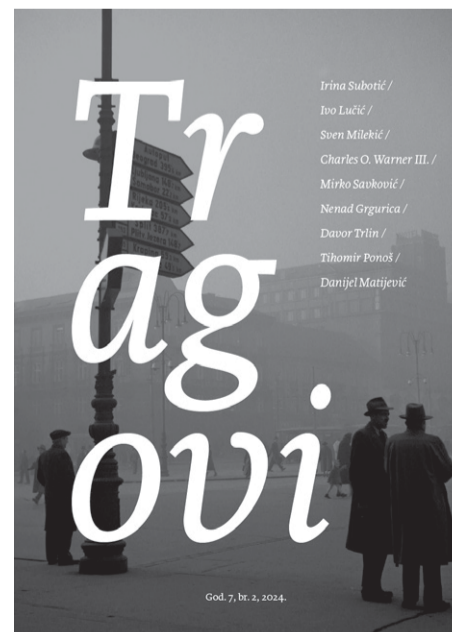
Часопис Архива Срба у Хрватској објављује седам исцрпних чланака и приказ три књиге. Број отвара чланак о породици Срба из Хрватске Плавшић

ПРОДИЦА Плавшић: документа и сећања' чланак је који отвара нови, други овогодишњи, број Трагова, часописа Архива Срба у Хрватској. Ауторица ИРИНА СУВОТИЋ с Универзитета у Новом Саду прати животе и дјеловање истакнутих чланова српске породице Плавшић из Хрватске, од прве половине 19. до 21. стољећа. Обитељ је била покретач многих дјелатности (индустрије, банкарства, туризма, знаности) у Хрватској, Југославији па и на Сицилији. Њихове различите, често трагичне судбине, одраз су турбулентних збивања која су обиљежила 20. стољеће те су довела и до egzистенцијалних крахова.

Карстолог и новинар Иво Лучић објавио је чланак 'Стварно мислим да је дош'о крај. Баш оно крај' о трансхуманом сточарству на Хумском путу у 21. стољећу. Такво је сточарство миленијима обликовало повијест између медитеранске обале и планина у залеђу, а уз источну обалу Јадрана углавном је ишчезло. Од 2020. до 2022. проведена су истраживања сезонског сточарства на Хумском путу којег данас одржавају искључиво припадници српске егничке заједнице. Иако је јасно да је такав узгој стоке потребан и пожељан, бројке указују да му пријети нестајање. На Зеленгори и Моранама је прије стотину година пасло 60.000 оваца, а прије двије године 10.000. Аутор упозорава и на посвемашњи недостатак подршке сточарским политикама.

Свен Милекић на Средњоевропског свеучилишта објавио је чланак 'Против 'изједначавања жртве и агресора': ставови удруга хрватских ветерана према Србима'. Аутор анализира реторику и активност ве-

Трагови година седма, број два

теранских удруга, на темељу медија и архивске документације удруга и државних институција, како би се показало да су ветерани у знатној мјери учинковито блокирали српску мањину у слободном остваривању права и слобода у поратном раздобљу.

О ветеранима је у чланку 'Подријетло ратног ветерана: Сукоби, сродности и (повно) слагања транснационалних идентитета у постјугославенском простору' писао и Чарлс О. Ворнер ии. са Свеучилишта у Леувену. Аутор, уз остало, истиче да побољшана разумијевања послјератних односа ветерана могу утјецати на судјеловање у подручјима као што су активизми сјећања и изградња на простору бивше Југославије и шире.

Теми УНТАЕС-а посветио се МИРКО САВКОВИЋ са Свеучилишта Лудвиг-Максимијан из Минхена у чланку 'Потенцијали и ограничења искуства УНТАЕС-а у контексту пројекције хрватске меке моћи при рјешавању међународних сукоба'. Хрватска је 2020. први пут обиљежила Дан мирне реинтеграције хрватског Подунавља као спомендан. Амбицију да се искуство мирне реинтеграције подијели с другим државама, посебно Украјином, не прате стратешко планирање и активности. Хрватска би у подјелу искуства УНТАЕС-а морала укључити и организације српске националне мањине које су тада настале и на које је мирна реинтеграција имала најдубљи утјецај. НЕНАД ГРГУРИЦА писао је о царинским испоставама на граници Хрватске и Србије од 1991. до 1999. године, а ДАВОР ТРЛИН о Етнизацији уставног права Босне и Херцеговине као продукта односа три политичка реалитета.

Објављени су прикази књиге 'Опћина Црквени Бок у Другом свјетском рату – студија случаја геноцида на Србима у НДХ' МИЛАНА РАДАНОВИЋА, 'Видимо се сутра – сјећања на догађаје у Пакрацу 1990. – 1991. године' ЧЕДОМИРА БОЈЧИЋА и 'Why Humans Fight? The Social Dynamics of Close-Range Violence' СИНИШЕ МАЛЕШЕВИЋА. Цијели број доступан је на Хрчку на веб адреси <https://hrcak.srce.hr/broj/25104>.

■ Новости

Значка за Дејану

Председницу Удружења Ђорђе Оцић из Даља Културно-просветна заједница Србије наградила је признањем

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА заједница Републике Србије, у сарадњи с Министарством спољних послова, а под покровитељством Министарства културе Републике Србије, ове године је 49. пут доделила Златну значку и повељу, истакнуто државно признање за допринос у развоју културе. Међу овогодишњим лауреатима била је и др. ДЕЈАНА ОЦИЋ, рођена Београђанка, која је последњу деценију своје стваралаштво усмерила и на завичај свог оца, књижев-

Велико признање
– Дејана Оцић

ника Ђорђа Оцића и својих предака пореклом из Даља. Признање за предан и дуготрајан рад и стваралачки допринос у ширењу културе на друга подручја, уручено јој је поводом Дана победе у Великом рату, у Народном позоришту Србије. Значајно јој је из неколико разлога.

— Лепо је образложено, дискретно је, а опет толико значајно и казује много – оценила је награду Оцићева. Иако по опредељењу и занимању, у култури и образовању делује на подручју Републике Србије, последњих година своје деловање проширила је на исток Хрватске, односно подручје које је њен отац назвао Ердабово, а обухвата простор Ердуга, Даља, Борова и Вуковара.

— Идеја је да традиција не буде само присећање на неку прошлост и прекривена велом прашине, него нешто што на свој начин, преобликовано и усклађено са естетиком и савременим вредностима, може да буде актуелно и модерно – нагласила је Оцићева. Сви садржаји повезани су са културом из Србије, али истовремено повезују Србе с осталим заједницама у Хрватској.

Пре пет година, уз подршку пријатеља, основала је и Удружење Ђорђе Оцић, покренувши тако деловање на очувању успомене на свог оца. Удружење је својим радом на чувању успомене на књижевника али и на развоју културе, учинило да живи његова родна кућа у Даљу и да Дом Оцића постане значајно седиште културе. Да у томе успевају, показали су бројни програмски садржаји реализовани уназад неколико година.

■ Сенка Недељковић

Турнир младих

Удружење младих из Мирковаца окупило је 24 учесника на првом турниру у стоним тенису

Под покровитељством Вуковарско-сремске жупаније, Удружење младих из Мирковаца организовало је 14. децембра турнир у стоним тенису, као прву активност од оснивања. Председник Удружења БОЈАН ГРОЗДАНИЋ нагласио је важност овог спортског

догађаја, чији је првенствени циљ да анимира младе у том приградском насељу. Пријавила су се 24 играча.

— Сви су нам исказали подршку. Прикупили смо и одређена средства за организацију турнира и награде најуспешнијим учесницима – рекао је Грозданић истакавши да је циљ Удружења у наредном периоду да организује још неколико турнира, јер такви догађаји у малим срединама привлаче и највећи интерес младих. То би, најавио је Грозданић, могао да буде турнир у популарном белоту или видео игрицама. — Намера нам је да се повежено са сличним удружењима младих, која делују у другим

Срђан Јеремић
уручује признања

местима. Такво повезивање вероватно би изнедрило и сарадњу која би у будућности резултовала још неким, заједнички организованим догађајима – оптимистичан је представник младих Мирковчана.

— Вуковарско-сремска жупанија прихватила је да буде покровитељ турнира у стоним тенису, а догађај је окупио бројне учеснике и посетиоце – рекао је приликом отворања турнира, заменик жупана из реда српске заједнице СРЂАН ЈЕРЕМИЋ. Као помоћ у даљњој афирмацији младих у Мирковцима, Јеремић је најавио разговор с винковачким градоначелником, кога ће замолити да финансијски подржи рад овог удружења.

■ С. Н.

Поетично у Осијеку

Чланови и чланице Књижевне секције осјечког пододбора СКД-а Просвјета прочитали су по две песме

УНАТОЧ чињеници да се број становника Осијека српске националности смањује од пописа до пописа, јер након пописа становништва 2021. године службено их је свега 4.188, у СКД Просвјета, пододбор Осијек, својим активности-

Читање поезије

ма настоје да уз чланове, који су махом старије животне доби, привуку и младе.

Са свега педесетак чланова с плаћеним чланаринама, осјечки пододбор један је од најактивнијих у Хрватској. Уз музичку, ликовну и тамбурашку секцију најстарија и најактивнија је књижевна секција која је на заласку текуће године одржала поетску вечер. У тој су поетској вечери наступили Миленко Васиљевић Чико, водитељ Књижевне секције који је уједно и водио програм, Радојка Пишкорјанац, Наташа Цвијанчевић, Мара Јурковић и ПЕТАР МАЉБАША.

Председник осјечког пододбора Зденко ЧИКАРА истакнуо је да је по броју чланова Књижевне секције Пододбор Осијек у самом врху, ако не и најбројнији. У Пододбору је шесторо активних песника те троје малишана чија је заједничка збирка

Добитници годишњих награда 'Оазиног' волонтерског центра

поезије у припреми. Миленко Васиљевић Чико је говорио о шестогодишњем аду секције која се фокусира на објављивање самосталних књига појединих чланова те наступа песника на културним манифестацијама.

Чланови Књижевне секције до сада су објавили 21 самосталну књигу и заступљени су у преко 160 заједничких збирки. Чико је истакнуо и да Наташа Цвијанчевић припрема издавање две књиге. Присутни песници прочитали су по две своје песме. Иако је осјечки пододбор СКД Просвјета један од ријетких пододбора с властитим простором, двособним станом у старијој згради који је успешно адаптиран за њихове потребе, веће и захтевније програме одржавају у дворани данашње СПЦ и црквене општине Осијек те недавно отвореном Српском културном центру у граду на Драви па је за очекивати још већи број програма у надалазећој години јер жеље и ентузијазма им не недостаје.

■ Зоран Поповић

Ватрогасци – најволонтери

Ове године све добитнике признања номинирала су барањска добровољна ватрогасна друштва

ПОВОДОМ Међународног дана волонтера, 'Оазин' волонтерски центар из Белог Манастира, девету годину заредом организирао је свечану додјелу годишње награде и признања заслужним волонтерима с подручја. Догађање је омогућено кроз програм 'Волонтирати?' Министарства рада, мировинскога састава, обитељи и социјалне политике, а дијелом је финансирано кроз покровитељство Града Белог Манастира те потпомогнуто донацијом Локалне акцијске групе Барања. Овогодишњи добитник 'Награде волонтер године' је Душан УЗЕЛАЦ, члан двд-а Бели Манастир, док су добитници 'Признања за волонтерски ангажман у 2024. години' МАРКО МУРКОВИЋ, члан и предсједник двд-а Петловац, те БРАНКО ВУК, члан двд-а Каранац. Ове године по први пут додијелене су и двије 'Захвалнице

за волонтерски ангажман у 2024. години' заслужним волонтеркама КРИСТИНИ ЈАЛШОВЕЦ из двд-а Петловац и ГАБРИЈЕЛИ ТРЕСТЕЊАК из двд-а Каранац.

Предсједник беломанастирског Градског вијећа ИГОР ПАВЕЛИЋ и 'Оазине' активисте уручили су добитницима признања и пригодне скулптуре, а добитницима букете цвијећа те још свима поклон-пакете у којима је био, као поклон ЛАГ-а Барања, и примјерак недавно поновно објављеног путописа 'Барања' пок. професора МИРКА ХУЊАДИЈА.

Ове године све добитнике номинирала су барањска добровољна ватрогасна друштва, из чега се може закључити да ватрогасци имају највише организованог и евидентираниог волонтерског рада. А Душан Узелац, овогодишњи барањски најволонтер, како је речено на додјели, особа је која својом марљивошћу и несебичним радом у свим ватрогасним акцијама, као и у раду с младима, служи за примјер. Иако је по годинама и по чланству у беломана-

ИНФОРМАТОР

настирском двд-у један од старијих, он је још увијек један од најактивнијих чланова па је стога и награђиван више пута разним наградама попут ватрогасне споменице, брончане ватрогасне пламенице, брончане ватрогасне медаље и другима. Његови волонтерски сати се не броје, кажу у двд-у, јер их даје од срца.

■ Јован Недић

Обнова Св. Николаја

Санација кровашта цркве у Војаквачком Осијеку, која потјече из 1763. године

У Војаквачком Осијеку код Крижеваца недавно је започела дуго очекивана обнова кровашта на православној цркви Св. Николаја. Санација дотрајалог кровашта изводи предузеће Кровопокривач Лукач д.о.о. Финансирање овог пројекта у износу од преко 13.000 евра

Радови на храму

обезбиједило је Министарство културе Републике Хрватске из програма заштите и очување непокретних културних добара Споменута црква налази се у војаквачкој парохији и једна је од најстаријих у поткалничким крајишким крајевима. Задњи пут обновљена је давне 1974. године заслугом тадашњег пароха Чедо Смољановића те новчаним донацијама групе арапских студената и добровољним радом самих мјештана. Изграђена је 1763. године на мјесту пријашње дрвене цркве из 15. вијека за које се сачувало мјесно предање како ју је подигла српска кнегиња КАТАРИНА БРАНКОВИЋ КАНТАКУЗИНА. Кроз вишевековну историју, преживјела је многе недаће и дијелила трагичну судбину својих православних вјерника. Најтежи период, сасвим сигурно, био је Други свјетски рат када је оштећена од усташких власти.

— Обнова је заслуга бившег пароха Ђорђа Филиповића. Годинама се тражила обнова јер иако је црква била у функцији, она је свакодневно пропадала. Посебно је велики проблем било старо кроваште које је чак и прокишњавало па тако угрожавало и унутрашњост. Надам се да ће обнова бити проширена на комплетни објект. Задовољан сам и што се ове године кренуло у санацију иконостаса – рекао је Миладин

Витановић, предсједник Мјесног одбора Војаквачки Осијек.

■ З. Витановић

О Кораћу у Карловцу

Станко Кораћ је матурирао у Карловцу, након чега је дипломирао на Филозофском факултету у Загребу

У ОРГАНИЗАЦИЈИ карловачке Градске књижнице Иван Горан Ковачић, познатог новинара и публицисте Данка Плевника те карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, у Илирској дворани књижнице, одржана је промоција недавно изишле књиге о Станку Кораћу под насловом 'Налажења Станка Кораћа – отпор институционалној асимилацији', свеучилишног професора ДУШАНА МАРИНКОВИЋА.

Промоција ове књиге одржана је неколико дана прије тога у Загребу, а о Кораћу је на загребачком Филозофском факултету одржан и симпозиј.

— Станко Кораћ је матурирао у Карловцу, након чега је дипломирао Југославистику 1956. на Филозофском факултету у Загребу, гдје је 1961. и докторирао дисертацијом о хрватском роману у доба модерне. Радио је као професор и директор на Педагошкој академији у Карловцу. Кораћ је управо у часопису Свјетло, које је до 1971. излазило као подлистак Карловачког тједника, показао припадност хрватској и српској културној баштини у мултинационалном простору Хрватске јер је својим радовима и дубоким разумијевањем хрватске књижевности, јас-

Водитељ трибине Дарко Срдновић, Душан Маринковић и Данко Плевник

но читовао своју парадигматску интеркултуралност и бикултуралност. Бавио се проучавањем хрватске и српске књижевности, а посебно књижевним радом Срба у Хрватској. Био је, као културни радник, и један од оснивача Магице Хрватске у Карловцу 1965. године – истакао је Данко Плевник.

Маринковић је говорио о дјелу, његовом настајању, Станку Кораћу као хисторичару хрватске и српске књижевности, предсједнику скд Просвјете и свим проблемима с којима се сусретао да би на

крају морао из Загреба емигрирати у Београд гдје је и 1994. године умро, али је успркос свему успио сачувати огромну имовину Просвјете у Загребу.

'Отишао сам у бројне архиве, разговарао са стотинама људи' – казао је за Новости проф. Маринковић. Схватио је негдје око 2000-тих година, додаје Маринковић, да је Кораћ био формиран као својеврсна стигматизирана персоналност у Загребу. Чак и као српски националист у Загребу. Он је на неки начин био својеврсни чувар успомене на рад скд Просвјета која је била забрањена 1972. године, напомиње Маринковић.

■ М. Цимеша

Заиграли у Тењи

Културно-уметнички програм у Тењи окупио је неколико фолклорних друштава из Славоније и Барање

У ОРГАНИЗАЦИЈИ Удружења Чуvari српског идентитета из Вуковара и Српског културно-уметничког друштва Свети Сава из Тење, у том месту је 13. децембра наступило неколико друштава у оквиру манифестације 'Заиграјмо заједно'. Поред домаћинског куд-а, допринос програму дали су Фолклорни ансамбл Чуvari традиције барањских Срба из Белог Манастира, куд Зора из Силаша, куд Слога из Вуковара, те Певачка група осјечког пододбора скд Просвјета.

— Манифестација показује да публика воли овакав вид представљања наше културе и традиције па полако постаје традиционална на овим просторима – рекао је председник Чуvara српског идентитета Драган То дић. Истакао је да је то уједно и прилика да културно-уметничка друштва и удружења, на крају године заједничким концертном покажу оно најбоље из властитих програма.

Тако су се на репертоару учесника нашле игре Срба из ових крајева, као и игре из других подручја. Уз песму и плес млађих, старијих па и ветеранских састава друштава учесника, публика је уживала у двочасовном програму. Осим плесних фолклорних тачака и занимљивих Барањских дивана, посетиоци су имали прилику да чују чланове осјечког пододбо-

Манифестација у Тењи

ра Просвјете у извођењу неколико народних песама. Програму у Тењи присуствовали су представници верског, културног и друштвено-политичког живота са истока Хрватске. Манифестација је реализована уз подршку Савета за националне мањине Републике Хрватске.

■ С. Н.

Од рока до трепа

Предсједник ријечке Просвјете Дамир Радовић одржао је предавање ученицима средње школе у Моравицама

З АДЊЕ радне и школске седмице у првом полугодишту, у Жељезничку техничку школу Моравице стигла је гласбено-едукативна посланица. Предсједник ријечке Просвјете ДАМИР РАДОВИЋ, одржао је интерактивно предавање 'Од рока 'н ролла до трап цајки' ученицима тамошње средње школе, прије свега онима који су смјештени у ученички дом у склопу школског комплекса. Радовић је кроз спотове и пјесме најпознатијих извођача различитих жанрова, од рока, рапа, хип-хопа преко поп гласбе до фолка и трапа, приказао како се мијењала поп култура у музичком смислу у задњих осамдесетак година, односно од 1950-тих до данас. Закључак који је извео заједно с ученицима јесте да је сваки нови музички вал и нови најпопуларнији жанр био заправо напреднија верзија прошлог, уз додатак духа народа тог доба, те оног што је у то вријеме могло привући најшире народне масе.

— На самом крају предавања чули смо и што слушају ученици, а неки од њих нагласили су да ван трендова слушају и нешто од гласбе која је била укључена у предавање, без обзира радило се о страниј или домаћој сцени – рекла нам је Наталија Докмановић. Пројект је организиран од Српског демократског форума у сарадњи са школом чија је управа, на челу с равнатељем Боровијем Докмановићем била врло сусретљива.

■ Н. Ј.

Радови у 'Аманет'

Први број Зборника радова наставника српског језика и националне групе предмета промовисан је у Вуковару

НАСТАВНИЦИ српског језика и националне групе предмета су у сарадњи са Српским културним центром (СКЦ) из Вуковара излазак Зборника радова под називом 'Аманет', а прво издање представљено је у простору издавача 11. Децембра. Зборник се ба-

Промоција Зборника

ви стручним, научним и културним темама из сфере образовања. О мотивима за покретање зборника на промоцији је говорила уредница, професорка српског језика и књижевности ЉИЉАНА БАЈАЦ НИКОЛИЋ.

— Идеја за покретање зборника проистекла је на стручном скупу наставника српског језика у Српском културном центру на којем се разговарало и о могућој сарадњи наставника с том установом у култури. Предложено је покретање зборника, тим више јер су наставници, који предају српски језик и националну групу предмета увек некако усамљени и у заостатку за већином учесника у образовном систему у Републици Хрватској. Позвали смо, првенствено наставнике српског језика, а онда и наставнике националне групе предмета, да нам се придруже својим радом, било стручним, научним, методичким или поетским – присетила се идеје уредница Аманета. На позив се одазвало неколико наставника, па је тако у првом издању Зборник објављено осам радова и једна песма. Аутори, који су предали радове за први број били су Весна Вујић, Данијела Атлагић, Слађана Миљешић Ђићић, Данијела Радонић, Маја Танасић, Данка Којчиновић, Јелица Липовац Дудаш, Слободан Сеферовић и Александар Ковачевић. — План је да Зборник излази сваког месеца и да током будућег периода пружимо прилику свима заинтересованима да у њему поделе своје радове. Поредани су према одређеној хронологији, од народне књижевности, романтизма до граматичких тема – поручила је професорка Бајаци Николић, која је и сама дала допринос првом броју, пишући о Андрићевим романима.

■ С. Недељковић

Свети Никола у Пакрацу

Српска слава уврштена је у нематеријалну баштину УНЕСКО-а као духовно наслеђе

У ГРАДСКОЈ вијећници у Пакрацу, уз много дјечје радости, 17. децембра изведен је програм поводом обиљежавања Светог Николе који су организирале српске организације и мањинско вијеће у том граду.

— Српска слава уврштена је у нематеријалну баштину унеско-а као духовно наслеђе и духовно богатство нашег народа гдје год на земаљском шару били. Славимо све светитеље, али се највише слави Свети Никола, али како народ каже, пола их слави, а друга половина одлази на славу – рекао је, освештајући славски колач, парох пакрачки Игор Карановић. У поздравном говору Далибор Харамбашић, један од водитеља радионица снв-овог Програма плус, подсетио је да у оквиру тог програма покренутог прије годину дана постоје хорска и едукативно креативна радионица.

Програм у Пакрацу

— У оквиру хорске дјеца уче традиционалне српске пјесме и онда с њима наступамо на различитим манифестацијама, а у оквиру едукативно креативне бавимо се српском књижевношћу, хириличним писмом и ликовном умјетношћу па тако на ненаметљив начин учимо о српској култури. Тренутно је у Програму плус укључено деветоро ученика узраста од другог до осмог разреда – рекао је и позвао родитеље да упишу своју дјецу у споменуте активности у циљу учења игре и фолклора.

— Дјеца у Програму плус су хероји јер током године уче и раде како би вам представила што су научила – рекао је пожешко-славонски дојупан Никола Ивановић, захваливши на помоћи снв-у, сдсс-у и Просвјети који су осигурали средства и осигурали пријевоз за полазнике који живе по удаљенијим селима.

— Најбитније је да уче о српској заједници, о већинском народу и цјелокупној историји Пакраца, Липика и овог дијела Славоније – истакнуо је, најављујући наставак рада с дјецом 11. јануара, одмах након Божића, с представом коју ће извести градско позориште 'Јазавац' из Бањалуке. Присутне је поздравила и саборска заступница Драгана Јецков, истичући значење дјечје активности у Просвјети и Програму плус. Након пјевања, рецитација и фолклора које су извели дјечја фолклорна и изворна пјевачка секција Просвјетиног подбора Пакрац – Липик, као и полазници Програма плус, слиједила је представа 'Причајмо причу заједно' коју су извели новосадски глумци Сенка Петровић и Јован Царан. Како нам је рекла Сенка Петровић, најпознатије свјетске бајке изводе се интерактивно с дјецом која су истовремено гледаоци и учесници представе заједно с глумцима.

Након представе стигао је Свети Никола, заправо Никола Ивановић у оригиналном костиму из стољећа четвртог и уз помоћ

заступнице Драгане Јецков, сисачко-мославачке дојупанице Мирјане Олуић и доградоначелнице Пакраца МИРСАДЕ ПОПОВИЋ ДАМЈАНОВИЋ, подијелио преко 80 пакетића дјеци.

■ Н. Јовановић

Богатство различитости

Изложбом народних ношњи представници мањинских већа Вуковарско-сремске жупаније приказали су традицију

У ОРГАНИЗАЦИЈИ Савеза Русина РХ и Већа русинске националне мањине Вуковарско-сремске жупаније, у одељењу Спајалица Градске библиотеке у Вуковару, 18. децембра отворена је јубиларна, пета изложба ношњи националних мањина. Свој део културне баштине, кроз приказивање ношњи показали су представници српске, украјинске, русинске, мађарске, словачке, немачке, бошњачке и албанске националне мањине. Како је истакла председница Савеза Русина ДУБРАВКА РАШЉАНИН, била је то прилика да националне мањине још једном укажу на богатство своје културе и традиције.

— У богатству једне традиционалне културе, народна одећа је изузетно битна одредница. Одувек је начин облачења говорио о статусу и положају особа, које су их носиле. Овакве ношње су данас од непроцењиве вредности, јер их је тешко направити због недостатка материјала који се више не производе и користе, а рестаурација је још тежа, јер недостаје стручњака, а и сам поступак је доста скуп. Свака ношња је различита, а овако заједно представљају изузетно богатство краја у којем живимо – поручила је Рашљанин. Представници српске националне мањине, лутке су ове године обукли у мушку и женску српску ношњу западне Славоније. За то се потрудила Милица Шарчевић Туњић из Већа српске националне мањине Вуковарско-сремске жупаније.

— На момку су бела кошуља и гаће те јелек. Око струка је појас, исткан у бојама тробојке. На глави је шубара, а на ногама чизме. Женска ношња описује млађу особу која носи оплећак, подсукњу, плисирану белу сукњу, прегачу, преко рамена је марама. Она која би долазила из имућније породице, око врата би носила дукате – рекла је Шарчевић Туњић описујући ношњу Срба западне Славоније. Изложба народних ношњи националних мањина биће у Градској библиотеци постављена до 8. јануара.

■ С. Н.

Stogodnjak (770)

27. 12. 1924. – 3. 1. 1925: уз boravak краља и njegove pratnje у Skoplju, novine objavljuju mnoštvo članaka, a među njima највише оних који govore о 'privrednim pitanjima i ostalim potrebama južne Srbije...' Kralju су tom prilikom podastri i brojni podaci о naseljavanju toga područja gdje је 'dosad naseljeno 5390 porodica, od kojih najveći dio ove godine. Najviše је naseljeno Srbijanaca i Crnogoraca, pa onda Ličana, Vojvodana, Bosanaca i Dalmatinaca. Ima nešto Hrvata i Slovenaca. Po krajevima najbolji rezultat је postignut u kosovskom kraju, čije су kolonije najbolje uspjele, zatim u kumanovskom, bregalničkom, metohijskom, skopskom, tikveškom i pilepskom kraju. Dosad је za naseljavanje tih krajeva utrošeno više od 67 milijuna dinara...' Kralj се posebno zanimalo за prošlost Skoplja, pa mu је – specijalno за tu priliku – predstavljen stari, legendarni Skopljanac Hadži-Ristić, један od najboljih poznavalaca toga grada.

* tko је u Zagrebu већи pobornik raznih sportskih priredaba, koncerata, filmskih predstava, kazališta i drugih zabavnih događaja – žene или мушкарци? 'Pređete ли pogledom по redovima sjedala u dvoranama kinematografa, kazališta или оних u kojima се priređuju koncerti, vidjet ćete – s rijetkom iznimkom – žene као većinu. Štoviše, broj муških gledalaca на filmskim projekcijama drastično је pao... Predimo sada на koncerte: tu су oba spola nekako podijeljena, katkada мушкарци су u plusu. Međutim, taj plus brzo nestane ako koncerti imaju senzacionalni или društveni karakter – tu žene prednjače. Muzeje и izložbe posjećuju više мушкарци nego žene. U kazalištu је omjer различit: prikazuje ли se drama tu је odnos 5:1 u korist žena, a kod opera је 1:1. One uživaju u raspoloženjima, dok ignoriraju kojekakve strke по ulicama. Sportske ih priredbe također mnogo не zanimaju, па је tu omjer 10:1 u korist мушкарaca, dok је u zimskim mjesecima taj omjer još izraženiji – čak 20:1 за мушкарce. Međutim, klizanje и skijanje их jako zanima, али samo ako су u njih izravno uključene...

* tajna ljubavne drame iz beogradske Birčaninove ulice 6 odnesena је u grob! Један od njezinih aktera, preživjeli američki vicekonzul Harry Dayton, umro је, naime, u beogradskoj bolnici od teške ozljede mozga. Tako је ostala zagonetka što се stvarno dogodilo toga jutra između njega и njegove ljubavnice Anne Uzuniatis iz Litve. Liječnici који су ga pokušavali spasiti ispričali су novinarima да је Dayton cijelo vrijeme bio u bunilu и да је pritom neprestano ponavljao: 'Gdje si...? To ti не vrijedi...! Čuti, не viči...' Policija је izjavila да postoje neki tragovi који ukazuju да се ipak nije sve dogodilo onako kako је to u prvi mah iskazao Dayton. Po njima, Anna је prva ispalila hitac на Daytona и teško ga ranila, nakon čega joj је on oteo revolver и na mjestu је ubio, poslije čega је sve inscenirao kao да је riječ о njezinu samoubojstvu.

■ Đorđe Ličina

Опасне улице

Недавни инцидент у којем су у блокади прометнице тешко озлијеђени чланови Београдске филхармоније упућује на опасност од ескалације сукоба. Власти су одлучиле продужити зимски распуст и тако ограничити судјеловање ученика у демонстрацијама

Журио сам да на вријеме попијем лијек и зато сам аутом пробио просвједничку блокаду. Шездесет и седмогодишњи возач из Кикинде у београдском је тужилаштву страхом за своје здравље прије петнаестак дана оправдавао што се аутомобилом залетио у просвједнике и тешко озлиједио три члана Београдске филхармоније. Није му то помогло да избјегне притвор, а у судском поступку видјет ће се хоће ли му помоћи да избјегне дугогодишњу затворску казну, али и како ће на пресуду утјецати чињеница да су све просвједничке блокаде промета на улицама незаконите и судски кажњиве, па тако и она у којој су судјеловали београдски филхармоничари.

У медијима је возач из Кикинде углавном већ осуђен као криминалац, а музичари жаљени као жртве насилног луђака. Пријеломи руку и ногу чланова Београдске филхармоније нису никоме послужили као опомена, штовише, додатно су размахали просвједничко блокирање улица дијелом Србије, али и нова њихова насилна пробијања. Вјеројатно је питање времена кад ће се у сразу зајатурних просвједника и лабилних и насилних возача догодити и тежи инциденти од ломова костију.

Но и у случају инцидента са смртним посљедицама веће су шансе да просвједи постану још масовнији и насилнији, него да утихну и замру.

Такав закључак сугерирају и реакције на одлуку Владе Србије да за четири дана продужи зимски распуст у свим основним и средњим школама, односно да у свим школама у Србији распуст траје од 24. просинца до 19. сјечња. Ранијим одлукама 24. просинца је због божићних празника распуст требао започети само у Војводини, а у остатку Србије 27. просинца. Војвођански ученици добили су додатна четири дана одмора у сјечњу, а у остатку Србије у просинцу. Министарства просвјете Славица Ђукић Дејановић између осталог је у образложењу одлуке о продужењу распуста поручила да она има за циљ да очува здравље, безбедност и добробит свих ученика у образовном процесу јер 'законским правима запослених, блокадама појединих школа од стране групе ученика, као и обуставама рада од стране синдиката, дошло је до одређеног пада квалитета образовно-васпитног рада, уз озбиљно угрожавање безбедности ученика'.

На одлуку о продужењу зимског распуста одмах су паљбу осули просвједни синдикати који су досад у школама орга-

низирани штрајкове упозорења, добар дио просвједних радника и школских управа, али и родитеља, а поготово сви они који подржавају просвједне студентске и ученичке блокаде факултета и школа на којима се тражи кажњавање свих криваца за смрт 15 људи при урушавању надстрешнице за жељезничкој станици у Новом Саду. Ранији почетак и продужење распуста за њих је 'покушај гушења протеста јер су многе школе и факултети у блокади' те 'довођење у питање права на протест ученика средњих школа'.

Власт у Србији и не крије да дуљим зимским распустом покушава одузети могућност средњошколцима да за вријеме наставе судјелују у просвједним блокадама које на факултетима и на улици предводе студенти. Но чак и ако се притом лицемјерно позива на 'угрожену безбедност ученика', родитељи ученика и просвједни радници барем би се на тренутак могли замислити и упитати се има ли у томе зрно соли, односно могу ли њихова дјеца и ученици доиста бити угрожени док судјелују у блокадама, понајприје онима којима се блокира промет на улицама. Поготово откако се залијетање аутомобила, али и масовна убојства ученика и младих више не догађају тамо далеко, него су постали српска збиља.

С друге стране, најгласнији заговорници студентских и других блокада све отвореније говоре да су садашње блокаде тек увод у остварење коначног циља – рушење власти Вучићевих напредњака. У разговору за Данас, примјерице, професор београдског Филозофског факултета Огњен Радоњић све одлуке актуалне српске власти своди на тврдњу да је 'њихов главни задатак да до краја истерају Експо и пратеће пројекте како би додатно напунили своје џепове и у међувремену испунили своје обавезе према Западу који их и даље подржава. Није случајно у игру ушла претња санкција нис-у, нити су Рафали случајно купљени.' Радоњић потом наставља: 'Зато се и потеже за очајничким мерама, као што је скраћивање школске године за основце и средњошколце. Али такве одлуке рађају и одговоре који проширују мобилизацију грађанске непослушности попут одлуке Ђака 14. гимназије да наставе са школском годином и претпостављам да ће им се у томе придружити и друге школе.'

Иако је, међутим, 'ситуација врло тешка и јасно је да ће се ова власт својих полуга моћи држати канцама ако треба', професор Радоњић не зазира од фронталног сукоба јер каже: 'Стога је кључно да се мобилизација прошири јер студенти и њихови професори не могу сами. Ту и лежи проблем за власт јер се покрет отпора проширио на средње школе, просветаре и пољопривреднике. Сада је на том пољу важно успоставити блиску и координисану комуникацију како би се мобилизација проширила и на друге друштвене групе. Дакле, књига и мотика су на добром путу, али нам је и даље потребна кука. Студенти иду у добром смеру, добро размисљају и знају да је истрајност кључна.'

Док позива 'куку' да се придружи 'књизи и мотици', професор Радоњић се не пита чија ће мајка закукати кад се и ако се на српским улицама догоде масовни сукоби. Неће се питати све док мечка не заигра и пред вратима заговорника смјене власти изазивањем каоса и масовних уличних сукоба. И у Хрватској су политичке елите и медији још од масовних убојстава ученика и младих у Београду и селима код Младеновца углавном подржавали организаторе и судионике масовних протуржских просвјета у Србији. Но, након убојства и рањавања ученика и њихове учитељице у загребачкој основној школи, примјерице, премијер Андреј Пленковић скрушено поручује: 'Ово што се данас догодило је јако тешко предвидјети, да ће доћи особа која има озбиљне здравствене потешкоће и да ће починити незапамћено казно дјело. Ово нитко од нас није могао ни наслутити ни замислити.'

Стојећи уз бок Пленковићу, и загребачки градоначелник и лидер странке Можемо! Томислав Томашевић одрешито је поручио да се 'ово више не смије догодити ни у Загребу ни у Хрватској', а рјешење ће, додао је, наћи заједно с Банским дворима. И то је у реду, али до јучер су Томашевић и Можемо! јавно подржавали своје београдске партнере из Зелено-лијевог фронта као једне од горљивих организатора просвјета на којима се нису тражиле само оставке најодговорнијих политичара у ресорима у којима су се догодила масовна убојства ученика и младих те новосадска трагедија, него и смјена комплетне власти мимо и унаточ резултатима избора. Занимљиво ће бити видјети хоће ли београдски Зелено-лијеви фронт подржати оне у Загребу који већ сада траже да градоначелник Томашевић поднесе оставку због злочина у школи чији је оснивач Град Загреб, а Можемо! и прије избора препусти градску власт опозицији. ■

Студенти Београдског свеучилишта блокирају промет у акцији 'Стој, Србија' (Фото: Р.З./ATAImages/PIXSELL)

Све је тешко кад си млад

Кредитне погодности у Републици Српској резервисане су за младе брачне парове, а нису примјенљиве за самце, ванбрачне и истосполне заједнице. У запошљавању постоји низ препрека за младе који желе да се баве предузетничком дјелатношћу и самосталним занимањима

КАДА бисте у овом тренутку издвајали мјесечно око 360 еура за стамбени кредит за 60 квадрата у бањалучком градском насељу, отплатили бисте га за 30 година. За 85 хиљада еура позајмице банке ће тражити још 80 хиљада еура камате. Повољније услове за враћање позајмице дат ће Инвестиционо-развојна банка Републике Српске (ИРБ РС), која нуди кредит с максималним износом од 85 хиљада еура, мјесечни ануитет у висини половине просјечне мјесечне плате у ентитету (360 еура), а за тридесет година тражи укупну камату од 45 хиљада еура. Поменути опција резервисана је за младе брачне парове у доби до 30 година, није примјенљива за самце и самице, ванбрачне заједнице, ни за кохабитације које легислатива не препознаје, попут истосполних заједница. Мање повољан кредит ИРБ РС дат ће брачним паровима са вишестепеном стручне спреме и породицама са троје и више дјеце: за кредит од 85 хиљада еура, са мјесечним ануитетом од 405 еура и планом отплате од 30 година, камата ће износити 62 хиљаде еура. Погодности за младе који не желе бити у браку, за младе који тренутно немају дјеце, за младе који желе живјети самостално, па и за младе који су тренутно без посла, још увијек не постоје. На питање како да се добије стамбени кредит у случају кад се обоје супружника на бироу за запошљавање, ИРБ РС има следећи одговор: 'Подносилац захтјева за кредит мора бити кредитно способан, што значи да мора остваривати редован и стабилан мјесечни приход чији је износ довољан за сервисирање обавеза по кредиту.'

С једне стране, од 2008. па до марта ове године додијелено је преко 5.000 субвенција за отплату каматне стопе, за што је издвојено преко 20 милиона конвертибилних марака из буџета Републике Српске. С друге стране, то не значи ништа за младе који још увијек не планирају породицу, младе који желе живјети самостално и

Цијене високе, а кредити неповољни и мало коме доступни – Бања Лука (Фото: Дејан Ракића/PIXSELL)

истосполне заједнице које планирају породицу, али им то закон не дозвољава под истим условима које имају и хетеросексуалне заједнице. Представнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине одобрио је недавно приједлог измјена закона о порезу на додату вриједност, према коме би купци новоградње имали право на поврат пдв-а у износу од 17 посто уколико им је то прва некретнина. Чак и уз ту олакшицу, куповина прве некретнине остаје само сан за ширу групу људи који су запослени у Босни и Херцеговини. Не само због тога што се олакшице у смислу поврата пдв-а односе само на новоградњу која је знатно скупља, већ и због тога што је могућност запошљавања, samozapoшљавања и предузетничког дјеловања све слабија. Умјесто погодовања младима у запошљавању, ентитетски закони склонији су постављању препрека за младе који желе да се баве предузетничком дјелатношћу и самосталним занимањима. Приједлози нових измјена закона о порезу на доходак и закона о доприносима у РС траже да инжењери, програмери, новинари, умјетни-

ци, адвокати, нотари и рачуновође плаћају мјесечно десет посто пореза на доходак и још најмање 330 еура доприноса, умјесто досадашњих два посто пореза и 180 еура доприноса. Тако би samozaposлени у ИТ дјелатностима и у другим наведеним 'самосталним занимањима' који зараде 1.500 еура мјесечно морали платити 150 еура пореза и још 330 еура доприноса, што је скоро трећина мјесечне зараде.

'Ове измјене закона нису реформске – оне су репресивне. Умјесто да подржи ИТ сектор, који је кључан за економску будућност, законодавац га додатно оптерећује и успорава његов развој. Подсјећамо да важећи закон прописује значајно умањен обрачун основице за доприносе у више нископрофитних дјелатности са минималним платама, подстичући послодавце на одржавање дохотка запослених на понижавајућим нивоима, гдје се приход оваквих компанија најчешће своди на ми-

нимум потребан за исплату минималних плата', навели су из компаније Адриатиц Валлеу поводом приједлога закона о порезу на доходак и закона о доприносима.

ИТ заједница није се могла помирити с образложењем да су овакви приједлози начин за стимулисање привреде. 'Велике ријечи о подстицају младости, креативности и бризи о будућности, оваквим мјерама, нажалост, бивају банализоване и постају обична шала. Такође, закон предвиђа повлаштен обрачун доприноса и за упућивање радника у иностранство, прописујући обрачун основице доприноса на минималну бруто плату за ове категорије, подстичући послодавце да зарад профита вишак вриједности стварају другим привредама ван наших граница. Постављамо питање, какву поруку законодавац шаље младим предузетницима из иновативних грана привреде, или како то предлагач закона наводи 'дјелатности са високом маржом', од којих већина заснива породице управо у овом добу?' питају се из ИТ заједнице.

Као одговор ИТ заједница најавила је будуће јавне акције упозоравања јавности и друштва на штетност овакве легислативе, али и јавне акције потицања радника и радника у ИТ дјелатностима да напусте Републику Српску и потраже нови дом и ново радно окружење. Суочена с тим, извршна власт Републике Српске одлучила је да програмере и радништво у ИТ дјелатностима сматра и убудуће малим предузетницима који ће плаћати порез у висини два посто дохотка и доприносе нешто веће од 230 еура мјесечно.

Но, Министарство финансија оглушило се на молбу Друштва новинара БиХ да се и новинарима и новинаркама омогући да буду мали предузетници. Допис Друштва новинара прошао је без одговора министарства и без дискусије о њему у Скупштини, иако су министарство и Скупштина били обавијештени о овој молби. Новинари ће убудуће бити, одлуком Владе и Скупштине, у рангу с адвокатима, нотарима, рачуновођама, инжењерима, умјетницима и спортистима.

Дјелотворност подстицаја младима као обавеза извршне власти није остварена ни са усвајањем Омладинске политике Републике Српске за период 2023 – 2027. године. Према том документу, Влада Републике Српске обавезала се да ће у поменутом периоду само за развоје стартап компанија издвојити преко 30 милиона еура и да ће директна помоћ (само)запошљавању младих бити 60 милиона еура. На крају друге године примјене Омладинске политике јасно је да су то била само обећања без покрића у раду, јер већина мјера и стратегија у том периоду није реализована. Системска, континуирана подршка младим потенцијалним предузетницима за успостављање пословања, као и стварање нових радних мјеста са већим изазовима, приликама и могућностима за ангажовање и зараду, остала је мртво слово на папиру. Министарство породице, омладине и спорта и Министарство привреде и предузетништва пребацују међусобно одговорност, иако су оба министарства надлежна за провођење омладинске политике. У објашњењу документа стоји да Омладинска политика има императиван карактер, да је њена примјена кључна за останак и повратак младих у овом бх. ентитету, да је проблем мултисекторски јер изазови превазилазе могућности омладинског сектора. Ипак, поменути документ још увијек није заживио, нити постоје индиције да ће се он убудуће примјенљивати. ■

Foto: Gareth Chaney/Press
Association/PIXSELL

CLARE DALY

Evropske strukture prigrabile su ogromnu moć

Nevjerojatno je koliko su te strukture isključene iz životne stvarnosti građana Evrope. Predsjednica Komisije Ursula von der Leyen potpuno je samovoljno postupala u nizu odluka, od politike migracija do podrške Izraelu. Zato mi se čini da evropska politika postaje sve sličnija američkoj, gdje su građani uklonjeni iz demokratskih procesa, a korporativni interesi dominiraju

CLARE DALY bivša je zastupnica Irske u Evropskom parlamentu, gdje je s kolegom MICKOM WALLACEOM iz organizacije Independents 4 Change bila jedna od najartikuliranijih kritičarki evropske politike. Razgovor smo započeli pitanjem kako je u Irskoj, gdje su nedavno održani parlamentarni izbori. Očekuje se da će dvije dosad vladajuće stranke desnice ponovno formirati vladu, dok Daly nije ušla u parlament. Pitali smo je zašto se, kako su nedavno izvijestili domaći mediji, 'Hrvati masovno vraćaju iz Irske', pa nam je rekla da je kriza stanovanja uslijed privatizacije stambenog fonda toliko golema da iz Irske odlaze i njezini vlastiti građani, naročito oni mladi i obrazovani. Za neuspjeh ljevice krivi nju samu zato što je 'napustila tradicionalna polja organiziranja u zajednicama i na radnim mjestima, baveći se umjesto toga samo onim pitanjima za koja zna da će joj liberalni mediji dati prostora'.

U jednom intervjuu rekli ste da je institucionalna politika na nacionalnoj razini balon odcijepljen od realnosti, a na onoj evropskoj isto to, ali sto puta više. Opišite nam svoje petogodišnje iskustvo zastupnice u Evropskom parlamentu.

Bilo je i gore nego što smo zamišljali. Kada smo se natjecali na izborima za Evropski parlament, imali smo ideju da je ta institucija nedemokratska. Znali smo da je EU odgovorna za puno legislativne i regulativne u svim članicama, pa tako i u Irskoj, te da u pravilu nemamo priliku o tome raspravljati prije nego što bude prekasno. Otišli smo onamo da vidimo može li se išta napraviti po tom pitanju i, iskreno, bilo smo više šokirani nego što smo očekivali. Ne radi se samo o strukturnom demokratskom deficitu, o činjenici da se na funkcije imenuju ljudi koje nitko nije izabrao, o tome da je parlamentarni mandat vrlo slab i da u mnogim zemljama jako malo ljudi glasa. Ono čemu smo svjedočili u tih pet godina je svjesno grabljenje moći od strane Komisije, Vijeća i pojedinih članica EU-a te činjenica da se te članice koriste ovlastima koje zapravo nemaju a da to nitko ne pokušava spriječiti. Predsjednica Komisije URSULA VON DER LEYEN potpuno je samovoljno postupala u nizu odluka, od politike migracija do podrške Izraelu, i samostalno formulirala stavove u ime cijele EU, iako za to nema ni ovlasti ni pravne osnove. Zato mi se čini da evropska politika postaje sve sličnija američkoj, gdje su građani uklonjeni iz demokratskih procesa, a korporativni interesi dominiraju. Samo u Bruxellesu registrirano je 60 tisuća lobista, a većina su predstavnici velikih korporacija. Oni imaju novac, oni su ti koje Komisija sluša. Ondje se volja naroda ne provodi. A kada se volja naroda provodi u nekoj članici na način koji se Bruxellesu ne sviđa, ta članica biva izopćena i zgažena. Ne vjerojatno je koliko su te strukture isključene iz životne stvarnosti građana Evrope. To se donekle reflektira u izrazito niskoj izlaznosti na izbore, ali mislim da većina ljudi ne shvaća koliko je moći taj centar prigrabio od članica i koliko je to opasno.

Kupljeni zeleni

Bili ste jedna od rijetkih zastupnica i zastupnika koji su bez uvijanja kritizirali ponašanje EU-a u vezi ratova u Ukrajini i u Gazi. Politički trenutak je takav da su stranke centra najveći ratni huškači, dok protivljenje dolazi s desnice i s ljevice. Kako vidite ulogu evropskih elita u ovim ratovima, naročito zelenih?

Točno je da se sve izokrenulo naglavačke. GEORGE ORWELL vjerojatno razmišlja kako

je bio previše konzervativan kada je napisao da je rat mir, a laž istina. Prvo zeleni. Prosta je činjenica da se ne može biti ekolog a ne biti protivnik rata, to je potpuna kontradikcija. Pokret zelenih osnovan je na premisi zelenog mirotvorstva, a sada imamo situaciju da ugljični otisak vojnih djelovanja uopće nije ukalkuliran u izračune o emisijama stakleničkih plinova, iako je veći od ugljičnog otiska transporta i avijacije zajedno. Ljudima se govori da smanje letenje avionom, da manje kupuju, ali učinak vojske nitko ne spominje. Dakle, ako ste environmentalist i stalo vam je do klimatskih promjena, morate biti protiv rata. Tim je šokantnije, i mimo pitanja morala, da su najveći pobornici rata u Evropi upravo evropski zeleni. Zeleni su kupljeni i zarobljeni od vojno-industrijskog kompleksa, jednako kao i cijela Evropska unija, i krajnje udaljeni od onoga što je ostalo od međunarodnog prava. Povelja Ujedinjenih naroda zahtijeva od svih nas da djelujemo u cilju mirnog razrješenja sukoba, no umjesto toga Unija i u slučaju Ukrajine i u slučaju Palestine čini sve što može da se ti ratovi nastave. Guraju lažni narativ, pričaju o velikoj zabrinutosti za narod Ukrajine, dok u stvarnosti nisu učinili ništa da tom narodu pomognu osim što su ga osudili na godine ratovanja koje će vjerojatno završiti aranžmanom koji su mogli dobiti i na početku rata, ali bez tisuća poginulih i milijuna raseljenih. Što se tiče Palestine, stali su rame uz rame s Izraelom u kršenju međunarodnog prava, s izraelskim premijerom koji citira riječi Ursule von der Leyen kako bi opravdao svoje genocidne akcije.

Hrvatska ima jednog zastupnika zelenih u EP-u. On je glasao za to da von der Leyen ponovno bude predsjednica Komisije, govoreći da zeleni to rade kako bi spriječili koaliciju njezinih pučana s ekstremnom desnicom. Istovremeno, uputili su deklarativnu podršku pokretu koji se u Srbiji bori protiv eksploatacije litija iako ta ista Komisija, na čelu s Njemačkom, vladu Srbije pritišće da im omogući da se dočepaju tih zaliha litija.

Taj je primjer upravo simptomatičan za ulogu koju igraju zeleni političari. Mnogi su mladi ljudi 2019. na izborima za EP glasali za zelene, vjerujući da oni predstavljaju radikalan odgovor na najveću prijetnju s kojom se čovječanstvo suočava, a to su klimatske promjene. Umjesto toga, dobili su Komisiju koja je sve

Kriza koju će Trumpova vladavina izazvati u Evropi možda i nije tako loša stvar, gledati ih kako se migolje. Jer zadnjih je godina Evropa odbacila svaku natruhu neovisnosti od toga da bude američka pudlica, a cijena koju evropski građani zbog toga plaćaju je enormna

Što se tiče argumenta vašeg zastupnika da je trebalo podržati von der Leyen kako ne bi došla na vlast ekstremna desnica, po mom mišljenju ona jest ekstremna desnica

to odbacila i pritom još prigrabila novac namijenjen zaštiti okoliša i prelila ga u obranu. A najveći pobornici toga bili su upravo zeleni, koji su ljude prevarili pozvavši ih da glasaju za njih jer će im okoliš biti prioritet. Primjer koji ste dali repliciran je i u drugim članicama. Mislim da ljudi diljem Evrope očajnički žele promjenu establišmenta i da vjeruju da će to dobiti ako budu glasali za zelene, da bi se oni na kraju ispostavili najvećim promoterima tog istog sistema. Treba reći i da je i NGO sektor prilično involviran u sve to, prepun je ljudi koji započnu s dobrim namjerama, a završe tako da ih sistem kooptira. Kada su ušli u vladu, irski su zeleni bili radikalniji od evropskih zelenih, ali na nedavnim izborima u Irskoj potpuno su pometeni. U četiri godine došli su od toga da su imali 12 zastupnika u parlamentu, što im je bio rekord, do toga da imaju samo jednog. Što se tiče argumenta vašeg zastupnika da je trebalo podržati von der Leyen kako ne bi došla na vlast ekstremna desnica, po mom mišljenju ona jest ekstremna desnica. Možemo mi koristiti drugačiji naziv, a oni mogu biti lukaviji od ekstremne desnice u svojoj retorici, ali u svojim su politikama podjednako loši kao bilo koja ekstremna desnica u Evropi.

Ljevica je na posljednjim izborima osvojila veći broj mjesta nego na prethodnima. No istovremeno je više nego ikada podijeljena unutar sebe; prije nekoliko mjeseci zbog neslaganja oko rata u Ukrajini dio stranaka formirao je novu evropsku stranku ljevice. Tu je i izrazito bitan rascol u njemačkom Die Linkeu iz kojega je proizašao Savez Sahre Wagenknecht. Ima li ovakva ljevica ikakve izgleda na evropskoj razini?

S obzirom na to o koliko se nereprezentativnom tijelu radi, možda ne bismo trebali ni trošiti previše vremena na ljevicu u EP-u. Ali da, točno je da je grupa sada veća za 15-ak posto nego u prethodnom sazivu, prije svega zbog talijanskog pokreta Pet zvijezda, koji prije nije bio u grupi. No rekla bih i da je istovremeno politički slabija nego u prethodnom sazivu, a već je tada bila jako slaba. Od 40-ak ljudi možda je deset njih zaista zastupalo ljevicu, ostali bi se sasvim dobro uklopili u druge grupacije kao što su liberali, zeleni ili socijaldemokrati. Njemački primjer je prilično interesantan. Potpuno mi je jasno zašto je SAHRA WAGENKNECHT morala raskrstiti s Die Linkeom s obzirom na to da se stranka ponašala sramotno oko zaista bazičnih antiratnih pozicija. Die Linke je prije nekoliko dana izbacio jednog člana, koji je palestinskog porijekla, zbog njegovih propalestinskih stavova. Čini se da idu od lošega ka goremu. Ali postoje i druge organizacije, primjerice stranka Die Partei MARTINA SONNEBORNA koja uopće nije loša. Prilično sam sigurna da u Njemačkoj ima prostora za alternativu i općenito kada

govorimo o izgledima za budućnost mislim da je trebamo tražiti više na terenu, a manje u institucijama. Mick Wallace i ja išli smo svugdje po Evropi i u koju god bismo zemlju došli, čak i neku nominalno konzervativnu, nailazili smo na ljude koji su se s nama slagali oko mnogih stvari. Dakle, prostor za ideje je ogroman, ali te ideje u institucijama nitko ne predstavlja. Kada neka stranka ljevice uđe u EP, obično se dogodi jedna od dvije stvari: prva je da te stranke svoje izdašne financijske resurse počinju koristiti kako bi gradile organizacije u svojim zemljama i nisu istinski zainteresirane za evropsku politiku, a druga grupa su stranke koje balon vrlo brzo kooptira i kojima je u takvoj poziciji ugodno. Na ljevici praktički nema političke grupacije koja kritizira evropsku politiku s evropske razine jer generalno domaće interese stavljaju na prvo mjesto, dok s druge strane mase evropskih građana u svim članicama, pa i izvan EU-a, proživljavaju iste probleme i traže alternativu.

Rumunjska i Gruzija

Dvije najmoćnije članice EU-a, Njemačka i Francuska, nedavno su ostale bez vlade odnosno premijera, ekstremna desnica u Evropi nikada nije bila jača, a u SAD-u je na vlasti ponovno Donald Trump. Kako bi se sve to skupa moglo odraziti na evropsku politiku?

Mislim da sve što ste nabrojali svjedoči o onome o čemu smo govorili, a to je kriza demokracije, činjenica da njezina ograničenja postaju sve očiglednija. Kako se ono kaže, da izbori mogu išta promijeniti, odavno bi ih ukinuli. No sada svjedočimo situacijama gdje se ljudima onemogućava čak i da konzumiraju svoje pravo da glasaju, a kada ga i konzumiraju na način koji centri moći smatraju 'krivim', provode se različite intervencije kako bi se to 'ispravilo'. To vidimo i u Njemačkoj i Francuskoj, gdje su stvari otišle čak i ispod njihovih standarda demokracije. Što se tiče Donalda Trumpa, on je sasvim sigurno vulgarni ekstremist na mnoge načine, ali sve što on radi rade i demokrati, samo što je on pritom manje pristojan. Mislim da kriza koju će njegova vladavina izazvati u Evropi možda i nije tako loša stvar, gledati ih kako se migolje i kako im je zbog njega neugodno. Jer zadnjih je godina Evropa odbacila svaku natruhu neovisnosti od toga da bude američka pudlica, a cijena koju evropski građani zbog toga plaćaju je enormna.

Spomenuli ste 'krivo' glasanje. Svjedočili smo recentno takvim intervencijama u Gruziji i u Rumunjskoj zato što su ljudi glasali za stranku odnosno predsjednika koje EU smatra 'proruskima'.

Apsolutno je šokantno koliko se malo pozornosti daje onome što se događa u Rumunjskoj. Ondje je praktički izvršen državni udar, a o tome se gotovo uopće ne govori. Situacija u Rumunjskoj je zaista nevjerovatna, ne više ni sama činjenica da su na takav način poništeni izbori, nego što je to napravljeno tako otvoreno. Što se tiče Gruzije, bila sam ondje lani u ovo doba i potpuno mi je jasno koliko su ljudi podijeljeni i koliko ih podržava prozapadne snage. Ali isto je tako jasno da izbori nisu bili ukradeni i da se dogodila intervencija prozapadnog civilnog sektora. To je dakle smjer u kojem idemo – možete biti dio naše bande, ali morate pristati na sve što vam kažemo. Očigledno, EU nije asocijacija jednakih država, već sve više podsjeća na mafiju koja je preuzela vlast i koja će učiniti sve što može da tu vlast zadrži. ■

INTERNACIONALA

Izraelski genocid, dokumentiran

300 stranica dug izvještaj Amnesty Internationala 'Osjećaš se kao potčovjek: Izraelski genocid protiv Palestinaca u Gazi' zaključuje kako je uništenje Palestinaca izraelski cilj ili sredstvo postizanja cilja

Do 7. listopada 2024. izraelski su napadi u Gazi ubili više od 42 tisuće Palestinaca. Otprilike 60 posto čine žene i djeca, 32 posto isključivo djeca. Ranjenih je više od 97 tisuća. Stvarne brojke su veće te će se ustanoviti tek nakon otkapanja ruševinama zatrpanih tijela. Već do siječnja 2024. razoreno je ili oštećeno 62 posto svih domova u Gazi, više od 70 posto poslovne, industrijske i uslužne infrastrukture te 84 posto zgrada namijenjenih zdravstvu. Do srpnja je raseljeno 1,9 milijuna građana ili oko 90 posto stanovništva Gaze. Mnogi su bježali više no jednom, neki i desetak puta. Na sjeveru Gaze još prošle zime u četiri petine domaćinstava odrasli danima nisu jeli, zato da bi njihova djeca mogla. Uskoro su počeli jesti divlje biljke i životinjsku hranu. Do svibnja redovno nije jelo preko 90 posto trudnica i djece mlađe od dvije godine. Zbog pothranjenosti, 90-ak posto mladih od pet godina pati od zaraznih bolesti, a 70 posto od proljeva. Mnogima prijete zatajenje bubrega. 'Željela bih da nisam zatrudnjela. Bojim se za beb i osjećam se krivom', kaže jedna Palestinka. Navedeno je djelić podataka iz nedavno objavljenog opsežnog izvještaja Amnesty Internationala (AI) naslovljenog 'Osjećaš se kao potčovjek: Izraelski genocid protiv Palestinaca u Gazi'. Međunarodna organizacija je na 300 stranica analizirala djelovanje izraelskog vodstva i vojske. Riječ je o enciklopediji pakla: razmatraju se zračni i artiljerijski udari, bombe velike razorne moći koje sravnjuju čitave gusto naseljene četvrti i istrebljuju čitave obitelji, uništavanje poljoprivrednih zemljišta ključnih za preživljavanje. Agencije UN-a i stručnjaci ističu da je riječ o intenzitetu razaranja neviđenom u 21. stoljeću. Naredbe o 'evakuaciji' stanovništva u 'sigurne humanitarne zone' u praksi nisu

značile gotovo ništa: proizvoljno mijenjane iz dana u dan, zbile su stanovništvo u nekoliko sve manjih džepova. Do kolovoza je 'evakuirano' 84 posto površine Gaze. 'To je poput apokalipse. Nema čiste vode, nema zahoda, bombardiranje ne prestaje. Osjećaš se kao potčovjek', ispričao je jedan Palestinac.

Poblizje je analizirano petnaest pojedinačnih zračnih udara u kojima su ubijeni isključivo civili, njih 334, od čega 141 dijete, te intervjuirano više od dvjesto svjedoka. AI je navedena zlodjela i ukupnost izraelskih akcija – isključivanje opskrbe energijom, sprečavanje dostave hrane, humanitarne pomoći i goriva – analizirao u kontekstu međunarodnih pravnih propisa. Genocid je najizravnije definiran drugim člankom Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Taj zločin 'znači bilo koji od sljedećih djela, počinjenih s namjerom uništenja – dijelom ili u cjelini – nacionalne, etničke, rasne ili religijske grupe kao takve: a) ubijanje članova skupine, b) nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne boli članovima skupine, c) namjerno podvrgavanje skupine životnim uvjetima kojima je cilj njezino potpuno ili djelomično fizičko uništenje, d) nametanje mjera s namjerom sprečavanja rađanja unutar skupine, te e) prisilno preseljavanje djece iz skupine u drugu skupinu.' U istraživanju se AI fokusirao na prve tri odredbe. Posebna je pažnja posvećena pitanju je li Izrael postupao s izričitom 'namjerom da uništi, u cjelini ili dijelom, grupu kao takvu'. Za postojanje genocida nije dovoljna činjenica da se članove određene skupine ubija zbog pripadnosti toj skupini: nužna je specifična namjera – *dolus specialis* – kao esencijalni element genocida, kojim se on razlikuje od ostalih zločina.

AI je pregledao 102 izvještaja izraelskih vođa – njih 22 'izgleda da pozivaju na genocidna djela ili ih opravdavaju'. Preostale ili pozivaju na druge zločine protiv Palestinaca poput ekspanzije naselja, prisilnog preseljenja i neselektivnih napada, ili koriste rasistički, dehumanizirajući jezik. Među prve pripada huškanje izraelskog predsjednika IZAKA HERCOGA kako je za Hamasov napad 'odgovoran cijeli narod' te kako 'nema neuključenih civi-

la', otvoreno pismo BENJAMINA NETANJAHUA u kojem govori o 'ratu između djece svjetlosti i djece tame' te spominje biblijsku referencu na Amalečane – riječ je o plemenu za koje je starim Izraelcima zapovjedbno da ga u potpunosti unište uključujući djecu – potom morbidne izjave tadašnjeg ministra obrane JOAVA GALANTA o 'ljudskim životinjama', ministra sigurnosti ITAMARA BEN-GVIRA o tome da treba likvidirati sve koji podupiru Hamas, ministra financija BEZALELA SMOTRICHA da u Gazi 'postoji dva milijuna nacista', ministra energetike IZRAELA KACA iz kojih proizlazi kako je svrha zabrane opskrbe strujom i vodom uništenje Palestinaca, brigadnog generala JOGEVA BARA Šešeta kako 'oni nemaju budućnosti' i druge. Tu je i poznati pjevač KOBİ PEREC, koji često nastupa za vojnike pozivajući na spaljivanje Gaze. Analizirane su i 62 video i audio snimke te fotografije: na jednoj snimci grupa izraelskih vojnika pleše i pjeva 'Došao sam osvojiti Gazu... Izbrisati sjećanje na Amalek. Znamo naš slogan, nema neuključenih civila'. Na brojnim slavama uništavanje domova, religijskih i kulturnih objekata, te ispisuju grafiti 'Nakba 2023'. Do prošlog proljeća razoreno je ili oštećeno 17 sveučilišta, stotinu džamija i 21 groblje, ukupno 63 posto kulturnog nasljeđa Gaze, uključujući i nakon što je Izrael preuzeo kontrolu nad njima i gdje nije bilo očite vojne potrebe (...) Čini se da se uništavanje palestinske kulture i povijesti smatra samom svrhom i ciljem djelovanja', zaključuje izvještaj.

Pobijaju se protuargumenti da izraelske akcije 'proizlaze iz nepromišljenosti', ili da namjera nije uništenje Palestinaca, nego Hamasa te da Izrael nije mario hoće li usput uništiti i Palestine. Brojna izraelska djela počinjena su smišljeno. Druga teza zapravo znači da je uništenje Palestinaca nužno za uništenje Hamasa: ipak, 'instrumentalna namjera – uništenje Palestinaca kako bi se uništio Hamas – još je uvijek genocidna'. A nebriga za palestinske živote kao nevrijedne obzira sama po sebi je dokaz genocidne namjere – 'viđenje napadnutih kao podljudi dosljedna je značajka genocida'. Postojanje vojnih ciljeva ili samog oružanog sukoba ne isključuje genocidnu namjeru. Promatrajući izraelske akcije u cjelini, koje stanovništvo Gaze vode u polaganu smrt, AI zaključuje kako je uništenje Palestinaca ili izraelski cilj ili sredstvo postizanja vojnog cilja, čija je genocidna namjera sastavni dio. Zbog toga se ne radi 'samo' o zločinima protiv čovječnosti, koji uključuju sustavne napade na civile te se u praksi često ne razlikuju od genocida. Iz povijesnih razloga mnogi oklijevaju utvrditi postojanje izraelske genocidne namjere: taj otpor prijeci ostvarenje pravde i odgovornosti – 'ključno je prepoznati genocid kada se on događa i inzistirati na tome da rat nikada ne može biti izgovor', napominje AI. Ovim istraživanjem obuhvaćen je samo period do prošlog srpnja, otkad je Izrael još više proširio napade. Prije nekoliko dana svoj je izvještaj objavio i Human Rights Watch, zaključujući da Izrael 'čini genocidna djela' već i zbog činjenice da Gazu namjerno lišava pitke vode. Spomenuti izvještaji toliko su mučni da njihovo čitanje nagoni na povraćanje. Ne može se reći 'nismo znali'.

■ Jerko Bakotin

Rafah: čekanje masovne sahrane (Foto: Ibraheem Abu Mustafa/Reuters/PIXSELL)

KRATKO I JASNO

Tko jači, taj tlači

Bugarska i Rumunjska 1. siječnja postaju punopravne članice Schengenskog prostora. Kako bi to moglo utjecati na pitanje migracija?

Posljednjih godina sve češće svjedočimo uspostavi internih kontrola u Schengenskom području, odnosno slobodnom kretanju dobara, ali ne i osoba. Ulaskom Bugarske i Rumunjske možemo očekivati da će se granične kontrole nastaviti, a policijska suradnja prođubiti. Očekujemo da će na migrantske rute u nadolazećem razdoblju više utjecati implementacija Pakta o migracijama i azilu. Iako Schengenski zakonik garantira poštivanje ljudskih prava, ona se u praksi krše bez posljedica za odgovorne i počinitelje. Možemo očekivati još jednu hladnu i nesigurnu zimu za izbjeglice na europskim granicama.

Obje zemlje kritizirane su zbog masovnih kršenja prava migranata i tražitelja azila. Što znamo o tim postupcima?

Vijeće Europske unije je zbog političkih interesa propustilo iskoristiti pretprijetne pregovore za zaustavljanje nezakonitih i nasilnih praksi na vanjskim granicama. Umjesto toga, članice EU-a koje iščekuju ulazak u Schengen za ta se kršenja ljudskih prava tapše po ramenu. Bugarska je na zlom glasu u kontekstu *pushbackova*, nečovječnog postupanja i mučenja. U javnost su isplivali dokumenti koji ukazuju na to da je Bugarska vršila pritisak na službenike Frontexa da ignoriraju kršenja prava migranata. Iz izjave austrijskog ministra vanjskih poslova itekako je jasno da je veto na pristupanje Bugarske i Rumunjske Schengenu uklonjen upravo zbog drastičnog smanjenja nedokumentiranih ulazaka.

Na inzistiranje Austrije unutrašnje granice s Rumunjskom još će neko vrijeme ostati zatvorene, a niz članica namjerava svoje unutarnje granice i dalje kontrolirati. Što to znači za politiku azila?

Raspodjela odgovornosti i solidarnosti unutar EU-a kao i njezine temeljne vrijednosti postale su mrtvo slovo na papiru. Usvajanjem Pakta postalo je jasno da i u EU-u vlada pravilo 'tko jači, taj tlači'. Bogatije i utjecajnije članice mogu prebacivati odgovornost na siromašnije i manje utjecajne, često upravo države na vanjskim granicama. Paktom će se prođubiti odgovornost zemalja prvog ulaska izbjeglica u kontekstu Dublinske uredbe, a i u kontekstu pristupa azilu s obzirom na predviđene *pre-screening* centre, široku upotrebu graničnih procedura i detenciju na vanjskim granicama, što može uzrokovati nove *hot-spot* situacije.

■ Tena Erceg

‘Nije samo moja bitka’

U slučaju masovnog dugogodišnjeg silovanja Gisèle Pelicot sud je proglasio krivim njenog supruga i pedeset drugih muškaraca. ‘Ovo je borba za sve žrtve silovanja’, poručila je Pelicot

FRANCUSKI sud proglasio je 19. decembra DOMINIQUEA PELICOTA (72) krivim za uzastopno drogiranje i silovanje supruge GISELE PELICOT (72) tijekom gotovo čitavog desetljeća te pozivanje desetaka stranaca da siluju njezino onesviješteno tijelo u njihovom domu. Pelicot je osuđen na 20 godina zatvora, a osim što je proglašen krivim za teško silovanje supruge, kriv je i za pokušaj teškog silovanja supruge jednog od suoptuženih JEAN-PIERREA MARECHALA,

kao i za neprimjereno fotografiranje svoje kćeri CAROLINE te snaha AURORE i CELINE. Sudsko vijeće proglasilo je krivima svih pedeset optuženika u slučaju, odbacivši tvrdnje nekih od njih kako su mislili da sudjeluju u seksualnoj igri ili da su vjerovali da je Gisele Pelicot dala svoj pristanak. Većina je proglašena krivima za silovanje, dok su dvojica proglašena krivim za pokušaj silovanja, a dvojica krivim za seksualni napad. Podsjetimo, ovaj je slučaj izašao na vidjelo 2020. godine, kada je Pelicot uhvaćen dok je pokušavao fotografirati žene ispod suknji bez njihovog pristanka. Policija je tada na njegovim računalnim diskovima

Odlučnost da se stvari mijenjaju
– Gisèle Pelicot (Foto: Jack Taylor/
News Syndication/PIXSELL)

otkrila više od 20 tisuća fotografija i videa na kojima su zabilježeni jezivi zločini koje je skrivao od sada već bivše supruge. Policija vjeruje da su, dok su bili u braku, 72 muškarca dolazila u kuću Pelicotovih kako bi silovali i zlostavljali Gisèle, no nisu ih uspjeli sve identificirati. Pelicot je priznao krivnju za optužbe tijekom tromjesečnog suđenja i ispričao se obitelji. Kazao je i da su svi stranci koje je pozivao u svoju kuću znali da njegova tadašnja supruga nije bila svjesna što joj se događa.

Gisèle Pelicot odrekla se prava na anonimnost tijekom suđenja i zahtijevala da se na sudu prikažu zastrašujuće snimke serijskog zlostavljanja koje je snimio njezin bivši suprug, kazavši da se nada da će to pomoći drugim ženama da progovore. ‘Odlučila sam da se neću sramiti, nisam učinila ništa loše’, poručila je u oktobru. Suđenje je posljednjih mjeseci pokrenulo prosvjede diljem Francuske u znak potpore Gisèli, a među ostalim je potaknulo i raspravu o tome treba li ažurirati francuski zakon o silovanju, koji trenutačno ne spominje da bi seksualni odnos trebao uključivati pristanak. Iz dana u dan, Gisèle se suočavala sa svojim zlostavljačima u prepunoj sudnici, a svoje djelovanje nije htjela opisivati kao hrabrost, već je kazala da se radi o ‘odlučnosti da se stvari promijene’. Brojni građani ispred suda u Avignonu oduševljeno su dočekali presudu, ali bilo je i onih koji su naglasili da je ovo tek jedan od nužnih koraka prema korjenitim promjenama. ‘Upravo smo čuli da je Dominique Pelicot dobio 20 godina. Očekivali smo to. Od početka smatramo da to nije dovoljno, ali znamo da je to najveća kazna. Netko me prije pitao nadam li se da će se poslije ovog suditi i u drugim slučajevima žrtava obiteljskog, seksualnog, seksističkog i drugog nasilja, odgovaram da ne znam hoće li to išta promijeniti u budućnosti. Nadam se da hoće i da će na razini prava i pravde ovo biti primjer’, kazala je aktivistkinja LAURINE PESSEGUIER.

Gisele Pelicot je nakon presude ponovila da je njena glavna motivacija i nada da će ogromno zanimanje za njezin slučaj pomoći drugim ženama koje su pretrpjele seksualno zlostavljanje. ‘Ovo nije samo moja bitka, već i svih žrtava silovanja. Mislim na neprepoznate žrtve, čije priče često ostaju u sjeni, želim da znate da dijelimo istu borbu. Sada imam povjerenja u našu sposobnost da kolektivno prigrabimo budućnost u kojoj svi, žene i muškarci, mogu živjeti u skladu, s poštovanjem i uzajamnim razumijevanjem’, poručila je.

■ Ivana Perić

PERSONA NON GROATA

Foto:
Wikimedia Commons

Američki advokat STEVEN DONZIGER zamolio je odlazećeg predsjednika JOEA BIDENA za pomilovanje. Donziger je 2011. na sudu u Ekvadoru zastupao autohtono stanovništvo u procesu protiv naftnog giganta Chevron, koji je u tamošnju prirodu izlio milijune galona nafte. Donziger je izbio gotovo deset milijardi dolara odštete, no potom se suočio s valom Chevronovih protutužbi pred američkim sudovima te proveo gotovo tisuću dana u kućnom pritvoru zbog navodnog nepoštivanja suda. Pravna bitka još traje – oduzeti su mu pasoš i licenca za bavljenje pravom, a bankovni račun zamrznut. Molbu za Donzigerovog pomilovanje potpisalo je 30-ak članova Kongresa, uključujući BERNIEJA SANDERSA.

■ J. B.

ostatci ljudi ubijenih u masovnim poratnim egzekucijama novouspostavljajuće komunističke vlasti. To je ono što se u Hrvatskoj obično naziva sintagmom ‘Bleiburg i križni put’, a u Sloveniji ‘povojni poboji’. Inzistira i na tome da se pokop obavi o 80. obljetnici završetka Drugog svjetskog rata i to u Ljubljani. Posmrtni ostaci više od tri tisuće žrtava čuvaju se u garaži komunalne službe u Kočevju gdje će biti, kako se čini, dok se ne postigne dogovor o mjestu ukopa, a on nije na vidiku. Temu je glasno reaktualizirala Pirc Musar na središnjoj svečanosti slovenskog dana državnosti 24. lipnja ove godine. U svom je govoru, uz ostalo, kazala kako je ‘vrijeme da o 80. obljetnici kraja Drugog svjetskog rata dostojno pokopamo Slovenke, Slovence i druge ljude koji dosad nisu imali pravo na grob. Prestanimo prilagođavati povijest aktualnim političkim interesima! Došlo je vrijeme da budemo osjetljivi i shvatimo koliko su pravo na privatnost, vladavina prava i pravo na život u slobodnoj zemlji sastavni dio pomirenja. U ime svih dobronamjernih ljudi molim: ne odgađajmo!’ i zaključila ‘Vrijeme je, draga Slovenijo’.

Predsjednicu je podržao predsjednik SDS-a i bivši premijer JANEZ JANŠA. Zamjereno joj je da nije rekla da ih treba pokopati u Ljubljani, na groblju Žale ili Orlov vrh. To su u travnju tražili Katolička crkva u Sloveniji i četiri udruge koje se bave temom neposrednog poraća u Apelu Republici Sloveniji. Svoje mjesto u inicijativi Pirc Musar ima i PEDRO OPEKA, popularni slovenski misionar koji živi na Madagaskaru. On i predsjednica sastali su se, vrlo srdačno, u prosincu 2023. Opeka joj je tada predao pismo ‘s molbom i inicijativom za pomirenje, kako bi se našim sunarodnjacima stradanim nakon Drugog svjetskog rata vratio dobar glas’ i kako bi ih se dostojno pokopalo. Dakle, dobar glas bi trebalo vratiti, prema Opeci, i onima koji su nesumnjivo surađivali s nacistima i služili im ne žaleći počiniti s pritom i zločine.

Nedavno se u Sloveniji rasprava ponovno razgorila. Uz ostalo, i zato što je Pirc Musar na tu temu organizirala sastanak s ministrom obrane, predstavnicima Komisije za rješavanje pitanja prikrivenih grobišta, predsjednike parlamentarnih stranaka, predsjednika Slovenske biskupske konferencije i udruge koje se time bave. Predsjednica Slovenije očito želi postići široki politički konsenzus, ali se u njega zasad nikako ne uklapa ljubljanski gradonačelnik ZORAN JANKOVIĆ. On rezolutno odbija prijedlog da svi ubijeni od sredine svibnja 1945. godine budu sahranjeni u Ljubljani. Poručuje da je Ljubljana grad heroj i poštuje ‘one koji su oslobodili Ljubljanu i koji su zajedno sa svojim saveznicima pobijedili najveće zlo 20. stoljeća – fašizam, nacizam i njihove suradnike ili, jednostavno rečeno, domaće izdajnike’. Elegantno je primijetio i da je država odredila lokacije za takve ukope te da to nije Ljubljana. Glavnim gradom kao mjestom ukopa nije oduševljen ni ministar obrane BORUT SAJOVIC, skloniji je škofjoj Loki. Premijer ROBERT GOLOB diplomatski poručuje da dijalog traje i diskretno podržava ministra obrane, građani Ljubljane bi o tome mogli odlučivati na referendumu, a Pirc Musar i znatan dio desnice govori da nema političke volje da se zatvori to poglavlje povijesti.

■ Tihomir Ponoš

Kako pokopati rat

SLOVENIJA će sljedeće godine proslaviti 80. godišnjicu završetka Drugog svjetskog rata i pobjede nad fašizmom, samo još ne zna kako i što će biti središnja točka svečanog programa. Predsjednica Slovenije NATAŠA PIRC MUSAR već duže e inzistira na tome da se dostojno pokopaju posmrtni

Dva oka iste renesansne glave

Tonko Maroević i Luko Paljetak po svemu su bili suprotnost, osim po literarnom daru, pameti i znatiželji. Ipak, međusobno, funkcionirali su, tehnički, skladno poput dvije opruge ili dva zupčanika u istom satnom mehanizmu

OVOGA proljeća, 12. dneva svibnja, Zemlju je nebom zamijenio LUKO PALJETAK. Netko nesmotren, osušenom birokratskom rečenicom naučenom za kasne večernje ili rane jutarnje vijesti kazao bi kako je Pjesnik umro. A da je preminuo kazat će netko s više stila i osjećaja, izbirljiviji tkogod u snalaženju s trenutkom neočekivane i nametnute kondolijance i unekoliko vještiji s raspoloživošću upotrebe riječi. Pred Svrhom smo od godišta koje će nas uvesti u kalendar koji nosi u sebi nadnevak pete godišnjice odlaska TONKA MAROEVIĆA, najvećeg Paljetkovog prijatelja koji je, kao zadnje što je u bolesti pred smrt uspio dogotoviti, priredio obimnu knjigu njihove zajedničke korespondencije. Po stihu iz 'Ribanja i ribarskog prigovaranja' PETRA HEKTORVIĆA, Gospar joj je dao ime 'Jedan niže držeć, drugi više pojuć', a podnaslovljena je s 'Lirska, i ina korespondencija 1984. – 2020.'

Ne samo u Hrvatskoj nego i dalje po 'izgubljenom zavičaju', s naglaskom na Sloveniju (ali i Crnu Goru i BiH), svekolika je književna i ina kulturna publika znala za blisku povezanost ta dva neponovljiva erudita. Svaki od njih ponaosob, dakle ponaodvosob, bio je i *poeta doctus* i *poeta ludens*. A iz takve se naročitosti, kad se već bilo formiralo neobično intimno drugarsko pobratimstvo, i začelo lirsko dopisništvo na stotinama pisamaca

Literarni suživot na daljinu

i poglavito kartolina, što je, evo, ukoričeno baš ob 40. obljetnici početka toga njihovog neobičnog literarnog suživota na daljinu. To nisu samo duhoviti i namjerno šašavi krokiji koji se prigodničarski odašilju iz grada u kojem se netko poslom bio zatekao, već je to obiman svezak od preko 600 stranica koji sadrži i više desetaka dedikacijskih soneta, kao i inih pjesmotvora ili lirskih zapisa notiranih refleksno iz zafrkantskih pobuda ili zgodovitosti trenutka.

Utvaram si, kako bi rekao neprežaljeni MIROSLAV ĆIRO BLAŽEVIĆ, da pjesnički opus Luka Paljetka poznajem sasvim solidno i nadprosječno, na što me nagnala patološka znatiželja i hedonizam u čitanju dobre literature pa, opet riječju samoga Paljetka, mogu reći kako sam bio i 'žderač' svega napisanoga ako je to bilo dobro: od novinskog teksta na efemeridnoj pagini kakvog žurnala ili eseja u časopisu koji čitaju uglavnom samo autori prilogâ tog istog časopisa, pa do zbirke poezije, romana ili nekog publicističkog libra što u sebi sadrži okupljene napise iz neke meni drage struke... U svim tim žanrovima Luko Paljetak se ostvario i nije mi bio stran, ali pored svih tunela što ih je iskopao puntalutom i čekićem svoje čudesne kreacije, ili pak izdijelja dlijetom i blanjom zanata svojega oca parketara, nekako sam sklon vjerovati kako je on i prije doručka i nakon večere bio uvijek i samo – pjesnik. A onda je imaginarij pjesničke razvedenosti samo dalje kanalizirao u vidu literarnoga krvotoka kroz sve spektre vlastitoga književnog izraza.

Među mnoštvom njegovih nepoderivih pjesmotvora dostojnih najelitnijih i najstrožih antologija, uvijek će biti jednako mnoštvo onih ostvaraja što će izmaknuti iz trenutnoga odabira i mimoići se s kriterijima koji su nekome drugome išli u korist, bivajući mu vjetrom u leđa. Ali, Luko je toliko toga vječnošću blagoslovljenoga dobroga bio napisao, da je i među takozvanim škartom moralo biti i ostati materijala za neku sasvim preozbiljnu antologiju poezije.

Sve ovo navodim kako bih istaknuo jedan stih od kojega se ne bi očekivalo da bude ključnim ili izdvojenim, zaglavnim kameonom umjesto versa u pjesmi, trapezastim tesancem u luku arhitrava ili voltu praga nad prozorom ili vratima. Da, među tisućama stihova plebiscit arbitara svakako bi do-

nio drugačiju odluku, ali kako je i sâm Luko u svemu bio drugačiji – pa ga, evo, takvim i ovdje želim prikazati – utoliko sam spreman udovoljiti napasti moje oholosti i dovesti do u prisoj pomnje onaj jednostavan lajtmotiv iz pjesme: 'u svakom slučaju te volim'... Poet je to napisao kao i sve drugo što je napisao, tako da je prepisao iz nekog astrala posredstvom duha koji je samo njega izabrao, Luko, a u našu kolektivnu memoriju udjenuo ga je trubadur IBRICA JUSIĆ davši mu novu snagu zaodjenuvši ga u one svoje krasne note.

Ne mogu naći, niti se mogu sjetiti, ijednog stiha ili ijedne pjesme, koji bi stih ili pjesma u sebi nosili tako dubok agens same poetičnosti, i koji zapasuje široko estetsko polje poetičnosti, a da je istodobno izatkan od jednostavnih i naoko nepoetičnih i potrošenih riječi iz puke svakidašnjice. Stih 'u svakom slučaju te volim' i sve je i ništa: i ono sve što se može primijeniti na štošta, i ono ništa koje je za nehajnog, slijepog i gluhog namjernika izazov koji ne razlikuje, na primjer, šupljinu i prazninu. Šupljina je materijalni prostor ispunjen zrakom ili vakuumom, dok je praznina duhovni medij koji, usprkos

Gadajući jedan drugoga iz niza stranih gradova ili izletničkih destinacija po gradovima u kojima žive, rabili su razne adrese: naročito Luko Tonka, koji se po Zagrebu često selio, a imao je i ljetni boravak u Starome Gradu na ishodišnom mu Hvaru

naoko prisutnim ništavilom, može biti popunjen sjećanjem ili pamćenjem...

A to sjećanje i pamćenje najbolje ilustrira i ova knjiga pjesničkog ping-ponga između Luka i Tonka. Gadajući jedan drugoga iz niza stranih gradova ili izletničkih destinacija po gradovima u kojima doma žive, rabili su razne adrese: naročito Luko Tonka, koji se po Zagrebu često selio, a imao je i ljetni boravak u Starome Gradu na ishodišnom mu Hvaru. U tim su buletinima sa stihovima nerijetko uključivali kulturne referente što su se vezivali ili uz mjesto gdje je na razglednicu u svojem poštanskom uredu bio udaren štambilj, ili pak uz lokalitet na kojem je bila kuća adresa. Razlog putovanja je također prisutan, pa su im suputnici bili i SHAKESPEARE i BYRON, i MARULIĆ i DRŽIĆ, i DANTE i PREŠERN...

Znam, napišem li nešto najtočnije i najiskrenije javit će se horde roda s isukanim kljunovima u brišućem letu i stada goveda s naoštrenim rogovima u stampeđu, noseći parole s krivim prijevodom one latinske: De mortibus nihil nisi bene... Da, nije dobro da stoji kako o mrtvacima valja vazda govoriti (i misliti) 'sve najbolje', nego – 'ništa osim dobroga'... Pa ću i ocjenu o delikatnosti razlike u veličini po čojstvu između Luka i Tonka prepustiti onome koji ih je na svijet među nas i poslao, kao i svima onima koji su ih poznavali. Prijateljevao sam i s jednim i s drugim, pisali smo jedni o drugima, a poglavito me ispunjava sva ona duhovna radost i opća kuriozitađ kojom me je bio blagoslovio dobri Tonko. I ne samo mene.

Tih i pomalo plah u svojoj jednostavnosti, Tonko nije bio ni oholica ni narcis, niti je bio onaj koji bi ikoga pobijedio u zavisti i ljubomori. A posebno mi je drago što je još za života bilo potvrđivano u brojnim prilikama, posredstvom brojnih svjedoka i suradnika, kako je na Tonkovo sebedarje i obzir za svakoga iole vrijednoga pažnje – dojedan umjetnik mogao računati. Takav je bio i kao profesor na brojnim fakultetima na kojima je predavao. Do te mjere se davao drugima, stavljajući čovjeka uvijek u prvi plan, čovjeka-kreativca, da je u dobroj mjeri i sâm svrnuo pažnju s vlastitog pjesničkog djela. A njegov opus važna je gređa u konstrukciji hrvatskoga pjesništva druge polovice 20. stoljeća i prvog kvartala ovoga našega, i to baš posredstvom versa koje je napisao mimo angažmana oko sustavnog kritičkog praćenja kurentne pjesničke produkcije, saldiranja one već zaokružene ili antologiziranja u dva navrata meritornim i skrupuloznim izborima kojima je dao stručnu mjeru i trasirao čitalačku hodnju daljnog tumačenja moderne hrvatske poezije.

Ergo, Tonko je po svemu bio suprotnost Paljetku, osim po literarnom daru, pameti i znatiželji. Lukinoj oholosti pristupao je skromnošću, njegovu buku blažio je tišinom, a gosparevoj nadmenosti među nama prilagao je vlastitu neznatnost... Ipak, međusobno, funkcionirali su, tehnički, skladno poput dvije opruge ili dva zupčanika u istom satnom mehanizmu te, duhovno, kao dva oka u istoj renesansnoj glavi.

Znakovite su, ako ne i profetske i kome-morativne, i posljednje riječi koje su jedan drugome, na isteku zajedničkog života, bili uputili. Ni mjesec dana prije Tonkove parten-ce, 20. srpnja 2020. Luko završava sonet upućen njemu: 'Venga, ti prego, in queste braccia anchora!./ to nije poziv što i sad ne vrijedi./ dapače, stalno ponavljat ga treba;./ noći su slične, ali svaka zora/ drukčija je, i tko će znat što slijedi./ i što sa zemlje stiže, a što s neba.'

A Tonko šalje Luki zadnju kartolinu datiranu nedalekog 7. kolovoza:

'Bit će valjda zgođe sretne da te u Paizu sretnem.'

Neće... Tonko će četiri dana kasnije usnuti, u Paizu, u svojoj kamarici u Storemu Grodu na Foru. ■

Luko Paljetak – Tonko Maroević

**JEDAN NIŽE DRŽEĆ,
DRUGI VIŠE POJUĆ**

Lirska, i ina korespondencija
1984. – 2020.

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Listopadi Refika Ličine

PIŠE Sinan Gudžević

Treba se nadati da će se ova knjiga rasprodati. Bilo bi pravično da se rasproda. Jer je napisana iz najboljeg materijala, iz onoga što je pjesnik doživio, vidio i preživio. Jer je knjiga divna. Knjiga osjetljivog pjesnika za osjetljive duše. Himna majci. Nema joj ravna

LISTOPADI REFIKA LIČINE nisu apstraktni. Nisu ono što su aprili VLADISLAVA PETKOVIĆA DISA. (Prošli su aprili/ i mi nismo više i nećemo biti šta smo nekad bili.) April je apstraktno ime dogovorom, to jest upotrebom prihvaćeno za konkretno. A konkretno nije. April i onih jedanaest koji s njime čine godinu (među njima je i listopad, molim lijepo), ono su što veli AURELIJE AUGUSTIN za vrijeme: kad me neko pita šta je, ne znam, a kad me ne pita niko, znam šta je.

Listopadi Refika Ličine jesu drveta. Korićenje, stabla, krošnje, kore i lišće. To su, ako vjeru poklonimo ARISTOTELU, obrnuti ljudi: glave su im dolje, noge gore. Refo Ličina je rastao u Pazaru i u Šavcima, na ušću rijeke Ljucke u Rašku. Zavolio je u Šavcima drveće. To jest biljke. One su njegov svijet. Životinje su na drugom mjestu. Boji se konja. Možda mu se zbog njih nije čitao 'Pedro Paramo'. Možda.

'Listopadi' su knjiga dnevnčkih bilješki od pola septembra 2022. do kraja marta 2023. Objavljena je ove, 2024. godine u Sarajevu, urednik joj je SEMEZDIN MEHMEDINOVIĆ, izdavač Buybook. Ali kako Refo piše o listopadima! To kako on piše, u Sandžaku se kaže: da se *hakneš!* (Da se rastopiš: Na a je akcenat u hakneš, dugosilazni. Ima i glagol *hàknuti*, nije povratan, znači 'jurnuti'). Refikova džanarika ima glavu u zemlji, Refik je obrnuta džanarika sa korijenjem uvis. On je i onaj kaktus LESA IVANOVIĆA, ali s bodljama unutra okrenutim.

Potok mahala u Pazaru, gdje Refik dijeteom živi tri godine, prati ga kroz Lund u Švedskoj gdje živi već 33. godinu. U Potok mahalu su, kad je Refik bio dijete, zalazili samo milicajci, bila je na zlu glasu, puna giliptera, niknulih iz doseljene sirotinje pomiješane s onom domaćom. Refo raste u Potoku, to jest u *Potok*, to je pazarski lokativ. Iz Potok mahale je bio čovjek koji je u pazarski život uveo bendžo, Čerkez RIFAT RIFATOVIĆ. Potok mahala prati pjesnika Ličinu i u Skandinaviji. Ondje je potoku ime Höje, i pazarske džanarike, trešnje i šljive prate ga uz skandinavski potok, on ih obrezuje, njeguje i bere na parceli koju je dobio na korištenje od komune grada Lunda. On mahalom naziva i dio grada u Lundu, gdje ga je ošišao frizer, kraj škole Polhem, i zamalo mu uši odsjekao.

Roditelji Refikovi u Pazaru, majka boluje, svaki dan ga sestre i brat obavještavaju. Majka umire, on nabavlja avionsku kartu, pa juriš u Kopenhagen na aerodrom, pa odande u Zagreb, pa iz Zagreba za Sarajevo. (*Gdje smo ovo, gdje sam ovo. Na nebu sam. Letim. Da ukopam majku.*) U Sarajevu, dok čeka noćni autobus za Pazar, ulazi Refo Pazarče u slastičaru, pita imaju li *sarajevsku* baklavu, to je u Pazaru termin jak kao Zemlja, jak kao KANT (rekao bi BRANA PETROVIĆ), djevojka s keceljom mu kaže da su sve baklave sarajevske, Refo pazarsko bez majke siroče pogubljen pogubi se još više, pa iziđe. Sandžak i Sarajevo su po pitanju baklave dva kontinenta.

'Listopadi' su dnevnik, no u dnevniku ima i drugih dnevnika, i dnevnikovih dnevnika. Ima bilježaka iz sjećanja, iz šezdesetih godina: kupovina kuće u Jošanici, majka boluje

od verema pluća, ali izlazi da vidi kuću prije kupovine. Tek je četiri godine radnica, a već dvije godine plućni bolesnik u dispanzeru, no direktor HUZEIR odobrava uzornoj radnici kredit, i kupuje se ta kuća, spas za djecu. Hvala tekstilnom kombinatu Raška, 'sirotinjskoj majci'.

U pazarskom Domu omladine Refik Ličina, u jesen 1978, prisustvuje nastupu gostiju književnih Oktobarskih susreta. Jednom gostu je ime PENTTI SAARIKOSKI, dok izlazi na pozornicu djeca se s njime šegače, a kad završi svoje čitanje ('Dešava se čudo poezije') i krene prema šanku gdje je stajao, a ista ta dječurlija dovedena iz škole, šute od čuda i povijaju se ustranu 'kao žito pod otkosom'. Kraj njega, tada ima 41 godinu, u separeu sjedi 22-godišnji Refik Ličina 'samo zato što su se drugi jagmili da sjednu što bliže M. BERNER i R. ADAMOVIĆU, štimungmajstorima'. Tu će za Refika početi lepet još jedne sudbine: u Lundu će se zabaviti o prevodu Saarikoskijeve trilogije s naslovom 'Tiarnia'. To Ličina neće činiti da se okoristi od autora, autor je umro još 1983, pet godina nakon što je bio u separeu novopazarskog hotela Vrbak. Za svoga kolikog tolikog života preveo je na finski monumentalne stvari: HOMEROVU 'Odiseju' i 'Uliisa' JAMESA JOYCEA, da samo njih spomenemo.

LISTOPADI, stara i mlada stabla hrastova, bukava, breza, jasika trepetljika i jasena, vrbaci, mace, johovaci, to je svijet po kojem hoda i halijeda pjesnik Ličina. O johama čuje ono što je slušao i na obalama Ljucke, Raške i Jošanice: da su johe vile. Na trinaest mjesta spominje RILKEA, koji je boravio u zamku Borgebyju 1904, te kad prode pored raskrsnice za Lommu bilježi kako tuda lebdi duh Rilkeov. Tu je slikarka TORA VEGA HOLMSTRÖM jedan dan pravila društvo Rilkeu i, zapanjena njegovim omalovažavanjem GOETHEA, otišla od njega. Misao koju Ličina izgovara da bi Torin odlazak mogao biti iskra za Rilkeovu pjesmu o Orfeju i Euridiki (misao odmah i poriče), ako i nije dokazana, nije ni za odbaciti. Nekada smo se igrali imenom Rilke, te smo ga zvali Lirke. Prema zapisima pisca i slikara ERNSTA NORDLINDA, Rilke se bojava konja. Duh Rilkeov boravi i u Ličini.

'Listopadi' vuku misao i na Rilkeovu simbolističku pjesmu 'Jesen' (*Herbst*) napisanu dvije godine prije autorova boravka u Švedskoj. Ovakvo ju je preveo nezaboravni BRANIMIR ŽIVOJINOVIĆ:

Opada lišće, kao da iz daljina pada, uz opor i odrećan let, kao da venu sred nebeskih tmina daleke bašte.

I teška zemlja noću pada iz roja zvezda u samoću.

Svi mi padamo. Pada ruka. Pad u svakom od nas živi neizbežno.

Pa ipak Neko beskonačno nežno padanju ovom daje smer i sklad.

Refik Ličina u sarajevskoj knjižari Buybook, jula 2024. Foto: Buybook

U Refovim 'Listopadima' ima bolnih zapisa o njegovoj povremenoj potonulosti u Skandinaviji, te o povijesti te potonulosti. Ona ga je znala naći i djetinjstvu: dešavalo mu se da sveže vesvesu, mrkosvijet, *damaricu* pa u zagradi navodi: djetinja psihoza. Ta potonulost se izražava sandžačkom riječju *uhiljenost* bolje nego ikom drugom. Na tu pazarsku boljku i boravak u bolnici Refika podsjeća u Švedskoj miris iz biblioteke Väster, u kojoj je radio: 'Kad bih s paketima knjiga krenuo onamo i kad bi me zapahnuo miris iz tamošnje kuhinje, sjetio bih se pazarske bolnice, bolničkih hodnika koji bi se napunili mojom vriskom iza svake majčine posjete.'

Treba se nadati da će se ova knjiga rasprodati. Bilo bi pravično da se rasproda. Jer je napisana iz najboljeg materijala, iz onoga što je pjesnik doživio, vidio i preživio. Jer je knjiga divna. Knjiga osjetljivog pjesnika za osjetljive duše. Himna majci. Nema joj ravna. Kad se bude rasprodalo ovo izdanje, ja ću zamoliti Refika da u drugom ispravi samo jedan propust, jedan jedini. Da rijeku Ljucku, kraj koje je rastao, ne piše *Ljudska*. To je jedini ustupak koji je načinio onima što iz daljine imenuju naše stvari. Rijeka Ljucka nije *Ljudska*, no je Ljucka, to zna i Refik, i bolje od mene, rastao je uz ušće Ljucke u Rašku. Neko je jednom prelomio preko koljena, te upisao na geografsku kartu *Ljudska*, pa eno, tako sad piše i kraj ćuprije u Bijelim Vodama. A rijeka se ne zove po ljudima, ona se zove ili po Ljutajama, jednom od prvih sela ispod njenog izvora, ili po tome što sa Šaranskog krša gdje izvire, dolazi ljut vjetar niz rijeku sve do Vučinića, mi smo tabanali kraj Ljucke u školu predobro ga znamo. Ili po Ljucama, za koje se priča da su nekad živjeli negdje između Šara i Ljutaja. Sve to je možda, ali po 'ljudima' se Ljucka ne zove. To znaju svi koji žive uz i niz Ljucku. Refo, grlim te iz sve snage, za ove tvoje listopade, grlim i ne puštam. ■

TEOFIL PANČIĆ

Pad režima jedini je pravedan rasplet u Srbiji

Što je sada tako različito u odnosu na sve prethodne proteste? To što nikada nije ovako jasno i ogoljeno demonstrirano da država Srbija, to jest ljudi koji ju vode, nema zazora ni prema ubijanju vlastitih građana, ako se oni makar i slučajno nađu na putu mafiokraciji koja je preuzela sve

TEOFIL PANČIĆ, novinar, politički komentator i kolumnist tjednika Vreme ovogodišnji je dobitnik regionalne novinarske nagrade Srđan Aleksić. U ime tog povoda, razgovaramo o aktualnostima u društvu i novinarskom poslu. Pokušali smo se držati takozvanih univerzalnih tema u polju regionalnih 'sličnosti i razlika', sa sviješću da je kraj godine dobar tajming za optimizam neke vrste. S optimizmom je uvijek teško baratati: ali računa se, valjda, i pokušaj.

Nagradu Srđan Aleksić dobili ste u kategoriji 'Za hrabrost'. Uz čestitku, međutim, uvijek dolazi gorka aroma: ovaj trenutak svijeta okrutan je prema svakom tipu intelektualnog napora u etici života. I možemo reći – nikad i nije bilo bolje, ali je li doista tako? Prošle su gotovo 32 godine od smrti mladića Srđana Aleksića koji je 'umro obavljajući svoju ljudsku dužnost', kako je *post mortem* rekao njegov nesretni otac. Aleksić je branio slabijega, baš kao što to svaki pošten novinarski rad na svijetu pokušava. I sad, pokušajte se sjetiti sebe u zamišljenoj usporedbi nekad i sad: u nekovrskoj analogiji statusa novinarstva prije tridesetak godina i sad. Što je onda bilo 'novinarski hrabro', a što danas: nema razlike? Kakav ste novinarski tip bili prije tridesetak godina – ima li vam takva usporedba smisla? Hrabrost je uvijek stvar konteksta. Nešto što je danas i ovdje znak hrabrosti, možda je jučer i drugdje bilo posve obična stvar, ili će to biti sutra. Čin SRĐANA ALEKSIĆA nešto je drugo, on je uvijek i svugdje herojski. Sebe nikada nisam zamišljao kao hrabrog – hrabri su, recimo, demineri. Sve što sam ja oduvijek želio, bilo je pisati. Ako bi pisanje i njegov odjek trebalo stavljati u društveni kontekst, onda sam radije razmišljao o slobodi, neo-

visnosti, samostalnosti, svojeglavosti ako hoćete... To je ono do čega mi je bilo stalo – ipak sam ja (sretno?) dijete zagrebačkog punka i rock 'n' rolla 1980-ih, Jabuke i Lapa, Kulušića i sc-a. No, onda su došli ratovi i morali smo prekidirati neke pojmove, pa tako možda i hrabrost. Radije bih da ratova nikada nije bilo, po cijenu da nitko nikada ne pomisli da sam hrabar. Bolje je živjeti u društvu u kojem ti nije potrebna hrabrost da bi radio svoj posao, i općenito živio kao čovjek među ljudima u skladu s vlastitom savješću, uvjerenjima, temperamentom i ukusom.

Na terenu svakodnevice u Srbiji događaju se značajne stvari. Studentske blokade su, nema dvojbe, Vučića uzdrmale na neočekivan način. Iz koje, kakve perspektive vidite ovaj događaj: koje su njegove moguće, očekivane, reperkusije?

Što je sada tako različito u odnosu na sve prethodne proteste? To što nikada nije ovako jasno i ogoljeno demonstrirano da država Srbija, to jest ljudi koji ju vode, nije gadljiva i nema zazora ni prema ubijanju vlastitih građana, ako se oni makar i slučajno nađu na putu mafiokraciji koja je preuzela sve, upravlja svime, i nema mjere i granice ni u čemu – ponajmanje u pohlepi. Nitko, naravno, nije doslovce namjerno ubio te ljude, ali je stvorio sve preduvjete da oni izginu. Netko je morao znati, i nije ga bilo briga. A što će se izroditi iz svega ovoga? Pad režima i krivična odgovornost kleptokratske mafije jedini su pravedan rasplet, a znamo da pravda često umije biti prokleta spora. Zato ova agonija može potrajati još dugo: ali nešto bitno se u općoj društvenoj atmosferi ipak promijenilo, i pokrenulo.

U perspektivi dublje tektonike društva u

Srbiji, je li moguće, po vašem osjećaju ili mišljenju, na temelju studentskog bojkota kao *non serviam* koraku prema demokratizaciji društva, očekivati solidarnost drugih kategorija društva i građana? Onako kako to, primjerice, vidi građanin svijeta na ekranu: mladi ljudi u gradovima Srbije se ne daju impresionirati i točka. Tko dobije borbu sa strahom, pobjeđuje? Trebalo bi biti prorok, pa imati pouzdan odgovor. Svejedno, mislim da nikada nismo bili bliže stvaranju te atmosfere solidarnosti kao dominantne. Kao neočekivane sile koja se iznenada pojavljuje i rješava stvar. Možda je vrijeme da s dna ladice izvučemo bedž poljske Solidarności, s kojim sam ponosno paradirao ulicama Zagreba u prvoj polovici osamdesetih... Možda je Novi Sad 2024. onaj 'Gdanjsk osamdesete'?

Novosađani su bijesni

Živate i radite u Novom Sadu, gradu u kojemu se život morao ponovno uspostaviti nakon tragičnog pada nadstrešnice na željezničkom kolodvoru prije mjesec dana. Strašna rečenica za spomen jednog grada. Rutina života je žilava, ali ako je novosadska tragedija bila 'kap viška' za sve što ne valja u ovom društvu, kako dalje? Novi Sad poznajem čitavog života. On je za mene intimno-formativni grad kao i Zagreb, a puno više nego Beograd, u kojem sam također dugo živio. Stereotip, koji nije sasvim bez osnove, kaže da su Novosađani flegma, da ih malo što može izuti iz cipela, da su zato možda i odviše trpeljivi prema onima koji ih gaze. Imam dojam da se sada i to promijenilo, na način koji nisam vidio nikada ranije. U gradu kuha, ljudi su bijesni,

ogorčeni, poniženi: i to neće tek tako proći. Ne prije nego poteku rijeke pravde, široke kao Dunav ispod Kameničkog mosta.

Za ljude poput nas, koje je u svakom smislu formiralo prošlo stoljeće sporijeg tempa i *old school* vrijednosti koje su u svakom smislu, a pogotovo tehnološkom, 'sporo-vodne', pojava umjetne inteligencije kao alata činjenica je bez kritičkih implikacija. Što da se radi, kad je neminovno? Svidalo se to nama ili ne, ChatGPT radi brže i navodno izgleda bolje od vašeg rada, a svatko tko kaže da ga nije iznenadio tako brz razvoj takvih jezičnih modela u komunikaciji svijeta, laže: tako, naime, tvrde profesionalci koji se u to razumiju, a još uvijek pripadaju

Nešto što je danas i ovdje znak hrabrosti, možda je jučer i drugdje bilo posve obična stvar, ili će to biti sutra. Čin Srđana Aleksića nešto je drugo, on je uvijek i svugdje herojski. Sebe nikada nisam zamišljao kao hrabrog – hrabri su, recimo, demineri

'našoj intelektualnoj planeti'. Pitanje je što mi imamo s tim? Naša će se generacija intelektualno pripetavati na analogni način, ali generacija suvremenih tinejdžera bome neće: nije nas briga?

Iskreno, o tome razmišljam vrlo rijetko i vrlo malo, ali zato vrlo površno. Ono nešto života što mi je preostalo proživjet ću, nadam se, u svijetu koji je i dalje dovoljno analogan da se u njemu posve ne izgubim, a pri tome ću iz digitalnog svijeta uzimati samo ono za što mislim i osjećam da mi treba. Recimo, nemam takozvani *smartphone* jer ne osjećam da mi treba, i ne sudjelujem na takozvanim društvenim mrežama jer mi je ali baš sve u vezi s njima odbojno i strano. A klinici će urediti svoj svijet kako njima bude odgovaralo, i to je OK. I mene neće biti tu, što je još više OK.

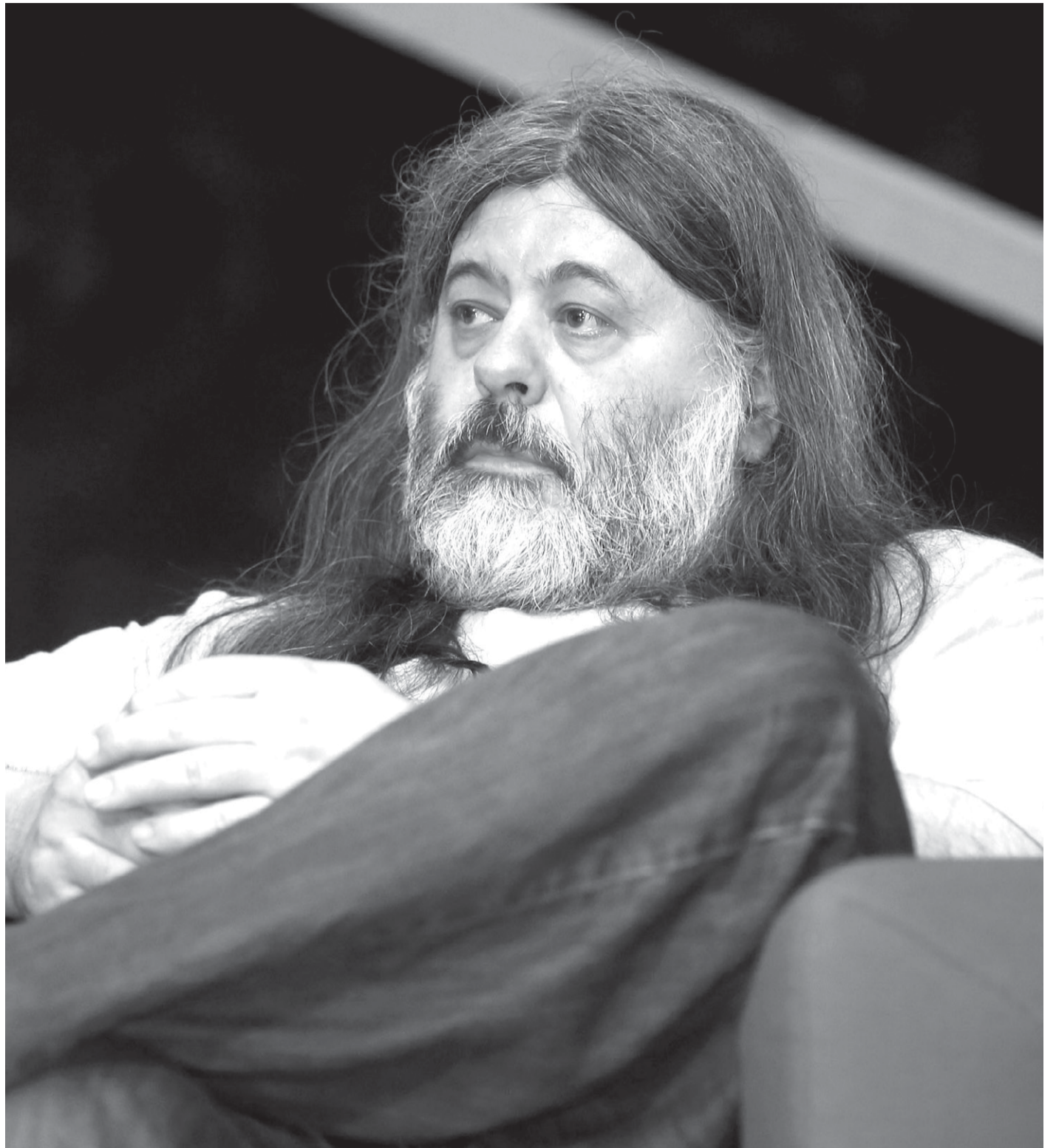
A onda još malo o radijaciji što se povećava s dehumanizirajućom perspektivom *old school* čovjeka. Tradicionalno mistificiran odnos kulture i politike na postjugoslavenkim prostorima se s vremenom pojačava, a ne smanjuje, kako bi možda bilo logično u srazu s trenutkom digitalnog 21. stoljeća. Tradicionalna naivnost i nevinost u odnosu politike prema kulturi je eskalirala u debilizaciji kulturne proizvodnje toliko da kulturni proizvodi, u pristojnoj količini njihove ukupnosti, sve više pogađaju 'ukus politike': o čemu se tu radi? S cinizmom i bez njega?

Hm, 'nevinu kulturni proizvodi' podsjećaju me na onaj stari naslov iz zrelog socijalizma: 'Pazi, tako da ostanem nevin'. Čujte, nije ostala nevin. 'Kultura' i 'politika' isprepletene su na bezbroj načina, od kojih su neki neizbježni, a drugi toksični. Ali, jedino gore od toga bila bi njihova umjetna razdvojenost, a samo je umjetna i samim tim nasilna razdvojenost tu uopće moguća. Svako je stvaranje vrijedne umjetnosti politički čin u najboljem emancipatorskom smislu.

Što je 'hrvatski' ili 'srpski' film?

Još malo ostajemo na terenu kulturne proizvodnje audiovizualne industrije. U načelnoj usporedbi kondicija u Hrvatskoj i Srbiji stoji činjenica da se u Srbiji snima mnogo više (serija, filmove), nego u Hrvatskoj i 'honorari su mnogo veći nego u Hrvatskoj', kako svjedoče kulturni radnici na privremenom radu u Srbiji. Ako gledamo uvjete proizvodnje, poanta 'svega više' jest u činjenici da u Srbiji, koja nije članica EU-a, teleoperateri mogu biti (i jesu) sponzori audiovizualnog sadržaja, zbog čega imaju poretznu olakšicu. Po kondicijama EU-a to nije dozvoljeno. U načelnoj usporedbi, međutim, još uvijek stoji mit da je kulturni proizvod u Srbiji 'mega stvar za publiku', dok u Hrvatskoj (statistički dokazano) građani slabo gledaju i mare, recimo, za domaći film ili seriju. Imate li o tome mišljenje? Kulturni prostor nema granica ni ograničenja, ali ima li kakvih matrica, sistema, pravila?

Osim razloga koje ste naveli Srbija je, naravno, prosto veće tržište. Beograd je uvijek bio najjači filmski i tv produkcijski centar. Ali meni sve to skupa nije osobito zanimljivo ni važno. Naime, što je danas uopće 'srpski film' ili 'hrvatski film'? Danas je i globalno vrijeme najbizarnijih mogućih koprodukcija – tipa belgijsko-korejsko-bugarsko-butanski film s redateljem Irancem, snimljen u Estoniji na njemačkom – a kako tek neće biti na ovom našem skućenom i siromašnom prostorčiću gdje svi govorimo istim jezikom? Danas je na filmu i TV-u, ali i kazalištu, više međusobne suradnje i razmjene nego u mno-

gim periodima postojanja zajedničke države. Neobično? Zapravo i nije. Svima njima treba publika. Drugačije je samo s književnošću, onom dotiranom akademsko-patriotsko diletantskom, koja se i dalje postavlja kao čuvarica nekog najmizernijeg razumijevanja nacionalnog identiteta. Onima koji to pišu ne trebaju stvarni čitatelji ni doma, a nekmoli u susjedstvu – njima treba status, nacionalne mirovine, ceremonije. Pompozni malograđani održavaju to smeće prisutnim u javnosti, a ministarstva kulture naših desničarskih vlada ih servilno servisiraju, dočim onu stvarnu književnost današnjeg vremena aktivno ignoriraju ili veselo sapliću.

Militarizacija je u čitavom svijetu, pa i na brdovitom Balkanu, uzela maha. Bez dvojbe, rijetki su, vrlo rijetki – ako uopće postoje – oni koji kritički govore o činjenicama i statistici naoružanja. Što bi bile ideološke posljedice militarizacije, po vašem mišljenju? Kako se i gdje one sada prepoznaju? Uz to, ideja pacifizma, kao načelne ali i konkretne opcije mišljenja i djelovanja, u svijetu je konsenzusno uništena. Nije to nelogično, ali...

Mislite li zbilja da je ikada bilo drukčije? Mijenjale su se samo tehnike i metode militarizacije, kao što se i oružje neprestano usavršavalo, ne bi li moglo pobiti što više ljudi u što manje vremena. Mi smo djeca hladnog rata, ovdje

je bio mir, ali i tada je gorjelo na sve strane. A pacifizam je uvijek bio romantični san 'humanističke inteligencije', ne posve prizemljene. Znam da zvučim cinično, ali taj cinizam

Danas je na filmu i TV-u, ali i kazalištu, više međusobne suradnje i razmjene nego u mnogim periodima postojanja zajedničke države. Neobično? Zapravo i nije. Svima njima treba publika. Drugačije je samo s književnošću, onom dotiranom akademsko-patriotsko diletantskom

okrećem i prema sebi – i sám sam, rekao bih, 'razumni pacifist'. Što bih drugo mogao biti? To znači da sam uvijek i svugdje za mir, osim kada mir znači predaju tiranima. Tada nam trebaju CHURCHILLI a ne CHAMBERLAINI, jer su Chamberlaini pred HITLERIMA nemoćni, bezopasne budale. A to više nije pacifizam, to se mora zvati nekako drugačije, isto kao i ova snishodljivost pred PUTINOM, naprimjer.

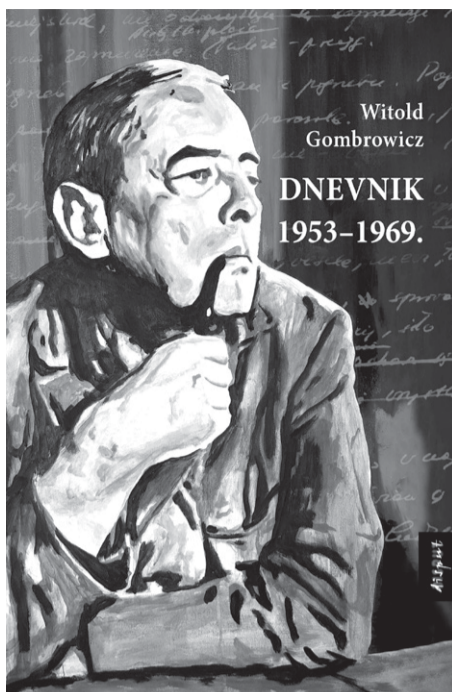
U svakoj birtiji u Hrvatskoj možete čuti dvije opcije koje su vezane za budući optimizam života. Prvi, gdje se govori da je 'svjetski rat već počeo, ali dok kod nas stigne, imamo mi vremena'; i drugi gdje se ignorira bilo kakav spomen o ičemu vezanom za makropolitike teme. Reklo bi se, dobro je dok se može na bilo koji način 'očuvati' mikrosvijet? Ili, malograđanska opcija sitnih interesa ionako je dovela svijet u ratove pa... Ili, optimizam života ima smisla dok ima zdravlja, i ništa više. Kraj godine, i svatko bi htio bolje. Kako vi razmišljate? Što je i gdje vama optimizam dana?

Bojim se da sam ja svoje zalihe optimizma istrošio. To govorim na osobnom planu, a što se ovog našeg svijeta tiče, snaći će se on dobro i bez mene. To jest, na tom se planu pridružujem Krležinim 'Baladama': 'Nigdar ni bilo da nekak ni bilo, i nigdar ne bu da nekak ne bu'. Sve dok se svemir ne uruši u sebe. Ali kažu da do tada svi imamo još dovoljno vremena. ■

Witold Gombrowicz: Dnevnik 1953 – 1969.

(s poljskog preveo Adrian Cvitanović,
Disput, Zagreb, 2024.)

Svaka Gombrowiczeva
cveba je nova, originalna i
neponovljiva

PIŠE Dragan Jurak

Njegov obra- čun sa svima Gombrowicz dijeli udarce lijevo i desno, gore i dolje, u pravilu više nego što ih prima

WITOLD GOMBROWICZ (1904. – 1969.) je egzorcist koji iz Poljaka istjeruje 'poljskost', i čini to mrtav jednako beskompromisno kao i dok je bio živ. On je antikomunist koji se pita zašto odbacuje komunizam, a danas kada je komunizam mrtav to se pitanje čini aktualnijim nego u vrijeme dok je bio geopolitički živ. Gombrowicz je 20. stoljeće poljske književnosti, onoliko koliko su to u Poljskoj bili MIŁOSZ, SCHULZ ili SZYMBORSKA. Svakako najveći od onih koji su rat proveli na drugom kraju svijeta u slučajnoj emigraciji u Argentini. Užasava ga provincijalizam, svaka forma, književnost zagledana u prošlost očima prošlosti: žali Boga koji je pretvoren u pištolj kojim se želi ubiti MARXA. Gombrowicz dijeli udarce lijevo i desno, gore i dolje, u pravilu više nego što ih prima. Lupa po sunarodnjacima, po književnicima, kritici, poeziji, slikarstvu, muzejima s gomilama slika, po ženama, onima koje naziva 'pariškima' i onima koje jednostavno naziva 'ženetinama'. Ega mu ne manjka, ponekad se osjeća poput Mojsija, iz daleke Argentine izvodi Poljake iz sužanjstva poljskom duhu, 'oslobađa Poljaka njega samog'. Težak je sto tona i ne ustručava se šepiriti sa svakom od njih. Ratuje sa svima: štoviše, u dnevničkim zapisima ratuje i s vlastitim dnevnikom, pitajući se zašto objavljuje ako piše za sebe, zašto glumi da razgovara sa sobom ako to čini za čitatelja.

'Dnevnik 1953 – 1969.' čita se kroz Gombrowiczove stavove o naciji i umjetnosti, začinjene usputnim literarnim cvebama. A stvar se može okrenuti i naglavce, čitajući

'Dnevnik' kroz literarne cvebe, začinjene usputnim tezama o Bogu, Marxu i egzistencijalizmu. Gombrowiczovi stavovi su dobro poznati, svaka cveba je nova, originalna i neponovljiva. Jednog petka 1953. piše: 'Pošao sam u dućan mode 'Ostende' i kupio par žutih cipela koje su se pokazale pretijesnim. Stoga sam se vratio u dućan i zamijenio ih drugim parom, istog kroja i broja i posve identičnim u svakom pogledu, koji se pokazao jednako tijesan... Tu i tamo dogodi se da se čudim samom sebi.' Ispod nekog ponedjeljka 1954. stoji: 'Otputovali smo u Tigre. To je delta Parane. Plovimo motornim čamcem po mraku i tihoj površini vode koja se prostire među gusto načikanim otocima. Posvuda zelenilo, plavetnilo, ugodno je i zabavno. Stali smo i ulazi djevojka koja... Kako da to kažem? Ljepota ima svoje tajne. Puno je lijepih melodija, ali samo su neke poput ruke koja guši. Ta ljepota bila je toliko 'opčinjavajuća' da su se svi počeli čudno osjećati, a možda su se i sramili – i nitko nije smio odati da je promatra, premda nije bilo pogleda koji nije kriomice uživao u njezinoj zadivljujućoj ljepoti... Tada je djevojka mirno stala kopati nos.' Citiramo samo kraće cvebe s prvih stotinu stranica 'Dnevnika'.

Negdje od 1958. ekskursi počinju prevladavati sami od sebe. Impresionistički putopisi, erotske fascinacije... zapisi o kravi, psu, konjima i hrustevima, dolaze u prvi plan. I tada... i tada... 'Dnevnik' ne valja čitati ako niste čitali romane 'Trans-Atlantik' i 'Porno-grafija'. Ali bez odlaganja treba čitati Gombrowicza, 'Trans-Atlantik' i 'Porno-grafiju', a zatim i 'Dnevnik': onako kako se čita knjiga koja uvijek stoji uz uzglavlje. ■

Emilia Pérez (r: Jacques Audiard)

(2024.)

PIŠE Damir Radić

Karla Sofía Gascón briljira u
zahtjevnoj roli

Melodije roda i kartela

Mjuzikl nesvakidašnjeg scenarija i nadasve zanimljivih muzičko-plesnih scena

TRI godine nakon izvanrednog mračnog mjuzikla 'Annette' LEOSA CARAXA, francuska kinematografija iznjedrila je još jedan osebujan i visokokvalitetan mjuzikl, 'Emiliju Pérez' JACQUESA AUDIARDA. Dok je Carax svoj uradak snimio dominantno na engleskom i s američkim glavnim glumcem (ADAM DRIVER), dominantni jezik Audiardova filma je španjolski, a dvije od tri glavne glumice (ZOE SALDAÑA i SELENA GOMEZ) Amerikanke su latinoameričkog porijekla. Prvotno namjeravani iskorak u operu iskusi Audiard (najpoznatiji po kritičarskom i gledateljskom hitu 'Prorok' te dobitniku Zlatne palme 'Dheepanu', ostvarenjima koja povezuju kreativnu ambicioznost i kriminalistički žanr shvaćen u širokom smislu) preusmjerio je prema znatno mu familijarnijem terenu filma, odnosno prvotno napisani libretto, temeljen na jednom poglavlju romana 'Slušaj' BORISA RAZONA, pretvorio je u scenarij.

Radnja je smještena u Meksiko i prati interakciju darovite i vrlo sposobne, ali podcijenjene i nemoralnoj pravnoj praksi izložene odvjetnice Rite (Saldaña) i šefa narokmafijaškog klana Manitas (španjolska transrodna glumica KARLA SOFÍA GASCÓN). Njemu će ona za ogroman honorar pomoći naći liječnika za tajnu operaciju promjene spola kojom će on istovremeno zadovoljiti još od djetinjstva prisutnu želju da postane žena te izrežirati vlastiti nestanak, pošto mu se više ne živi nadasve riskantan život bossa organiziranog kriminala. Također, Rita je zadužena za zbrinjavanje Manitasove mlade supruge Jessi (Gomez) i dvoje male djece na sigurno (u Švicarsku). Koju godinu kasnije, Rita i Manitas ponovo će se sresti, no sada je Manitas otmjeno ženstvena bogatašica Emilia Pérez koja se zaželjela svoje djece, te naloži Riti da ih vrati u Meksiko, zajedno s majkom Jessi. Emilia – koja u međuvremenu s Ritom pokreće udrugu za pomoć mnogobrojnim žrtvama mafijaških klanova (o kojima je pisao i ROBERTO BOLANO

u svom kapitalnom romanu '2666') i tamo upoznaje i zaljubi se u dobrodušnu žrtvu nestalog muža nasilnika Epifaniju (ADRIANA PAZ) – predstavlja im se kao Manitasova rodaka i smješta ih u svoju vilu. Djeca joj kažu da miriše poput njihova oca, i sve se čini lijepim i dobrim dok se Jessi ne poželi ponovo udati i odvesti djecu sa sobom. Tada se u Emiliji iznova budi Manitas, ne samo kao (posesivni) otac nego i kao (posesivni) suprug kojem ne pada lako saznanje da je Jessi, još dok je bila u braku s njim, imala ljubavnika (u 'tipu' mačo kauboja) koji joj je sad bračni izabranik.

Očito, riječ je o nesvakidašnjem scenariju dodatno oneobičenom odlukom da se smjesti u žanr mjuzikla (koji natkriljuje druge prisutne žanrove poput gangsterske triler-ske krimi-drame i melodrame s humornim elementima), o nečemu izrazito artificijelnom što bi prije očekivali od PEDRA ALMODÓVARA nego Jacquesa Audiarda, ali stvar jako dobro funkcionira. Audiard u filmskim studijima rodnog mu Pariza bez problema kreira meksičke ambijente, vrhunski postavlja nadasve zanimljive muzičko-plesne scene, a tris glavnih glumica (koje same pjevaju songove, redom odlične) izvanredan je: zvijezda 'Avatara' Zoe Saldaña i međunarodno do sad nepoznata KARLA SOFÍA GASCÓN briljiraju u svojim rolama, od kojih je Gascónina posebno zahtjevna jer utjelovljuje posve različit muški i ženski lik, a potom i njihov spoj, dok je nekadašnjoj tinejdžerskoj zvijezdi Seleni Gomez nastup kod Audiarda najbolji i najvažniji filmski credit uz sad već davni 'Spring Breakers: Proljetno ludilo' HARMONYJA KORINEA. Aktivistički naglasak, koliko god snažan, nije nametljiv, a činjenica da su muški likovi većinom svedeni na *de facto* nevažne epizode nijednog trena ne zamiriši na seksizam. Iako 'Emilia Pérez' ne doseže do briljantnosti Caraxove 'Annette', s lakoćom se, uz Bakerovu 'Anoru' i Lanthimosova 'Uboga stvorenja', svrstava u sam vrh ovogodišnjih filmova viđenih u našim kinima. ■

PREPORUKE: MUZIKA

George Harrison:
Living in the Material World (50th Anniversary)

(BMG)

LIVING in the Material World' objavljen je 1973., tri godine nakon solo debija 'All Things Must Pass', albuma koji je napokon predstavio GEORGEA HARRISONA kao kreativnu silu na razini tandema LENNON-MCCARTNEY. No dok je spomenuti trostruki klasik nezaobilazno mjesto svake rock enciklopedije i vodiča kroz najbolje albume, njegov nasljednik je nakon početnog komercijalnog i kritičkog uspjeha kroz godine polako padao u zaborav. Tako je, primjerice, ovaj album bio poznatiji po činjenici da je Oasis 'posudio' naslov pjesme 'Be Here Now' za naslov svog zlosretnog trećeg

albuma nego po samim pjesmama. Za razliku od 'All Things Must Pass', album nije producirao PHIL SPECTOR, nego sam Harrison, što je sasvim prigodno za introspektivni album koji istražuje dihotomiju duhovnih stremljenja i kaotičnog privatnog života. Retrospektivni, opori, melankolični, ali i dalje izrazito melodični stil lako je povezati s pedeset godina ranih indie rock stilizacija koje su uslijedile. Tom dojmu posebno doprinosi ovo nedavno reizdanje prepuno radnih verzija koje istovremeno služe kao dokumentacija kreativnog procesa, ali i prikaz alternativnih vizija jedinstvenog autorskog talenta.

John Lennon:
Mind Games (The Ultimate Collection)

(Universal)

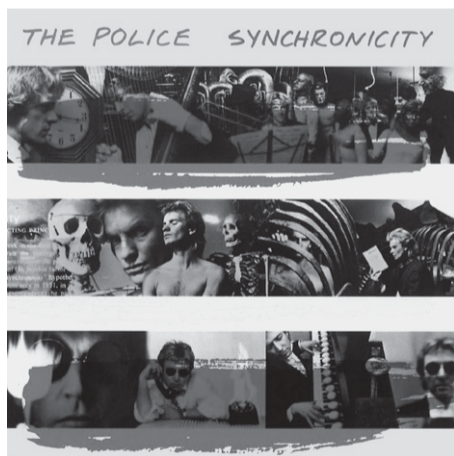
ČETVRTI solo album JOHNA LENNONA također je objavljen 1973. godine i bavi se sličnim temama na razmeđu osobnog i univerzalnog. Naslovna pjesma slovi za klasik u njegovom katalogu, no sam je album po izlasku dočekan s popriličnom dozom kritičke skepse jer su početkom 1970-ih Lennonove hipijejske teme često karakterizirane kao naivne i zastarjele. Glazbeni sadržaj albuma donekle potvrđuje tu tezu, lutajući od bitlsovske pop grandioznosti, preko slobodarske faze s Plastic Ono bendom, sve do country stilizacija i

omaža BOBU DYLANU u 'Tight A\$'. Nedavno *deluxe* reizdanje, nastalo pod budnim okom SEANA ONO LENNONA, ne uspijeva album rekontekstualizirati kao nepravedno zanemareno remek-djelo, ali kroz nekoliko različitih mikseva uspijeva pod mikroskop staviti sve mane i vrline autorskog rukopisa. Ono što je pritom možda i najfascinantnije je tendencija da se autor, koji se u prethodnih produktivnih i turbulentnih desetak godina toliko puta približio idealu pop savršenstva, ne libi biti aljkav, neartikuliran ili jednostavno konfuzan. Takav pristup bi se načelno mogao smatrati manom, ali u slučaju ovog izdanja prije bi se reklo da se radi o dobrodošlom i vrlo demistificirajućem *anti-masterclassu*.

The Police:
Synchronicity (Super Deluxe Edition)

(Universal)

PETI i posljednji studijski album The Policea, često smatran jednim od njihovih najboljih radova, predstavlja glazbenu, tematsku i tekstualnu evoluciju benda. Pomalo ironično s obzirom na naslov i globalne glazbene motive, 'Synchronicity' ujedno predstavlja i disfunkcionalan bend koji se raspada pred UŠIMA SLUŠATELJA. STING, ANDY SUMMERS i STEWART COPELAND snimali su svoje dionice zasebno, a producent HUGH PADGHAM je tu odluku opravdao čišćim zvukom i 'društvenim razlozima', ŠTO JE očigledan pandan onom što se jezikom brakorazvodnih parnica na-

ziva 'nepomirljivim razlikama'. Zbog svega navedenog 'Synchronicity' je jedan od albuma koji najbolje opisuju zvuk i osjećaj ranih 1980-ih u popularnoj kulturi. Umjesto ranih oslanjanja na reggae, album funkcionira kao destilirana pop verzija onog što su tih godina radili Talking Heads, King Crimson ili LAURIE ANDERSON. Visokosofisticirana glazba istodobno nagovještava globalizirani, povezani svijet koji se tek stvarao, no ispod glatke površine kulja nervoza koja naslućuje naličje tog optimizma. U najboljim trenucima albuma bend pušta te tenzije na površinu, bilo da se radi o megahitovima poput 'Every Breath You Take', 'Wrapped Around Your Finger', 'King of Pain' ili uznemirujućoj 'Mother', najčudnijoj pjesmi u njihovom katalogu.

■ Karlo Rafaneli

Autorica izložbe 'Drago mi je da si tu' u sarajevskoj galeriji Manifesto

SAŠA TATIĆ Ujedinjuje nas
iskustvo posljedica (post)jugoslavenskog postojanja

Od 19. prosinca do 19. siječnja u sarajevskoj galeriji Manifesto održava se vaša izložba 'Drago mi je da si tu'. Značenje njenog naziva međutim je podvojeno ispisivanjem na našem i na njemačkom jeziku. Gdje je to 'tu' za vas kao umjetnicu koja zadnjih godina djeluje u Berlinu te što izložba konkretnije tematizira?

Sadržaj izložbe razvio se iz istoimenog teksta koji sam pisala bilježeći emotivne i fizičke aspekte procesuiranja odnosa prema porodici, domu i mjestu porijekla, koje sam proživljavala iz perspektive trenutnog životnog lokaliteta. Nastojeći da odnjegujem međusobne odnose opisujući širu sliku i otvarajući uvid u vlastiti život, ideja je bila da izbalansiram stvarno stanje i očekivanja mladih generacija iseljenika koji se rado integrišu u nove kulturne kontekste. 'Tu' bi se u tom smislu odnosilo na bilo koje mjesto koje fizički udaljenim bliskim ljudima omogućava susret, bilo da je to tamo, ovdje ili negdje drugo.

U najavi izložbe stoji da estetika vaših zapisa između ostalog podsjeća na Instagram *storyje* – što vam je umjetnički zanimljivo u *storyju* kao formi samoreprezentacije ili samoinscenacije?

Lično mi je možda najprivlačniji aspekt 24-satnog *storyja* što se ta forma vizuelne komunikacije širi svijetom u nepredvidivim smjerovima, pa tako neki pratilac s kojim sam nešto podijelila lako može taj isti sadržaj da podijeli sa svojim pratiocima, a relevantna informacija nastavlja da doseže do grupa ljudi koji dijele interese. Ono što sam zapazila dijeleći svoje radove čija je dopadljivost prilagođena estetici društvenih mreža, jest da je taj sadržaj sam pronalazio puteve do dijaspore našeg govornog područja u raznim zemljama. Mislim da mi je to bio prvi trenutak osvješćivanja koliko smo zapravo povezani i koliko nam društvene mreže – u ovom slučaju Instagram – to omogućuju oslanjajući se na vizuelni sadržaj. Pored toga, teško je doseći preza-

Foto: Iva Kirova

sićenje, jer 24 sata postojanja bilo kakve informacije sasvim je dovoljno da ostavi prostora za neku sljedeću.

U predgovoru vaše zagrebačke izložbe u zagrebačkoj Galeriji AŽ Bojan Krištofić na dva mjesta ističe rezonantnost vaših radova s određenim motivima (post)jugoslavenskog djetinjstva i života. Što za vas, osobito iz ove relativno izmještene perspektive, predstavlja taj naš zajednički prostor?

Kao što sam već nagovijestila u prethodnom odgovoru, ta povezanost se pokazala stvarnom. Tematika koja nas je ujedinila jeste iskustvo posljedica (post)jugoslavenskog postojanja izraženo kroz oblike i komunikacijske fraze upućene od domaćeg lokaliteta i ka njemu, pa do predstavnika domaće dijaspore posljednjih nekoliko generacija. Sve su to mladi ljudi koji su prevazišli fizičke granice prostora porijekla i odvažili se da ponude novim sredinama ono što sa sobom donose, ali i uzmu ono što im se tamo nudi.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Nakon poduže borbe protiv odluke berlinskog Senata da mu ukine financiranje zbog optužbi za antisemitizam, berlinski kulturni centar Oyouun objavio je da napušta zgradu u kojoj je bio smješten zadnjih pet godina, upozoravajući da čitav slučaj 'otkriva sistematsko podrivanje kulturnih organizacija koje se kritički odnose prema strukturama moći'.

■ L. P.

Više od kuće, nažalost bez prostora – Oyouun (Foto: Oyouun/Facebook)

Кад се стране руке сложе

Пројект 'Приручним средствима'
Влатке Хорват на деликатан је начин
показао да солидарност, међусобна
подршка и сурадња надрастају
националне оквира, како у простору
властите заједнице тако и шире

КАО најстарија и највећа међународна изложбена манифестација, Венецијански бијенале је промоција разноврсних актуалних кустоских и умјетничких трендова коју се проматра и као својеврсни фестивал необичности с нотом сензационализма. Уз рефлексiju геополитичке ситуације, то је показао и овогодишњи, шездесети по реду Бијенале, у знаку теме 'Странци посвуда' кустоса Адриана Педрозе. Нагласак је стављен на деколонијални приступ и умјетност Глобалног југа, на рад маргинализованих друштвених скупина, дијелом и на уштрб квалитете радова. Међутим, одмак од просјека био је пројект и концепт Хрватског павиљона, 'Приручним средствима' Влатке Хорват, умјетнице из Хрватске која живи у Лондону. Као својеврсни *ворк ин пројект*, тек је завршетком Бијенала приведен својем крају, а слиједио је задану стратегију: излагање радова двјестотињак позваних умјетника који су странци у земљи у којој раде, као и ослањање на неформалне путеве доставе. Испоставило се да су стотине курира – засигурно више од четиристо пријатеља и странаца – судјеловале у пројекту, како у достављању радова у Венецију, тако и у одашиљању Хорватиних радова излагачима. Ријеч је претежно о радовима мањих формата који су се могли лако носити *ири-ручно*, нпр. о фотографијама, колажима и цртежима, а чија се поставка непрестано мијењала у угодном радном и изложбеном павиљону некадашње столарске радионице Фабрика 33 у четврти Канаређо.

Како се радови нису слали поштом или курирским службама, неслужбени су канали изазвали разгранату мрежу сусрета. Било је видљиво судјеловање бројних умјетника из различитих дијелова свијета, наполе из регије, међу којима су и они који су се одселили у ратно вријеме 1990-их те они које су други разлози прије или касније нагнали да живе у дијаспори. Уз имена излагача наведен је пут којим је дошао рад, као и пребивалиште: ДЕЈАН КАЛУЂЕРОВИЋ, рођен у Југославији, сада у Аустрији; МИЛА ПАНИЋ, рођена у БиХ,

Пројект као разграната мрежа сусрета – фотографије примопредаје пакета с радовима (Фото: Хуго Глендиннинг, љубазношћу умјетнице)

сада у Њемачкој; АНА ПРВАЧКИ из Србије, сада у САД-у и Њемачкој; ТАЊА ОСТОЈИЋ, рођена у Југославији, сада у Њемачкој; ПЕДРО ТОРЕС, рођен у Бразилу, сада у Шпањолској; НАЦАХ РИЗВИ, рођена у Пакистану, сада у Великој Британији; НИКА РАДИЋ, рођена у Хрватској, сада у Њемачкој; ИГОР ГРУВИЋ, рођен у Хрватској, сада у Италији и Хрватској; БОЈАН СТОЈЧИЋ, рођен у БиХ, сада у Њемачкој; ЈАСМИНА ЦИБИЦ из Словеније, сада у Великој Британији...

У односу на друге павиљоне у Венецији, овај је издвјала назочност ауторице која је свакодневно радила у изложбеном простору, преузимала и постављала пристижуће радове, похрањивала документацију и сусретала посјетитеље. Будући да се на *ири-ручна средсiва* ставио акценат у дословном смислу, то је фотографисано и изложено. Забиљежене су руке и пакети у разним градовима и околностима, али и Хорватини радови који су пристизали на разна одредишта. Примјерице, на фотографијама се види човек који у лифту стамбене зграде у Њу Јорку проматра један од њезиних радова, други рад је у прозору лондонске

зграде, трећи у сингапурској књијници међу књигама итд. Показало се да је пројект потакнуо специфичну културну размјену, да друштвени односи могу бити грађени и потицајни, неовисно о границама, те да је умјетничко дјело неопходно проматрати у друштвеном контексту.

Изложени радови говоре о индивидуалним умјетничким приступима, искуству миграције и живота у дијаспори. Рад ЕКАТАРИНЕ ШАПИРО ОБЕРМАИР реферира се на антиратни постер ГОРАНА ТРБУЉАКА из 1990-их, а онај РАЦА КУРИЈЕ на велику бејрутску експлозију у коловозу 2020. године... Иако замјетно хетерогене квалитете и унаоч бројним радовима, постав је децентно посложен те се из павиљонског простора који повезује радну, изложбену и животну димензију тешко могло изаћи индиферентно. Уствари, створено предувјерење ауторице овог текста о недостатку материјалне или при-

кладно изведене манифестације идеје дјела није се потврдило.

Хорват је, као у ранијим поступцима, користила потицаје из своје непосредне околине, биљежила је мотиве Венеције које је надограђивала и трансформирала неочекиваним колажним додацима, чиме ставља нагласак на креативан однос према простору. Манифестирала се смионошћу у кориштењу материјала, па радови дјелују непретенциозно – претежно су изведени на папиру формата А4, а оскудношћу средстава представља одређени одмак од комерцијализације умјетности, што је карактеристично за ауторицу. Хорват иначе истиче важност насљеђа Југославије и концептуалних и изведбених пракси које су одатле проишле, но и улогу своје формације у Америци и Лондону.

Досад се показивало да се наши умјетници теже сналазе у непостојању сталног изложбеног простора, који Хрватска редовито мијења, што је знало утјецати на слабију видљивост хрватског међу бројним павиљонима. Томе може бити разлог кратак период у којем је потребно реализирати умјетнички концепт, али и прилагодба простору који тек треба пронаћи. У овоме је случају, унаоч дислоцираности, наш павиљон био итекако замијењен поред осамдесет и седам других. Међутим, док су страни медији попут Гардијана, Фриза, Артџуза, Арт Њузпејпера и Артрибунае истицали Хрватски павиљон, а неки међу њима га сврстали и у понајбоље, знаковито је да су у реакције у Хрватској биле подијељене. Примједбе у Вијенци да је 'укинут излагач, или у овом случају излагачица' не стоје, јер не само да је евидентан идејни и кустоски концепт ауторице, него је она своје радове излагала истовремено с радовима других умјетника, при чему такођер чува сјећање одасланих радова у Архиву Павиљона.

Пројект 'Приручним средствима' ре-креирао се тијekom Бијенала те је, како је на завршетку закључила кустосица АНТОНИА МАЈАЧА, постао средиште друштвене интеракције. С обзиром на перспективу странаца коју су у њега доносили поједини умјетници, занимљиво га је успоредити с Павиљоном Босне и Херцеговине и скулптуралном инсталацијом СТЕПАНА СКОКЕ 'Мјера мора', која одражава специфичан национални контекст. Фокусирајући се на предоцбу БиХ као медитеранске земље, Скоко илустрира чиме се одмјерава представљајући плаве квадрате с валовитим плохама који сувише подсећају на форму Олгара домини Кузме КОВАЧИЋА на Медведграду. Таквим погледом наглашава се концепт једног народа као странца у властитој држави, док пројект Влатке Хорват означава супротну парадигму. У њему сусрећемо различитост, а не само своје, што ће бити занимљиво проматрати када радови, архива Павиљона и каталог изложбе буду презентирани у локалном простору.

Ипак, представљање дјела умјетника распршених дијелом свијета у националном павиљону било је неким изненађујуће. Такођер, једна од критика упућиваних Павиљону гласила је да Влатка Хорват не живи у земљи коју представља. Но сувишно је постављати питање је ли она странкиња властитим земљацима, јер 'Приручним средствима' на деликатан је начин показао да солидарност, међусобна подршка и сурадња надрастају националне оквира, како у простору властите заједнице тако и шире, што је у овом тренутку посебно важно имати у виду. ■

TV RAŠETANJE

Churchill
protiv svih

PIŠE Boris Rašeta

Četverodijelna serija prikazuje život najvećeg engleskog premijera od djetinjstva do kraja Drugog svjetskog rata. U politici je, bilježeći poraz za porazom, stigao do konačne pobjede. Bio je to trijumf ustrajnosti i dokaz misije u koju je bio uvjeren od malih nogu. No, neki sudionici ove serije dokaz su da je snimljena u sklopu militarističke potrage za Izbaviteljem

RTL Danas,
16. prosinca, 19:00

DAJANA ŠOŠIĆ ulovila je na TV safariju kapitalca! Izlazeći iz NOBILOVE kancelarije, NIKICA JELAVIĆ pravi prepoznat je pod kacigom i dočekan s mikrofonom. 'Ne dajem izjave za medije', rekao je premda su mediji ovih dana bili puni njegovih izjava. 'Čemu takva samozatajnost?' pitala je novinarka. 'Ne volim medijsku eksponiranost', odgovorio je. 'Nećete nam objasniti situaciju', bila je uporna Dajana Šošić. 'Ne.' Zašto? 'Nemam vremena.' Na pitanje je li s MILOM KEKINOM ili IVANOM KEKIN imao neki poslovni dogovor, rekao je da 'ne bi htio komentirati s medijima svoje poslovne stvari, dogovore i razgovore', pa odjurio motorom prije nego što je čuo potpitanje – je li se predstavio kao nogometaš NIKICA JELAVIĆ?

Nikica Jelavić najavio je tužbu ako mu se Ivana Kekin 'u roku od tri dana' ne ispriča jer ga je nazvala mafijašem. U međuvremenu se u javnosti pojavilo nekoliko teorija o čudnovatom susretu Mile Kekina i Nikice Jelavića, od toga da je riječ o zastrašivanju gradskih vlasti, koje su zavrnule špinu na rogu obilja pa bi ih malo trebalo opametiti, do toga da je Kekinov dug građevinarima u Istri preuzeo Jelavić ili netko od njegovih. No to je demantirano. Najbolji komentar priče dao je ANTE TOMIĆ koji se jedini sjetio kako se Ivana Kekin odrekla EU mandata, koji bi joj u pet godina donio najmanje 350.000 eura. Neto. To sve govori.

Democracy Now!,
YouTube

BIVŠI zapovjednik NATO snaga u Europi, general WESLEY CLARK, na jednoj tribini 2007. godine govorio je o američkoj vanjskoj politici na Bliskom istoku. Citat je zaprepašujući: 'Desetak dana nakon 11. rujna šetao sam Pentagonom i vidio ministra obrane RUMSFELDA i zamjenika ministra obrane WOLFOWITZA. Otišao sam pozdraviti neke od ljudi iz Zajedničkog stožera koji su radili za mene, a jedan od generala me je dozvao i rekao: 'Gospodine, trebali biste porazgovarati sa mnom', rekao sam: 'Pa vi ste previše zauzeti', na što mi je odgovorio: 'Ne, ne, odlučili smo ući u rat s Irakom.' Bilo je to oko 20. rujna 2001. Pitao sam ga: 'Zašto idemo u rat s Irakom?' Kazao je: 'Ne znam. Mislim da ne znaju što drugo učiniti.' Zatim sam ga upitao: 'Jesu li pronašli bilo kakve informacije koje povezuju SADAMA s Al Kaidom?' Reкао je: 'Ne, nisu, ništa novo, samo su se odlučili zaratiti s Irakom. Mislim da ne znamo što bismo s teroristima, ali imamo dobru vojsku i možemo uništiti vlade. Ako je jedini alat koji imate čekić, svaki bi problem trebao izgledati kao čavao.' Vratio sam mu se nekoliko tjedana kasnije, dotad smo bombardirali Afganistan, rekao sam mu: 'Hoćemo li se i dalje boriti protiv Iraka?', a on je rekao: 'Oh, još gore', posegnuo je za koma-

Nije bio kabinetski lik poput naših vrljih ratnika – Winston Churchill (Foto: Screenshot/Netflix)

dom papira sa svog stola i rekao: 'Upravo sam ovo danas dobio sa sastanka na katu u uredu ministra obrane. Ovo je memorandum koji opisuje kako ćemo uništiti sedam zemalja u pet godina, počevši od Iraka, Sirije, Libanona, Libije, Somalije, Sudana, zaključno s Iranom. Pitao sam je li povjerljivo, rekao je: 'Da, gospodine', rekao sam: 'Onda mi to nemojte pokazati.' Sve su te zemlje rasturene, države su pretvorene u sustav zaraćenih plemena i milicija, Bejrut, Pariz Bliskog istoka je pod bombama, Sirija je imala BDP 185 milijardi dolara, a sad ima devet, ali sve je to iza nas. Ipak, jedna jedina država koju je Clark spomenuo nije uništena. Još nije. To je Iran.

Otvoreno, HRT,
17. prosinca, 22:10

DOSADNO Otvoreno. Komunikacijski stručnjak JERKO TROGRLIĆ rekao je da je kavica Mile i Nikice otela šou kampanji koja je, doduše, najdosadnija u povijesti. Da se neki KARTELO nije raspakao i kazao: 'Mama, pogledaj me, ja sam predsjednik', ne bismo je pamtili ni po čemu. 'Kavica je preokupirala pažnju većine hrvatske javnosti, možda i zbog svoje bizarnosti, kako je rekao sam Mile Kekin', primijetio je Trogrlić. 'Radi se o nečemu što je građanima blisko i jasno i možda je neobično da je ta priča postala afera koja je zauzela više pažnje od afere bivšeg ministra BEROŠA. Ova afera je doživjela svoj drugi život na društvenim mrežama, počeli su različiti memovi, različite dosjetke i šale na taj račun. Mislio sam da Možemo! ide zatvoriti nekakvu potencijalnu komunikacijsku opasnost koja bi se iz toga mogla izroditi, međutim ta priča jako živi i opterećuje ovu kampanju. Mislim da bi Mile Kekin mogao biti taj koji bi na kvalitetan način mogao zatvoriti tu temu, jer od trenutka kad je objavio post do danas njega u javnom prostoru nema, a on je netko tko je sudjelovao u tome svemu', dodao je Trogrlić. Je li tjednik Nacional na kvalitetan način zaključio temu? 'Sve za kuma', piše ovaj list pa nastavlja: 'Motiv za Jelavićevu provokaciju Kekina moglo bi biti 17 parkirnih mjesta koje je Tomašević oduzeo tvrtki u suvlasništvu PRIPUZOVE supruge.' Moglo bi biti, pa reakci-

ja bračnog para Kekin nije nerazumljiva i nije propagandna akcija. Moglo bi i ne biti. Kako god bilo, čini se da će ova priča dignuti Ivanu Kekin koja je postala vidljivija i komentirana od MILANOVIĆA i PRIMORCA.

Churchill u ratu,
Netflix

ČETVERODIJELNA serija prikazuje život najvećeg engleskog premijera od njegova djetinjstva do kraja Drugog svjetskog rata. Nije bio kabinetski lik poput naših vrljih ratnika, borio se, bio zarobljen, bježao. Nije se bojao smrti, jurišao je u konjičkim napadima, ubijao ljude vlastoručno i to, kako doznajemo, u većim količinama. Bio je genij u govoru, pismu i motiviranju. Kao zapovjednik je kriv za nekoliko velikih britanskih poraza, od kojih je najveći onaj u Galipolju, a odmah slijedi i poraz protiv Nijemaca u Norveškoj. U politici je, bilježeći poraz za porazom, stigao do konačne pobjede. Bio je to trijumf ustrajnosti i dokaz misije u koju je bio uvjeren od malih nogu. Neki sudionici ove serije dokaz su da je snimljena u sklopu militarističke potrage za Izbaviteljem. U seriji govori čovjek koji je pod lažnim izgovorom napao Irak, GEORGE BUSH MLADI, koji je započeo tragičnu spiralu američkih vojnih intervencija koja nije završila do danas. Kakve on ima veze s CHURCHILLOM? Nikakve, ali je ostao zapamćen po ratu. Tu je i general PETRAEUS, zapovjednik iz Iraka, direktor CIA-e. Ni on nije stručnjak za Churchilla. U seriji govori i Churchillova karikatura, BORIS JOHNSON, čovjek koji je Ukrajini ukrao mir. Od njegova posjeta ZELENSKOM, koji je namjeravao sklopiti mir s Rusima – Rusi se povuku, a Ukrajina ostaje izvan NATO-a trajno – do danas je izginulo nekoliko stotina tisuća ljudi na obje strane, ali je nemoguće zamisliti situaciju u kojoj bi Johnsonu dosadilo dobrovoljno davati tuđu krv. Po tome se razlikuje od Churchilla, koji je bio hrabar ratnik i svog je sina bacio u balkanske gudure, od Drvara do Slunja, dok se Johnson kao farsična replika ograničava na video huškanja i povremene posjete Kijevu. Svi ti zalutali – ili s ciljem pozvani? – sugovornici ipak nisu prepreka gledanju ove vrlo solidne serije. ■

11. JANUARA
OD 20:00 SATI
GASTRO GLOBUS
VELESAJAM

MUZIČKI ORKESTAR
GRAND PRODUKCIJE
'NIKAD NIJE KASNO'

KARTE
SNV, GAJEVA 7
INFO TELEFONI
099 7472 605
099 8333 196

OP
RIP
OKO
VEČE
25

SNV
CHB